

1950); Attention Comrades (P, New York 1950, angl.); From ABC to USA (kreslené anekdoty, New York 1954); From ABC to USA (vzpomínky, New York b. d., 1959, angl.); Od A do Z (vzpomínky, New York 1962); Hop sem, hop tam (vzpomínky, Curych 1978; Praha 1991); Bouračka (PP, FF, písňové texty, rozhovor, 1992, usp. O. Suchý); Malý velký komik aneb Kdo má v uzlíčku zaječí pacičku (vzpomínkový rozhovor, písňové texty, 1994, s M. Kohoutovou). ■ SCÉNICKÝ. *Hry a revue*: Evropa o nás ví (1923, s A. Fenclem, K. Tobisem ad.); Teď zase my! (1923, s F. Futuristou); Mars o nás ví (1924, s F. Futuristou); Svět bez závoje (1924, s F. Futuristou ad.); Vtip na vtip (1926, s jinými); Lásko, kde jsi? (1926, s F. Futuristou); Děti kapitána Granta, Jarda, Slávinka a Franta (1927, s F. Futuristou ad.); Ferenstein a Kohoutsohn (1927, s F. Futuristou ad.); Zamrkalo jaro z kouta, na Ference, na Kohouta (1927, s F. Futuristou ad.); Jen pro dospělé (1927, s F. Futuristou a K. Tobisem); U dvou chlapečků (1927, s F. Futuristou ad.); S. O. S. (1928, s F. Futuristou ad.); Vše pro dítě (1928, s F. Futuristou ad.); U kanónu stál (1928, s F. Futuristou ad.); Slečno, to se nedá nutit (1929, s F. Futuristou a K. Tobisem); Šejdrem revue (1929, s F. Futuristou ad.); Krach v rodině Rosenbach (1929, s F. Futuristou ad.); Taverna u šilhavého býka (1929, s F. Futuristou ad.); Špion č. 13 (1929, s F. Futuristou, V. Mírovským, V. Špilarem a K. Tobisem, hudba E. Fiala); Revue o soutěži (1930, s F. Futuristou ad.); Svatba pro kočku (1930, s F. Futuristou, podle E. Labiche); Všechno švindl? (1931, s F. Futuristou); A la carte (1932, s K. Melíškem a S. Razovem); Útok na Prahu (1933, s K. Melíškem a S. Grohmannovou); Brouk a Brouk (1946); Na tom našem dvoře (1947, hudba J. Jankovec, podle E. Rostanda). – *Úpravy*: J. N. Nestroy: Lumpacivagabundus aneb Ludrácký trojlístek (1931, s E. Fialou, V. Mertenem a K. Tobisem); V. Starck: Mám tě rád (1943, hudba E. Ingriš). ■

LITERATURA: ax (E. Vachek): Revue se vyvíjí, PL 6. 3. 1926; = (J. Vodák): ref. insc. Zamrkalo jaro z kouta, na Ference, na Kohouta, Čes. slovo 5. 4. 1927; M. M. (Majerová): ref. insc. Jen pro dospělé, RP 23. 9. 1927; MilNý (M. Novotný): ref. insc. U dvou chlapečků, NL 29. 11. 1927, příl.; V. P.: ref. insc. Vše pro dítě, Venkov 29. 3. 1928; M. N. (Novotný): ref. insc. U kanónu stál, NL 26. 7. 1928; ax (E. Vachek): ref. insc. Max und Moritz (insc.), PL 30. 9. 1928; = (J. Vodák): ref. insc. Krach v rodině Rosenbach, Čes. slovo 23. 4. 1929; J. P.: ref. insc. Taverna u šilhavého býka, Čes. divadlo 1929, s. 38; ● ref. insc. Špion č. 13: f. č. (F. Černovský), Venkov 4. 9. 1929; Paulík (J. J. Paulík), RA 5, 1929/30, s. 10 ●; kd. (E. Konrád): ref. insc. Svatba pro kočku, NO 18. 9. 1930; m. n. (M. Novotný): ref. insc. úpr. J. N. Nestroy, LidN 2. 9. 1931; ● ref. Kikiriki (insc.): -ri-, RP 18. 12. 1936; -es- (E. Synek) Telegraf 21. 12. 1936 ●; ● ref. insc. úpr. V. Starck: Ks, LidN 9. 12. 1943; m., Venkov 11. 12. 1943 ●; ● ref. Hop sem, hop tam: J. Dresler, Nár. politika (Mnichov) 1978,

č. 3; A. Kratochvil, NŽ (Řím) 1978, č. 5 ●; V. Škutina: J. K. a dar smíchu, Nár. politika (Mnichov) 1984, č. 12, příl. Zvon; J. Werich in Úsměv klauna (1984, s. 161); L. Kaválek: k pětáosmdesátinám, Čes. slovo (Mnichov) 1989, č. 12; M. Šebek: Můj přítel J. K., Nová Pravda 24. a 25. 5. 1990; P. Žantovský: Causa J. K., Reflex 1990, č. 9; V. Just: V. Burian ve světle Hvězd nad Baltimorem, Divadelní revue 1991, č. 1 + ref. Hop sem, hop tam, Divadelní revue 1992, č. 1; H. Šimková: Legendární komik se vrací (rozhovor), PL 9. 10. 1992; J. Levý: Celý život se směju (rozhovor), Pražský expres 24. 12. 1992; M. Vráblová: Byl jsem jednou mlád, ale ono mi to nevydrželo (rozhovor), Ahoj 1992, č. 39; B. Zita: Na návštěvě u J. K. (rozhovor), RP 18. 6. 1993; M. Kohoutová: Kohouti v Americe, Ahoj 1993, č. 15; ● nekrology: V. Kudělka, Brněnský Večerník 25. 10. 1994; V. Říha, Zeměd. noviny 27. 10. 1994; O. Suchý, Kino revue 1994, č. 23; J. Pejskar, Čes. dialog 1994, č. 11–12 ●; ● k 90. výr. nar.: P. Koukal, Severočes. deník 9. 12. 1994; J. Kašpar, Svoboda 10. 12. 1994, příl. Magazín, č. 50 ●; A. Kohoutová: Jak to bylo (polemika s některými tvrzeními v kn. J. K.: Malý velký komik), Divadelní noviny 1995, č. 5; O. Suchý in Účtenka z kavárničky dříve narozených (1995, s. 87); F. Peroutka in ...deníky ...dopisy ...vzpomínky (1995); M. Kohoutová: V zajetí palety, Ahoj 1995, č. 11; FL: J. K. – lidový bavič, Telegraf 8. 6. 1996; A. Kohoutová: Chodili k nám na návštěvu, Květy 1999, č. 26; Z. Ptáčková: Láskyplný sňatek z rozumu, Týdeník Televize 2002, č. 51; ● k 100. výr. nar.: ČTK, Plzeňský deník 7. 12. 2004; A. Kohoutová, LidN 11. 12. 2004 ●; B. Rádl: Od Osvobozeného divadla k Červenému esu, Divadelní noviny 2004, č. 4; J. Suchý: Jiří Suchý píše J. K., Divadelní noviny 2006, č. 13. *mv*

Konstantin-Cyril

* 828 *Soluň* (Thessaloniki, Řecko)

† 14. 2. 869 *Řím* (Itálie)

Spolu s bratrem Metodějem tvůrce prvního slovanského písma (hlaholice), spisovného jazyka (staroslověnštiny) a slovanského písemnictví epochy velkomoravské.

Syn (snad nejmladší ze sedmi dětí) Lva, drungaria (tj. velitele 1000 ozbrojenců) města Soluň. Dostalo se mu, nejspíše díky přátelskému vztahu otcovy rodiny k logothetovi (tj. kancléři) Theoktistovi, nejvyššího vzdělání, jehož bylo možno v jeho době dosáhnout, na císařské vysoké škole v Konstantinopoli. Poté byl ustanoven bibliotékářem („chartofylakem“, tj. sekretářem) patriarchy Ignatia. Administrativní služba mu však nevyhovovala, protože od

mládí tíhl k duchovnímu stavu; po krátké době ji opustil a skrýval se v jistém klášteře na břehu Bosporu. Odtud byl povolán na konstantinopolskou vysokou školu (z tohoto období se snad traduje přídomek Filozof, jímž byl v pozdější tradici odlišován od jiných osobností téhož jména). Vynikl jako rétor a polemik. 856 odešel – asi v důsledku státního převratu, při němž byl zavražděn jeho ochránce Theoktistos – za bratrem Metodějem do kláštera na Olympu v maloasijské Bithýnii. 860 vedl, provázen Metodějem, poselství k Chazarům (na této cestě si rozšířil jazykové znalosti o samařský jazyk i snad o syrštinu a našel domnělé ostatky Klimenta I., žáka sv. Petra a římského biskupa). Po návratu byl ustanoven profesorem na konstantinopolské vysoké škole. 863 (nebo 864) vyslal císař Michael III. K. a Metoděje na žádost knížete Rastislava na Velkou Moravu, aby tam působili vedle bavorských duchovních, jejichž činnost vedla k církevní a tím i politické závislosti země na franské říši. Bratři působili na Velké Moravě s pomocníky, které si s sebou přivedli (jménem jsou známi Kliment, Naum, Sáva a Angelarij), přes tři roky. Zavedli liturgii ve slovanském jazyce, který znali z okolí svého rodiště; pro tento jazyk sestavili první písmo (tzv. hlaholici) a dali mu spisovnou podobu (dnes jej nazýváme „staroslověnština“, jeho tvůrci a pozdější uživatelé jej však označovali prostě termínem „slověnsky“, tj. slovanský). Pro liturgii přeložili – většinou z řečtiny – všechny potřebné texty. Na Moravě vyučili řadu žáků; z nich je znám jménem Gorazd, navržený později Metodějem na arcibiskupský stolec. Protože misie mezi sebou neměla biskupa, bratři po čtyřiceti měsících z Velké Moravy odešli, aby dali své žáky vysvětit na kněze (původně zřejmě mířili do Akvileje, sídla patriarchy, ale později svůj záměr z nějakého důvodu změnili). Cestou pobýli nějaký čas u panonského knížete Kocela, který je požádal, aby pro něho též vyučili žáky v slovanské liturgii a slovanském písemnictví. 867 přišli do Benátek, kde je zastihlo pozvání papeže Mikuláše I. do Říma. V Římě je přivítal již nový papež Hadrián II.; přijal je s poctami (zvláště proto, že s sebou přinášeli ostatky sv. Klimenta), slavnostně schválil slovanskou bohoslužbu a dal vysvětit jejich žáky. K. za pobytu v Římě onemocněl a před smrtí vstoupil do kláštera, kde přijal mnišské jméno Cyril. Byl pohřben v bazilice sv. Klimenta.

Podle údajů bibliotékaře Anastasia, s nímž se v Římě spřátelil, složil K. tři řecké spisy o nalezení ostatků sv. Klimenta; snad ještě za Metodějova života a s jeho účastí z nich byl pořízen staroslověnský výtah známý pod názvem Slovo o přenesení ostatků sv. Klimenta nebo Legenda chersonská. Předpokládá se, že K. už před příchodem na Velkou Moravu pomýšlel spolu s Metodějem na sestavení slovanského písma a překlad některých biblických textů, zvláště novozákonních, do slovanského jazyka a že misijní úkol jen urychlil uskutečnění jejich záměru; není však jisté, zda bratři již tehdy uvažovali také o zavedení slovanské liturgie. Asi již v Konstantinopoli přeložili liturgický výběr evangelních čtení. Na Velké Moravě pravděpodobně dokončili překlad Nového zákona, žalmů a vybraných čtení Starého zákona (tzv. paroemiarion). V souvislosti s překladem evangelií složil K. veršovanou předmluvu *Proglas*, tj. „předzpěv“; je to první básnické dílo v dějinách slovanských literatur. Kromě této veršované předmluvy je dochován zlomek K. prozaické předmluvy k překladu evangelií (výjimečně se připisuje Metodějovi a nečetní badatelé dosud zastávají starší domněnku, že jde o výtah z předmluvy bulharského spisovatele 10. století Jana Exarchy k překladu spisu *Pege gnoseos* od Jana z Damašku). Zatímco *Proglas* je hymnus, jenž opěvuje význam knižní vzdělanosti, prozaická předmluva k evangeliím obsahuje první slovanskou teorii překladu; proti otrocké doslovnosti zdůrazňuje věcnou správnost. Konstantin nepochybně přeložil také korpus liturgických knih. Není jasné, jakou bohoslužbu K. na Velké Moravě zavedl: nejspíše to byla bohoslužba východní, byzantská; otázka Petrovy liturgie, která slučuje východní a západní prvky, je dosud nevyřešena. Kyjevské listy, které jsou překladem z latiny a obsahují proměnlivé části mše podle římského obřadu, vznikly nejspíše také ještě za života K.; je-li však on jejich autorem, je sporné. Někteří badatelé považují K. za autora kánonu o sv. Demetriovi, patronu Soluně a Sirmia (Srém, dnes Sremska Mitrovica ve Vojvodině); tento kánon však složil spíše Metoděj, když ho Hadrián II. jmenoval panonským a moravským arcibiskupem se sídlem v druhém z jmenovaných měst. Není bezpečně rozřešen problém, zda K. je tvůrcem zákoníku pro laiky zvaného *Zakon sudnyj ljudem*. Někteří badatelé dosud připisují K. *Napisanije*

o pravěi věř; to však, jak bylo nedávno zjištěno, je překlad apologie křesťanské víry Nikefora Konstantinopolského, který vznikl teprve po K. smrti v Bulharsku.

EDICE: in *Izvestija Imperatorskogo archeologičeskogo obščestva* (Petrohrad) 5, 1863, s. 66 (ed. I. I. Srezněvskij); F. Rački: *Assemanov ili Vatikanski evangelistar* (Záhřeb 1865); V. Jagić: *Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus* (Berlín 1879); L. Geitler: *Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda* (Záhřeb 1882) + in *Psalterium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda* (Záhřeb 1883); V. Jagić: *Mariinskoje četverojevangelijske s primečanijami i prilozhenijami* (Berlín 1883) + *Služebnyje minei za sentjabr, oktjabr i nojabr v cerkovnoslavjanskom perevode po russkim rukopisjam 1095–1097 gg.* (Petrohrad 1886); G. A. Iljinskij: *Makedonskij listok. Otryvok neizvestnogo pamjatnika kirillovskoj pismennosti XI–XII vv., sb. Pamjatniki staroslavjanskogo jazyka 1* (Petrohrad 1906); in *Čtenija v Obščestve istorii i drevnostej rossijskich* (Moskva 1917, s. 22, ed. S. A. Belokurov); S. Severjanov: *Sinajskaja psaltry* (Petrohrad 1922); J. Vajs, J. Kurz: *Evangeliarium Assemani* (1929); P. A. Lavrov in *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti* (Leningrad 1930); J. Frček: *Euchologium Sinaiticum, Patrologia Orientalis* 24, sv. 5 (Paříž 1933) a 25, sv. 3 (Paříž 1939); *Euchologium Sinaiticum. Starocerkvenoslavskij glagolski spomenik 1* (fototypie), 2 (přepis do cyrilice a komentář) (Lublaň 1941, 1942, ed. R. Nahčigal); A. Vaillant in *La préface de l'Évangéliste vœux-slave, Revue des études slaves* (Paříž) 1948, s. 5; J. Vašica: *Slovo na prenesenije mošem preslavanago Klimenta neboli legenda Chersonská, Acta Academiae Velehradensis* 19, 1948, s. 38; J. Kurz in *Evangeliar Assemanov 2* (1955); B. S. Angelov in *Iz starata bālgarska, ruska i sārbska literatura 1* (Sofie 1958); F. Grivec, F. Tomšič: *Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes* (Záhřeb 1960); J. Vašica in *Die Korsuner Legende von der Überführung der Reliquien des hl. Clemens* (Mnichov 1965); M. Altbauer: *Psalterium Sinaiticum* (Skopje 1971); A. Minčeva in *Starobālgarski kirilski otkāsleci* (Sofie 1978); V. Ivanova-Mavrodinova, A. Džurova: *Asemanievoto evangelie. Starobālgarski glagoličeski pametnik ot X vek* (Sofie 1981); I. C. Tarnanidis: *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mont Sinai* (Soluň 1988). – *Překlady do češtiny*: in *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957; ukázka z Kyjevských listů, Proglas, přel. J. Vašica); J. Vašica in *Literární památky epochy velkomoravské 863–885* (1966; dopln. vyd. 1996); Proglas (2006, přel. M. Kučera). ■

BIBLIOGRAFIE: G. A. Iljinskij: *Opyt sistematičeskoj kirillo-mefodjevskoj bibliografii* (Sofie 1934); M. Popruženko, S. Romanski: *Kirilometodievskaja bibliografija za 1934–1940 gg.* (Sofie 1942); I. J. Mo-

žajeva: *Bibliografija po kirillo-mefodijevskoj problematike 1945–1974 gg.* (Moskva 1980); I. Dujičev, A. Kirmagova, A. Paunova: *Kirilometodievskaja bibliografija 1940–1980* (Sofie 1983); průběžná bibliografie v čas. *Byzantinoslavica* od 1949, příl. *Bibliographie*, odd. 10. ■ LITERATURA: J. Dobrovský: *Cyrril und Method, der Slawen Apostel* (1823; 1948 vyd. s tit. *Cyrril a Metod, apoštolové slovanští*, ed. J. Vajs); P. J. Šafařík, *Svatý K. a Metod, učitelé Slovanů* (1837); O. M. Bodjanskij: *O vremeni proischoždenija slavjanskich pismen* (Moskva 1855); V. Štulc: *Život sv. Cyrila a Metoda, apoštolů slovanských* (Brno 1857); J. Břilý: *Dějiny svatých apoštolů slovanských Cyrila a Metoda* (1863); *Kirillo-Mefodijevskij sbornik v pamjať o soveršivšemsja tysjačelietii slavjanskoj pismennosti i christianstva v Rossii* (Moskva 1865); F. Pastrnek: *Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Metoda s rozborem a otiskem hlavních pramenů* (1902); I. Franko in *Svjatij Klyntu na Korsuni* (Lvov 1905); F. Snopek: *Studie cyrilometodějské* (Brno 1906) + K.-C. a Metoděj, slovanští apoštolé (Olomouc 1908; 2. vyd. s tit. *Svatí Cyril a Metoděj, apoštolé slovanští*, 1920); P. A. Lavrov: *Kyrylo ta Metodij v davno-slovjanskomu pismenstvu* (Kyjev 1928); sb. *Riša velkomoravská* (Bratislava 1933, ed. J. Stanislav); J. Stanislav: *Životy slovanských apoštolů Cyrila a Metoda* (1933) + *Slovanskí apoštolí Cyril a Metod a ich činnost vo Velkomoravskej ríši* (Bratislava 1945); E. Georgiev: *Kiril i Metodij, osnovopoložnici na slavjanskoje literatury* (Sofie 1956); T. Lehr-Spławiński: *Zywoty Konstantina i Metodego* (Poznań 1959); F. Grivec: *K. und Method, Lehrer der Slaven* (Wiesbaden 1960); sb. *Soluňští bratři* (1962); sb. *Sancti Cyrillus et Methodius. Leben und Wirken* (1963); sb. *Cyrrillo-Methodianische Fragen. Slawische Philologie und Altertumskunde. Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati* (Wiesbaden 1968); A. Bagin: *Apoštolé Slovanů Cyril a Metoděj a Velká Morava* (1982; 2., dopln. vyd. 1985); S. B. Bernštejn: *Konstantin-Filosof i Mefodij* (Moskva 1984); J. Lešný: *Konstantyn i Metody – apoštolowie Słowian* (Poznań 1987). ■ V. Jagić in *Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache* (Berlín 1913) + in *Zum altkirchenslawischen Apostolus 1–3* (Videň 1919, 1920); F. Dvorník in *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle* (Paříž 1926); N. K. Nikolskij: *K voprosu o russkich pismenach, upominajemych v Žitii Konstantina Filosofa, Izvestija po russkomu jazyku i slovesnosti* (Leningrad) 1928, s. 1; J. Vajs in *Evangelium sv. Marka a jeho poměr k řecké předloze* (1927); N. van Wijk: *O jazyke Slova na prenesenije moščeť sv. Klimenta, Byzantinoslavica* 1929, s. 10; P. A. Lavrov in *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti* (Leningrad 1930); J. Vajs in *Rukověť hlaholské paleografie* (1932); F. Dvorník in *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance* (1933); J. Vajs: *Textová povaha (charakter) staroslavanské-*

ho evangelijního překladu cyrilometodějského, sb. II. međzynarodowy zjazd slavistůw. Księga referatów. Sekcja 1 – językoznawstwo (Varšava 1934) + Evangelium sv. Matouše. Text rekonstruovaný (1935) + Evangelium sv. Marka (1935) + Evangelium sv. Lukáše (1936) + Evangelium sv. Jana (1936); J. Trifonov: Dve sačinjenja na Konstantina Filosofa (sv. Kirila) za moštite na sv. Klimenta Rimski, Spisanie na Bălgarskata akademija na naukite (Sofie) 48, 1934, s. 159; J. Vašica: Slovanská liturgie sv. Petra, Byzantinoslavica 8, 1939–46, s. 1; F. Grivec: Vita Constantini et Methodii, Acta Academiae Velehradensis 17, 1941, s. 1 a pokr.; J. Vajs in J. Dobrovský: Cyril a Metod, apoštolové slovanští (1948); A. V. Isačenko in Začiatky vzdolanosti vo Veľkomoravskej ríši (Turč. Sv. Martin 1948); K. Horálek in Evangeliáře a čtveroevangelia (1954); R. Jakobson: St. Constantins's Prologue to the Gospels, St. Vladimir's Seminary Quarterly (New York) 1954, s. 19 → (čes.) Cyrilometodějské studie (1996); Z. R. Dittich in Christianity in Great-Moravia (Groningen 1962); V. Vavřínek in Staroslověnské životy K. a Metoděje (1963) + in Církevní misie v dějinách Velké Moravy (1963) + Die Christianisierung und Kirchenorganisation Grossmährens, Historica 7, 1963, s. 5; J. Vašica in Die Korsuner Legende von der Überführung der Reliquien des hl. Clemens (Mnichov 1965); in Magna Moravia. Sborník k 1100. výročí příchodu byzantské mise na Moravu (1965); R. Jakobson: Methodius Canon to Demetrius of Thessalonica and the Old Church Slavonic Hirmoi, SPFF Brno 14, ř. F, 1965, č. 9; in Magnae Moraviae fontes historici 1–5 (Brno 1966–77, ed. L. E. Havlík s jinými); J. Vašica: Původní staroslověnský liturgický kánon o sv. Dimitrijovi Soluňském, Slavia 1966, s. 513 + in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966; dopln. vyd. 1996); F. Dvorník: Moravská říše a její apoštolové. Svatí Cyril a Metoděj v Římě, sb. Se znamením kříže (Řím 1967); V. Tkadlčík: Das Napisanie o pravěi věřě: Seine ursprüngliche Fassung und sein Autor, sb. Konstantin-Kyryll aus Thessalonike (Würzburg 1969); F. Dvorník in Byzantine Missions among the Slavs (New Brunswick 1970; t. r. čes. s tit. Byzantské misie u Slovanů); F. V. Mareš in Konstantinovo kulturní dílo po 1100 letech (1970) → Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000); I. Boba in Moravia's History Reconsidered. A Reinterpretation of Mediaeval Sources (Haag 1971); K. Trost: Die übersetzungstheoretischen Konzeptionen des Cyrillisch-mazedonischen Blattes und des Prologs zum Bogoslovie des Exarchen Joann, sb. Slavistische Studien zum 7. Internationalen Slavistenkongress in Warschau 1973 (Mnichov 1973); F. V. Mareš: Rukopisné dochování slovanské liturgie sv. Petra, Zbornik Vladimira Mošina (Bělehrad 1977) → Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000); V. Tkadlčík: Slovanská liturgie sv. Petra, Duchovní pastýř 1977, č. 1 a 2 + Byzantský a římský ritus ve slovanské bohoslužbě, tamtéž 1978, č. 1; A. Minčeva: Za teksta na Makedonskija kirilski

list i negovija avtor, Starobălgarska literatura (Sofie) 1981, s. 3; I. Dobrev: Sădărža li Makedonskijat kirilski list otkăš ot proizvedenie na Konstantin-Filosof Kiril za prevodačeskoto izkustvo?, tamtéž, s. 20; B. N. Florja in Skazanija o načale slavjanskoj pismennosti (Moskva 1981); in sb. Ochrănci Evropy (Řím, Velehrad 1981); F. V. Mareš: Potekloto na tekstot na Makedonskoto kirilsko livče, Slovo (Záhřeb) 32–33, 1982–83, s. 5 → (čes.) Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000); S. Mathauserová: Nejstarší slovanské teorie překladu (teoretická východiska překlad. koncepce K. a Metoděje), Českosl. rusistika 1984, s. 198; V. Vavřínek in Velká Morava a počátky československé státnosti (1985); Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih, Acta ecclesiastica Sloveniae 7 (Lublaň 1985); G. Podskalsky: Zum geistigen Erbe der cyrillo-methodianischen Tradition in der theologischen Literatur der Kiever Rus (988–1237), Byzantinoslavica 1985, s. 131; S. Kožucharov: Metodievijat kanon za Dimităr Solunski, sb. Kirilo-Methodievski studii 3 (Sofie 1986); K. Horálek: K metodějovskému jubileu, Slavia 1986, s. 1; J. Petr: K působení byzantské mise na Velké Moravě, SaS 1986, s. 81; L. E. Havlík in Kronika o Velké Moravě (Brno 1987); V. Tkadlčík: Cyrilometodějský odkaz bible, sb. Odkaz soluňských bratří (1987); F. V. Mareš: Jazikot na slovenskiot prvoučitel Metodij, sb. Kirilo-Methodievskiot (staroslovenskio) period i kirilo-methodievskata tradicija vo Makedonija (Skopje 1988); A. A. Aleksejev: Kirillo-Mefodijevskoje perevodčeskoje nasledije i jeho istoričeskiye sudby, sb. Istoriija, kultura, etnografiija i folklor slavjanskich narodov. X Meždunarodnyj sjezd slavistov. Doklady sovetsoj delegacii (Moskva 1988); Ieromonach Innokentij (Pavlov): K voprosu o sostave Kirillo-Mefodijevskogo perevoda svjaščennogo pisanija, sb. Meždunaroden simpozium 1100 godini ot blaženata končina na sv. Metodij 2 (Sofie 1989); B. Zlámal: Slovanští apoštolové svatí K.-C. a Metoděj, sb. Bohemia sancta (1989); J. M. Vereščagin, A. I. Jurčenko: Grečeskij istočnik Napisanija o pravoj vere Konstantina-Kirila Filosofa, Sovetskoje slavjanovedenije (Moskva) 1989, č. 3, s. 54; V. Vavřínek: Apoštolové Slovanů a patroni Evropy, Dějiny a současnost 1990, č. 1; J. M. Vereščagin in Vnov najdennoje bogoslužbennoje posledovanije obreteniju moščeji Klimenta Rimskogo – vozmožnoje poetičeskoje proizvedenije Kirilla Filosofa (Moskva 1993); V. Vavřínek: Cyrilometodějská misie v kulturním kontextu soudobé Evropy, Slavia 1993, s. 235; P. Dinekov: K.-Kiril Filosof, Kirilo-Methodievskia enciklopedija 2 (Sofie 1995); J. Vlášek: Nejstarší staroslověnské překlady, jejich charakter a význam pro českou kulturu, Slavia 1995, s. 185; H. Boková, V. Viktora: Der altkirchenslawische Proglas und die Vorrede Cur sriptor... zu Otrfids von Weissenburg Evangelienbuch, LF 1992, s. 132 → (čes. přeprac. s tit. Poselství a odkaz Proglasu) V. Viktora: K pramenům národní literatury (2003); V. Turčány, M. Kučera in Proglas (2006). – Viz též

hesla *Kyjevské listy* (Dodatky, 4. díl), *Metoděj, Proglas, Zakon sudnyj ljudem, Životy sv. Konstantina a Metoděje*.

eb

Oldřich S. **Kostelecký** viz
Oldřich **Seykora Kostelecký**

František **Košín** viz
Ferdinand **Volšovský**

Kyjevské listy

9.–10. století

Liturgická kniha; nejstarší dochovaná památka staroslověnského písemnictví.

K. I. jsou psány na pergameni „kulatou“ hlaholicí (tj. typem písma, které je velmi blízké písmu sestavenému Konstantinem-Cyrilem před příchodem na Velkou Moravu); první stránka byla připsána před koncem 11. století. Obsahují 10 mešních formulářů (proměnlivé části mše, celkem 38 modliteb). Okolnosti jejich objevení nejsou úplně jasné: byly pravděpodobně nalezeny v klášteře sv. Kateřiny na Sinaji; 1872 je daroval Kyjevské duchovní akademii archimandrita Antonín, který se zúčastnil ruské misie do Jeruzaléma, a veřejnosti byly představeny 1874 na 3. archeologickém kongresu v Kyjevě.

Za autora K. I. bývá pokládán Konstantin-Cyřil. Jazyk K. I. je podle teorie V. Jagiče klasická staroslověnština s četnými bohemismy, podle teorie F. Miklošiče staroslověnština ovlivněná panonskými, tj. jiho- a západoslovanskými jazykovými prvky. Bádání o rytmicko-melodické struktuře textů (E. Sievers, R. Jakobson, E. Koschmieder aj.) ukázalo jejich uměleckou propracovanost. Z formátu rukopisu lze soudit, že K. I. patřily k pomocným liturgickým knihám, které sloužily misijním a jiným cestovním potřebám. 1979 vystoupil vídeňský slavista J. Hamm s názorem, že K. I. jsou podvrh V. Hanky. Pochybnost o jejich pravosti se však dalším bádáním nepotvrdila, mluví proti ní zejména fakt, že v Hankově době nebyly staroslověnské texty prozkoumány do té míry, aby bylo možné falzifikát jazykové úrovně K. I. vytvořit.

EDICE: in *Dvije službe rimskoga obreda za svetovinu svetih Ćirila i Metuda* (Záhřeb 1870, ed. I. Berčić); in *Die altslawischen Verstexte von Kiew und Freising* (Lipsko 1925, ed. E. Sievers); P. A. Lavrov in *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoi pismennosti* (Leningrad 1930); in *Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského* (1938, ed. M. Weingart; 2., přeprac. vyd. 1949, s. J. Kurzem); in *An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin* (Mnichov 1979, ed. F. V. Mareš); J. Hamm in *Das glagolitische Missale von Kiew* (Viedeň 1979); V. V. Nimčuk in *Kyjivs'ki hlaholyčni lystky* (Kyjev 1983); J. Schaeken in *Die Kiewer Blätter* (Amsterdam 1987). – *Překlady do češtiny*: in *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957, ukázka, přel. J. Běličová); J. Vašica in *Literární památky epochy velkomoravské 863–885* (1966; dopln. vyd. 1996, ukázka). ■

BIBLIOGRAFIE: in G. A. Iljinskij: *Opyt sistematičeskoj kirillo-mefodjevskoj bibliografii* (Sofie 1934, s. 141); in I. Dužev, A. Kirmagova, A. Paunova: *Kirilometodievska bibliografija 1940–1980* (Sofie 1983, s. 133, 463); in S. O. Šmidt (s jinými): *Svodnyj katalog slavjanorusskich rukopisnych knig, chranjaščsja v SSSR, XI–XIII vv.* (Moskva 1984, s. 27). ■ LITERATURA: J. Hamm: *Das glagolitische Missale von Kiew* (Viedeň 1979); V. V. Nimčuk: *Kyjivski hlaholyčni lystky* (Kyjev 1983); J. Schaeken: *Die Kiewer Blätter* (Amsterdam 1987). ■ J. Kolář: O starém a posud neznámém rukopise hlaholském v Kyjevě, *ČČM* 1875, s. 192; I. I. Srezněvskij: O drevnej glagoličeskoj rukopisi, chranjaščesja v Kijevskoj Duchovnoj akademii, s příložením polnogo spiska s neja i neskolikimi zamečanijami, *Trudy 3-go Archeologičeskogo sjezda* (Kyjev 1876, s. 185, 269) + *Glagoličeskije otrvyki iz knigi Apostolskich čtenij, in Svedenija i zametki o maloizvestnyh i neizvestnyh pamjatnikach* (Petrohrad 1876, s. 490) + *Rimsko-katoličeskij missal v drevnom glagoličeskom spiske, tamtéž*, s. 529; J. Kolář: O hlaholském zlomku Kyjevském, *ČČM* 1878, s. 330; V. Jagič: *Glagolitica. 2. Würdigung neuentdeckter Fragmente, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften* (Viedeň) 1890, phil.-hist. Klasse 38/2, s. 1; A. Budilovič in *Obščeslavjanskij jazyk v rjadu drugih obščich jazykov drevnej i novoj Jevropy 2* (Varšava 1892); V. Oblak: *Zur Würdigung des Altslowenischen. 5. Die Kiewer Fragmente*, *Archiv für slavische Philologie* (Berlín) 1893, s. 359; F. Pastrnek: *Starobyľe dz ve slovenských nářečích a hlaholské zlomky Kyjevské a Pražské*, *ČČM* 1894, s. 68; V. Oblak: *Zur Provenienz der Kiewer und Prager Fragmente*, *Archiv für slavische Philologie* (Berlín) 1896, s. 106; V. Jagič: *Einige Streitfragen. 1. Zur Provenienz der Kiewer glagolitischen Blätter, tamtéž* 1898, s. 1; A. I. Sobolevskij: *Gde napisany Kijevskije otrvyki?*, *Vestnik archeologii i istorii* (Petrohrad) 10, 1898, s. 29; V. Jagič: *Einige Streitfragen. 4. Nochmals die Kiewer Blätter*, *Archiv für slavische Philologie* (Berlín) 1900, s. 39; A. I. Sobolevskij: *Cer-*

Kyjevské listy

kovnoslavjanskije teksty moravskogo proischoždenija, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 43/1, 1900, s. 150; N. Grunskij: K istorii udarenij v pamjatnikach drevne-cerkovnoslavjanskogo jazyka, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 45/1, 1901, s. 32 + Kijevskije glagoličeskije listki. I. Paleografičeskije nabljudenija, Zapiski Imperatorskogo Charkovskogo universiteta 1, 1901, s. 85 a pokr.; V. N. Ščepkin in Rassuždenije o jazyke Savvinoj knigi, Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk (Petrohrad) 1901, s. 67; N. Karinskij: Ob udarenijach v Kijevskich glagoličeskich listkach, Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk (Petrohrad) 6/3, 1901, s. 281; N. Grunskij: Pamjatniki i voprosy drevneslavjanskij pismennosti. Kijevskije glagoličeskije listki, Učenyje zapiski Imperatorskogo Jurjevskogo universiteta 1/5 a 6, 1904, s. 1 a pokr.; V. Vondrák in O původu K. I. a Pražských zlomků a o bohemismech v starších církevněslovanských památkách vůbec (1904); V. Jagić: Neueste Publikationen über Kiewer Blätter, Archiv für slavische Philologie (Berlin) 1905, s. 441; V. Vondrák: Über die Provenienz der Kiewer Blätter und der Prager Fragmente, tamtéž 1906, s. 472; A. I. Sobolevskij: K chronologii drevnejšich cerkovnoslavjanskich pamjatnikov, Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk (Petrohrad) 11/2, 1906, s. 1 → Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskij filologii i archeologii (Petrohrad 1910) + Kijevskije listki, Pravoslavnaja bogoslovskaja enciklopedija (Petrohrad) 10, 1909, s. 224 + in Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskij filologii i archeologii (Petrohrad 1910); N. Durnovo: K voprosu o jazyke Kijevskich listkov, Slavia 1922, s. 219; S. M. Kulbakin: Du classement des textes vieux-slaves, Revue des études slaves (Paříž) 1922, s. 175; E. Sievers in Die altslawischen Verstexte von Kiew und Freising (Lipsko 1925); N. van Wijk: Kilka uwag o pochodzeniu Mszału kijowskiego, sb. Księga pamiątkowa ku czci O. Balzera 2 (Lvov 1925); K. Mohlberg, A. Baumstark in Die älteste erreichbare Gestalt des Liber sacramentorum anni circuli der römischen Kirche (Münster 1927); L. Arasimovič: K voprosu o Kijevskich listkach, Slavia 6, 1927/28, s. 18; M. Hrunskij (N. Grunskij): Kyjivski lystky ta frejzinhenski uryvky (z faksymilnymi znimkami), Zapysky Istoryko-filolohičnoho viddilu (Kyjev) 16, 1928, s. 7; K. Mohlberg: Il messale glagolitico di Kiev (sec. IX) ed il suo prototipo Romano del secolo VI–VII, Atti della Pontificia Accademia Romana di archeologia (Řím), Serie III, Memorie II, 1928, s. 207; O. Broch: E. Siever's Untersuchungen auf slawischem Gebiete, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap (Oslo) 4, 1929, s. 5; F. Ušeničnik: Najstarejši glagolski spomenik in liturgija sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik (Lublja) 1930, s. 235; J. Vajs: K. I. a jejich latinský (římský) originál století 6.–7., Časopis Učené společnosti Šafaříkovy (Bratislava) 1930, s. 521 + in Ruko-

věř hlaholské paleografie (1932, s. 117); G. L. Trager in The Old Church Slavonic Kiev Fragment, its Accents and Their Relation to Modern Slavonic Accentuation (Filadelfie 1933); R. Jakobson: K časovým otázkám nauky o českém verši. 2. Český verš před tisíci lety, SaS 1935, s. 50; M. Weingart in Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského (1938; přeprac. vyd. s J. Kurzem 1949); M. Hrunskij (N. Grunskij): Do vyučennja staroslovjanskych pamjatok. 1. Kyjivski hlaholyčni lystky, Movoznavstvo (Kyjev) 13/14, 1938, s. 23; J. Vašica: Slovanská liturgie nově osvětlená Kyjevskými listy, SaS 1940, s. 65; S. Romanski in Starobälgarski ezik v obrazci (Sofie 1945); M. Weingart in Československý typ církevní slovančiny (Bratislava 1949); N. Hoepfner: Zur Forschungsgeschichte über die Kiewer glagolitischen Blätter. 1. Zur Entdeckungsgeschichte der Handschrift, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1951, s. 39; E. Koschmieder: Die vermeintlichen Akzentzeichen der Kiewer Blätter, Slovo (Záhřeb) 4/5, 1955, s. 5; F. Liewehr: Zum Vers der Kiewer Blätter, Zeitschrift für Slawistik (Berlin) 1956, s. 35; V. Tkadlčík: Trojí hlaholské i v K. I., Slavia 1956, s. 200; A. J. Novák: Vztah K. I. k východnímu obřadu, Pravoslavnyj sborník (1956); R. Krajčovič: Kijevské listy v naše slavistice, Slovanský přehled 1957, s. 12; A. J. Bahmut: Doslidžennja rosijskymy i ukrajinskymy movoznavcjamy fonetyčnych i lek-syčnych osoblyvostej Kyjivskych lystkiv i Prazkych uryvkiv u zvjazku z pytannjam pro pochodžennja cych pamjatok, Slovjanske movoznavstvo (Kyjev) 1958, s. 259; F. V. Mareš: Drevneslavjanskij literaturnyj jazyk v Velikomoravskom gosudarstve, Voprosy jazykoznanija (Moskva) 1961, s. 12 → (čes.) Cyrillo-metodějská tradice a slavistika (2000); L. Matějka: Systematic Sound Repetition in the Kiev Leaflets, The Slavonic and East European Journal (Londýn) 1962, s. 334; T. B. Lukinova: Do charakterystiky Kyjivskych hlaholyčnych lystkiv, Slovjanske movoznavstvo (Kyjev) 1962, s. 33; R. Jakobson: Tajnaja služba Konstantina Filosafofa i dalješjeje razvitije staroslavjanskij poezii, Zbornik radova Vizantološkog instituta (Bělehrad) 8, 1963, s. 153; R. Večerka: Velkomoravská literatura v přemyslovských Čechách, Slavia 1963, s. 398; O. Nedeljkovič: Akcenti ili neume u Kijevskim lističima?, Slovo (Záhřeb) 1964, s. 25; K. Gamber: Die Kiewer Blätter in sakramentalgeschichtlicher Sicht, sb. Cyrillo-Methodiana (Kolín n. R., Štýrský Hradec 1964); F. Zagiba: Der historische Umkreis der Kiewer Sakramentarfragmente. Zur Frage der Priorität der Texte westlichen oder östlichen Ritus in der kirchenslawischen Übersetzungsliteratur, Slovo (Záhřeb) 1964, s. 59; R. Auty: Old Church Slavonic oplatu, Revue des études slaves (Paříž) 40, 1964, s. 13; in Pramene k dejinám Velkej Moravy (Bratislava 1964, ed. P. Ratkoš); J. Stanislav: Aus dem slowakischen Material zum Studium der Kiewer Blätter, Die Welt der Slaven (Wiesbaden) 1966, s. 221; J. Vašica in Literární pa-

mátky epochy velkomoravské 863–885 (1966; dopln. vyd. 1996); J. Stanislav: Kām vāprosa za izsledvaneto na Kievskite listi, Ezik i literatura (Sofie) 1967, s. 3; R. Auty: The Western Lexical Elements in the Kiev Missal, sb. Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur (Berlín 1969); J. Hamm: Das Rätsel der Kiever Blätter, Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 107, 1970, s. 175; Z. (D.) Stieber: O jazyke Kijevskogo missala, Issledovanija po slavjanskomu jazykoznaniju, Sbornik v česf 60-letija S. B. Bernštejna (Moskva 1971); L. Matějka: K syntaxi církevněslovanských překladů z latiny, sb. Studia palaeoslovenica (1971); B. L. Fonkič: O sudbe Kijevskich glagoličeskich listkov, Sovetskoeje slavjanovedenije (Moskva) 1972, s. 82; L. Matějka: O problemima normalizacije u ranoj slavenskoj pismenosti, sb. Kiril Solunski 2 (Skopje 1970); H. Birnbaum: Noch einmal zur Lautgestalt der Kiever Blätter und zur Frage nach ihrer Herkunft, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1975, s. 335; Z. Stieber: Jeszcze o Mszałe Kijowskim, Studia z filologii polskiej i slowiańskiej (Varšava) 1978, s. 313; V. M. Zagrebin: O proischoždenii i sudbe nekotorych slavjanskich palimpsestov Sinaja, sb. Iz istorii rukopisnych i staropečatnych sobranij (Leningrad 1979); F. Kortlandt: Zur Akzentierung der Kiever Blätter, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1980, s. 1; H. Birnbaum: Wie alt ist das ältestümlichste slawische Sprachdenkmal? Weitere Erwägungen zur Herkunft der Kiever Blätter und zu ihrem Platz in der Literatur des slawischen Mittelalters, Die Welt der Slaven (Mnichov) 1981, s. 225; J. Vrana: Kijevski listovi nisu falsifikat, Slavia 1981, s. 322; Š. Ondruš: Z lexiky Kijevských listov, Slavica Slovaca (Bratislava) 1984, s. 36; M. Pantelić: O Kijevskim i Sinajskim listićima, Slovo (Záhřeb) 1985, s. 5; R. Večerka: Anmerkungen zu den Kiever glagolitischen Blättern, Byzantinoslavica 1988, s. 46; H. Köln: Ke vzniku K. l. a Modlitby proti ďabľovi, Bibliotheca Strahoviensis 1997, s. 119; R. Jakobson in Cyrilometodějské studie (1996, s. 97); Z. Hauptová: Církevněslovanské písemnictví v přemyslovských Čechách, sb. Jazyk a literatura v historické perspektivě (1998, s. 26); H. Köln in Westkirchliches in altkirchenslavischer Literatur aus Grossmähren und Böhmen (Kodaň 2003).

js

Lada (časopis) viz in Karel Vačlena

Legenda středověká

9.–14. století

Od počátků česky psané literatury jeden z jejich hlavních žánrů; v 9. století na Velké Moravě

a v 10.–11. století v Čechách jeden z žánrů literatury staroslověnské; od 10. století produktivní žánr literatury latinské. Na českou a latinskou středověkou hagiografii, jejíž vývoj přerušilo husitství, navazovali česky a latinsky písíci autoři 16. a 17. století.

K nejvýznamnějším dílům *staroslověnského* písemnictví na Velké Moravě patří dvojice legend o jeho iniciátorech, životopis Konstantinův a Metodějův (č. 1). První z nich, literárně skvěle propracovaný, vznikl patrně za Metodějova života a jeho účasti; druhý, podle všech známek nedovedený do konečné podoby, byl napsán brzy po Metodějově smrti, ale ještě před začátkem pronásledování slovanských kněží. Obě legendy, formálně i ideově vyrůstající z řecko-byzantské vzdělanosti, jsou pojaty jako svědectví o svatosti soluňských bratří a obhajoba velkomoravské misie; v tomto rámci objasňují smysl, jež Konstantin s Metodějem vkládali do literární činnosti v slovanském jazyce. Starší ze dvou staroslověnských legend o sv. Václavu (č. 2), které vznikly v přemyslovských Čechách, se většinou připisuje očitému svědkovi Václava života a klade do doby brzy po jeho zavraždění, existuje však také názor, že pochází teprve z konce 10. století; její datování hraje významnou úlohu ve sporu, kdy začala vznikat staroslověnská literatura v Čechách a zda navazovala na velkomoravskou tradici, nebo se zrodila teprve na konci 10. století z kulturních snah soustředěných kolem osobnosti druhého pražského biskupa Vojtěcha. Ostatní staroslověnské legendy českého původu (č. 3–5), vesměs překlady z latiny, dokládají koexistenci slovanské a latinské vzdělanosti v Čechách na přelomu 10. a 11. století. – Část středověkých legend o českých světcích napsali *latinsky* cizinci; souvisí však s latinskou hagiografií natolik, že je zahrnujeme do jejího rámce. Latinské legendy (č. 6–29) tvoří několik skupin spjatých se světcí, jimž jsou věnovány: Konstantinem-Cyřilem a Metodějem (č. 7–11), Václavem a Ludmilou (č. 12–19), Vojtěchem (č. 20–24), Prokopem (č. 25–27), Hroznatou (č. 28) a Anežkou (č. 29). Výjimkou mezi nimi je tzv. Kristiánova legenda (č. 6), jejíž autor spojil životopisy prvních dvou českých světců, Ludmily a Václava, s vylíčením počátků českého křesťanství, jež podal jako pokračování Konstantinova a Metodějova působení na Velké Moravě. Tato legenda, výslovně se hlásící do 10. století (konkrétně do doby biskupa Vojtěcha, k němuž se

Legenda středověká

její autor obrací v prologu), budila nedůvěru osvícenských učenců, především J. Dobrovského. Díky jeho autoritě se nadlouho prosadil názor, že to je falzum ze 14. století, a do doby, do níž se sama hlásí, ji vrátily teprve převratné práce J. Pekaře. Počínaje Pekařem, jehož názor získal rozhodné stoupence i odpůrce, soustředila na sebe Kristiánova legenda neobyčejný naukový zájem, protože na jejím datování do 10. století závisí představa o nejstarším období českých kulturních dějin a rekonstrukce vývoje pozdější latinské hagiografie. K polemice o pravost Kristiánovy legendy přibyl nověji spor o vojtěšskou veršovanou legendu *Versus de passione sancti Adalberti* (č. 23): zatímco většina badatelů, kteří se jí zabývali, ji pokládala za pozdní kompilaci, O. Králík došel k názoru, že to je archetyp vojtěšských legend obsahující autentické svědectví o Vojtěchově osobnosti. – Zatímco latinsky psané legendy o českých světcích jsou na jedné straně původní nebo přejatou složkou české kulturní tradice, na druhé straně součástí mezinárodního středověkého latinského písemnictví (a pokud byly pojaty do breviáře, součástí liturgie), *česky psané legendy* vznikají jako součást literatury v národním jazyce a jsou spjaty s jejím imanentním vývojem, který (jako v jiných západoevropských literaturách) vede od verše k próze. Nejstarší české legendy (č. 30–39) vznikly kolem roku 1300. Jejich původní rozsah se odhaduje na několik tisíc veršů, ale dochovaly se z nich jen krátké zlomky. A. Havlík a po něm jiní se domnívali, že pocházejí od téhož básníka jako Alexandreida a že to jsou zbytky cyklu, tematicky soustředěného kolem Kristova života. Přímá souvislost jednotlivých zlomků s Alexandreidou však byla opakovaně (nejpodrobněji už E. Smetánkou) vyvrácena a stylistické rozdíly mezi nimi opravňují domněnku, že jde o fragmenty děl několika básníků. Do 30. let 14. století až jeho 2. poloviny klade dosavadní bádání mladší české veršované legendy, tematicky i formálně velice rozrůzněné (č. 40–53). Jejich autoři čerpají náměty jednak z bible a apokryfního podání, jednak z životopisů cizích i českých světců, tradovaných latinskou hagiografií; pracují s osmiřádkovým epickým veršem, propracovaným Alexandreidou a nejstaršími legendami, s bezměrným veršem, který do staročeského básnictví uvedla Dalimilova kronika, ojedinele i se strofickou formou; pohybují se mezi epi-

kou a lyrickoepickými útvary. Prozaické legendy a apokryfy (č. 54–60), několikanásobek legendické produkce veršované, jsou součástí rozkvětu české prózy, který začíná v 2. polovině 14. století. Většina jich byla přeložena nebo napsána pro velké soubory (*Pasionál*, tj. českou úpravu latinské Zlaté legendy Jakuba de Voragine, a *Životy sv. Otců*).

Staroslověnské legendy velkomoravského původu: 1. Viz heslo *Životy sv. Konstantina a Metoděje*. – Staroslověnské legendy českého původu: 2. Viz heslo *Život sv. Václava*. – 3. Viz heslo *Knihy o rodu a utrpení sv. knížete Václava*. – 4. Viz heslo *Život sv. Benedikta*. – 5. Viz heslo *Umučení blahoslavených mučedníků Vítá, Modesta a Krescencie*. – Latinské legendy: 6. *Kristiánova legenda* je napsána propracovanou latinskou prózou, pro níž jsou charakteristické dva stylotvorné prvky: hyperbaton (tj. kladení slov patřících syntakticky k sobě na důrazné místo ve větě) a kursus (tj. prozaický rytmus, užívaný především ve větných závěrech, klauzulích). Autor se v prologu legendy představuje jako mnich, užívá o sobě obratu „solo nomine Christianus“ a oslovuje biskupa Vojtěcha, kterého žádá o schválení díla, „nepos carissime“. Jediným mužským klášteřem v Čechách byl na konci 10. století benediktinský klášter v Břevnově. Obraty „solo nomine Christianus“ a „nepos carissime“ mají podle obecně přijímaného výkladu smysl „křesťan toliko svým jménem Kristián“ a „nejdražší synovče“ (tak je překládá J. Ludvíkovský). Lze jim však rozumět také jinak: „křesťan pouze podle jména“ a (s přihlédnutím k jinému místu prologu, v němž se mluví o Vojtěchově pokrevním příbuzenství se sv. Ludmilou a sv. Václavem) „potomku nejdražší“ (tak je překládá O. Králík; ten dlouho usiloval o důkaz, že autorem legendy je Vojtěchův nevlastní bratr Radim, pozdější arcibiskup v Hnězdně, posléze však od této myšlenky ustoupil). J. Pekař považoval za hlavní výsledek rehabilitace pravosti Kristiánovy legendy to, že navracena do doby, do níž se výslovně hlásí, dokládá na konci 10. století existenci českého národa ve vyšším, kulturním smyslu. Její novější obránci nejsou zajedno v názoru, zda je svědectvím o celém období, které líčí, nebo jen o kulturním úsilí své vlastní doby: J. Ludvíkovský v ní (jako před ním Pekař) spatřoval svědectví o kulturní kontinuitě Čech s Velkou Moravou; O. Králík se domníval, že je projevem renesance cyrilome-

todějské tradice, která se zrodila teprve ve Vojtěchově době a z jeho iniciativy. Viz též heslo *Kristiánova legenda*. – 7. Cyrilometodějská legenda *Tempore igitur* (Za času, tzv. *Italská legenda*) je třetí část životopisu papeže Klimenta od biskupa Gaudericha z Velletri u Říma, současníka a příznivce soluňských bratří, upravená na počátku 12. století římským kardinálem Lvem z Ostie. Jejím námětem je přenesení ostatků sv. Klimenta, které Konstantin našel při cestě k Chazarům, na Velkou Moravu a odtud do Říma. Uváděje znovu do literárního oběhu toto dílo z 9. století, usiloval Lev z Ostie o smír mezi Římem a Byzancí; v Čechách napopak v téže době kronikář Kosmas zprávy o cyrilometodějské tradici soustavně potlačoval. – 8. Cyrilometodějská legenda *Tempore Michaelis imperatoris* (Za času císaře Michaela, tzv. *Moravská legenda*) začíná Konstantinovou cestou k Chazarům a končí pokřtěním českého knížete Bořivoje na Svatoplukově dvoře; neznámý autor v ní spojil vypravování Italské legendy o přenesení ostatků sv. Klimenta s vypravováním Kristiánovy legendy o Konstantinově obraně slovanské liturgie před papežem a počátcích českého křesťanství. Skutečnost, že se v ní neobjevuje moravský Velehrad jako Konstantinovo a Metodějovo sídlo, zdá se svědčit o tom, že byla napsána před koncem 13. století, kdy velehradská tradice pravděpodobně vznikla. – 9. Legenda *Quemadmodum ex historiis* (Podobně jako ve vyprávění) shrnuje hlavní motivy cyrilometodějské tradice, starobylé i pozdní (z těch uvádí především Velehrad jako údajné arcibiskupské sídlo nejprve Konstantinovo a po jeho smrti Metodějovo). – 10. Legenda *Beatus Cyrillus* (Blahoslavený Cyril) se od všech ostatních cyrilometodějských legend liší tím, že podle ní Konstantin a Metoděj přišli na Moravu z Říma, vyslání papežem. O době vzniku a tendenci této krátké, stylisticky umělé legendy byly vysloveny protikladné úsudky. O. Králík se domníval, že byla napsána po 1063 pro nově založené olomoucké biskupství se záměrem zaštitit je dávnými patrony; skutečnost, že autor zdůrazňuje schválení cyrilometodějské misie papežskou stolicí, ale mlčí o slovanské liturgii i slovanském písmu, vysvětloval situaci po církevním schismatu. J. Ludvíkovský naproti tomu dokazoval, že typ rytmičkových klauzulí, s nimiž autor legendy pracuje, se stal běžným teprve ve 14. století; mlčení legendy o slovanské liturgii

podle něho svědčí o tom, že ji napsal odpůrce slovanských snah doby Karlovy. – 11. Cyrilometodějská legenda *Diffundente sole* (Když slunce rozlévalo paprsky) je v dochovaných rukopisech spojena s ludmilskou homilií *Factum est*; že jde o dva různé texty, rozpoznal teprve V. Chaloupecký. Podle názoru vysloveného poprvé J. Pekařem je to výtah z prvních dvou kapitol Kristiánovy legendy; rytmičkové klauzule, jichž je v něm užito, jej podle J. Ludvíkovského dovolují datovat do 13.–14. století. Viz též hesla *Diffundente sole* a *Factum est*. – 12. Řadu shod s Kristiánovou legendou obsahuje také ludmilská legenda *Fuit in provincia Boemorum* (Byl v zemi české). Jaký je mezi oběma díly poměr, je předmětem stále oživujícího naukového sporu: O. Králík se domníval, že *Fuit* je výtah z ludmilských partií Kristiánovy legendy, pořízený v 11. století v Sázavském klášteře. V. Chaloupecký měl za to, že byla přeložena ze staroslověnské legendy, jejíž zkrácená verze se dochovala v tzv. Prologu, tj. souboru krátkých liturgických legend řazených podle kalendáře, sestaveném v polovině 12. století na Rusi. J. Ludvíkovský a před ním J. Pekař předpokládali existenci latinské předlohy, ale připouštěli, že mohla mít staroslověnský vzor. Podle D. Třeštíka existovala latinská předloha *Fuit*, jejíž staroslověnský překlad se ve výtahu dochoval v Prologu. Viz též heslo *Fuit in provincia*. – 13. Pravděpodobně v benediktinském klášteře sv. Jimrama v Řezně vznikla v 10. století václavská legenda *Crescente fide* (Když se šířila víra); její autor užil jako literárního vzoru legendy o sv. Jimramovi, kterou v druhé polovině 8. století napsal frisinský biskup Arbeo. Legenda *Crescente* se dochovala ve dvou recenzích, tzv. české a bavorské. J. Pekař se domníval, že první z nich byla předlohou Kristiánovy legendy. J. Ludvíkovský soudil, že předlohou Kristiánovy legendy bylo nedochované úplnější znění. Podle D. Třeštíka byla hypotetická původní verze jednak předlohou Kristiánovy legendy, jednak vzorem původní, nedochované verze ludmilské legendy *Fuit in provincia Boemorum* (relativní chronologie dochovaných textů by pak byla tato: *Fuit in provincia Boemorum*, Kristiánova legenda, česká a bavorská recenze *Crescente fide*). Viz též heslo *Crescente fide*. – 14. Legendu *Crescente fide* parafrázuje *Gumpoldova legenda*, kterou koncem 10. století z podnětu císaře Oty II. napsal mantovský biskup Gum-

Legenda středověká

pold. Styl Gumpoldovy legendy bývá novověkými literárními historiky charakterizován jako nabubřele frázovitý (M. Manitius), ale autorovi současníci ho vysoce cenili: jednu pasáž z této legendy doslova převzal tzv. Kristián a s jejími stylistickými postupy se pokusil vyrovnat autor překladu do staroslověnštiny, tzv. druhé staroslověnské legendy o sv. Václavu (č. 3). – 15. V Itálii, v klášteře na Monte Cassino, vznikla také václavská *Laurentiova legenda*. Její autor je podle W. Holtzmanna pravděpodobně totožný s Laurentiem, pozdějším arcibiskupem z Amalfi, který zemřel 1049. Z údaje, že přenesení Václavova těla do Prahy se událo za biskupa Vojtěcha, usuzoval J. Pekař a nověji O. Králík (který nepokládá ztotožnění dvou Laurentiů za plně prokázané), že legenda byla napsána za Vojtěchova života, tj. před 997; Holtzmann a jiní ji kladou do 11. století. *Laurentiova legenda* je vyzdobena citáty z antických klasiků a vlastními autorovými verši, věcně se však na řadě míst shoduje s prostým vyprávěním staroslověnského Života sv. Václava, tzv. první staroslověnské václavské legendy (č. 2). Tyto překvapující shody vysvětlovali někteří badatelé ústní tradicí (Laurentius mluví o informátorech z Čech a ze Saska), jiní společnou předlohou. O. Králík, jinak k nedochovaným pramenům zásadně skeptický, se domníval, že to byl stručný výtah z *Crescente fide*, jehož spolu s první staroslověnskou legendou užil také tzv. Kristián; podle D. Třeštíka to byla ztracená předloha *Crescente fide* a celé pozdější václavské hagiografie, kterou do kláštera na Monte Cassino přinesl některý člen českého poselstva do Říma 1039. – 16. Viz heslo *Oportet nos fratres*. – 17. Viz heslo *Ut annuncietur*. – 18. Viz heslo *Oriente iam sole*. – 19. Chronologicky poslední významnou středověkou václavskou legendou je *Karlova legenda*, dílo Karla IV., který se hlásil k sv. Václavovi jako ke svému předku a ochránci. Karel IV. stručně a po stylistické stránce samostatně shrnul motivy doložené starší písemnou tradicí (zvláště legendami *Diffundente sole* a *Ut annuncietur*), ale použil také motivů odjinud neznámých. Český překlad jeho legendy byl pojat do Pasionálu. Viz též heslo *Karel IV.* – 20. Vojtěžská legenda *Passio sancti Adalberti martyris* (Utrpení sv. Vojtěcha), krátké vyprávění o Vojtěchově mučednické smrti, pochází z 11.–12. století; není vyloučeno, že je totožná s knihou o umučení sv. Vojtěcha, o níž se ve

své kronice na počátku 12. století zmiňuje polský kronikář Gallus Anonymus. – 21. Rozsáhlá *Canapariova legenda* o sv. Vojtěchu se dochovala ve třech redakcích; první z nich vznikla za života císaře Oty III., tj. před 1002. Bývá připisována Janu Canapariovi, mnichu kláštera na římském Aventinu; podle O. Králíka je jejím autorem spíše opat téhož kláštera Lev. Většina badatelů, kteří se zabývali vojtěžskou hagiografií, ji pokládá za nejstarší vojtěžskou legendu (v odborné literatuře se proto někdy označuje jako *Vita prior*, „první život“ sv. Vojtěcha); naproti tomu O. Králík došel k názoru, že to je věcně bezcenná a literárně bezvýrazná prozaická úprava legendy *Versus de passione sancti Adalberti* (č. 23). – 22. *Brunova legenda* o sv. Vojtěchu od Vojtěchova spolužáka z Magdeburku a nakonec misijního arcibiskupa Bruno z Querfurtu, umučeného 1009 v Prusku, se dochovala ve dvou recenzích, které vznikly mezi 1004–08 (podle J. Karwasińské a jiných je starší delší z nich, podle O. Králíka naopak Bruno dodatečně rozšířil původní znění doložené kratší recenzí). Bruno užil jako předlohy *Canapariovy legendy*, ale jeho dílo má vedle vysokých slovesných kvalit vlastní dokumentární cenu: život sv. Vojtěcha v něm líčí autor, který ve Vojtěchově blízkosti prožil část mládí a později se stýkal s jeho přáteli. – 23. Viz heslo *Versus de passione sancti Adalberti*. – 24. *Miracula sancti Adalberti* (*Zázraky sv. Vojtěcha*) byla sepsána v 2. polovině 13. století v Polsku; doplňují starší vojtěžské legendy vypravováním o Vojtěchových posmrtných zázracích. – 25. Nejstarší dochovanou legendou o sv. Prokopu, prvním opatu benediktinského kláštera na Sázavě, je *Vita sancti Procopii minor* (Menší život sv. Prokopa); horní hranicí doby jejího vzniku jsou 60. léta 12. století, kdy ji pojal do svého letopisu neznámý sázavský mnich, jeden z tzv. Pokračovatelů Kosmových. Od J. Pekaře se vede spor, zda před ní existovala staroslověnská legenda o sv. Prokopu, napsaná v Sázavském klášteře před zákazem slovanské bohoslužby. *Vita minor* sloužila za předlohu dvou mladších prokopských legend (označovaných jako *Vita antiqua* a *Vita maior*); její volný překlad do češtiny byl zařazen do Pasionálu. Životopis sv. Prokopa je v podání *Vita minor* i jejích pozdějších latinských úprav obranou ortodoxnosti slovanské liturgie: Prokop, rodilý Čech, nabyl podle ní vzdělání v slovanském písmě, vytvořeném sv. Cyrilem a kanonicky

schváleném; o latinských mniších, kteří po jeho smrti vypudili ze Sázavy benediktiny slovan-ského obřadu, mluví jako o cizozemcích. Viz též heslo *Fuit itaque beatus abbas Procopius*. – 26. Název *Vita sancti Procopii antiqua* (Nejstarší život sv. Prokopa, tzv. *Feifalikova legenda*) dal neprávem V. Chaloupecký legendě, kterou starší odborná literatura označovala jménem jejího objevitele J. Feifalika. Jak ukázal B. Ryba, je to přestylizovaná *Vita minor*; autor úpravy pracoval s typem rytmických klauzulí, jehož se v Čechách začalo používat nejdříve koncem 13. století. – 27. Rozšířením legendy *Vita minor* vznikla *Vita sancti Procopii maior* (Větší život sv. Prokopa). Tato podoba prokopské legendy zřejmě neměla ustálené znění (žádný z dochovaných rukopisů neobsahuje všechny přídavky, jimiž se liší od *Vita minor*). V. Chaloupecký ji kladl do poloviny 14. století; B. Ryba se klonil k tomu, posunout hypoteticky její vznik blíže k roku 1300. Viz též in heslo *Fuit itaque beatus abbas Procopius*. – 28. *Vita fratris Hroznatae* (Život bratra Hroznaty), napsaná před 1258, je věnována zakladateli premonstrátských klášterů v Teplé a Chotěšově, v Čechách již ve středověku uctívanému jako světec (oficiálně byl teprve 1897 prohlášen za blahoslaveného). – 29. Životopis Anežky Přemyslovny *Vita virginis sororis Agnetis* má dvě verze; tzv. *Vita I* asi měla podepřít žádost o kanonizaci podanou 1328, *Vita II* byla upravena neznámým františkánem po 1334 pro jeptišky kláštera Na Františku. – České legendy: 30. *Legenda o Panně Marii* (złomek, 78 veršů) parafrázuje apokryfní Pseudo-Matoušovo evangelium. Dochovaný złomek obsahuje pasáž o dvacetiletém bezdětném manželství Mariiných rodičů; vyznačuje se citově vypjatým tónem, jehož neznámý básník dosahuje především rafinovaným zacházením s přímou řečí. – 31. *Legenda o umučení Páně* viz in heslo *Umučení Páně* (4). – 32. *Legenda o nanebevstoupení Páně* (złomek, 117 neúplných veršů) se pravděpodobně opírala o Zlatou legendu Jakuba de Voragine. – 33. Dochovaná část *Legendy o seslání sv. Duchu* (złomky: 1. Paterův, 39 neúplných veršů, 2. Muzejní, 102 veršů) se opírá o Skutky apoštolů 2, 1–47. – 34. *Legenda o apoštolích* (złomky: 1. Šafaříkův, 156 veršů, 2. Durychův, 57 dochovaných veršů) parafrázuje Zlatou legendu Jakuba de Voragine; rozdíl mezi výrazně propracovaným vypravováním o sv. Petrovi a ostatními dochova-

nými pasážemi dovolují hypotézu, že byla sestavena nejméně ze dvou původně samostatných textů. – 35. Zlatou legendu parafrázuje rovněž *Legenda o Jakobovi Menším* (złomky: 1. Paterovy proužky, 77 neúplných veršů, 2. Klementinské, celkem 113 veršů), jednom z dvanácti apoštolů a prvním biskupovi v Jeruzalémě. Z vyprávění o jeho mučednické smrti a zničení města císařem Titem, jež po ní následovalo, se dochovaly dvě pasáže: o podivných úkazech před zkázou Jeruzaléma a o hladu v obleženém městě; vyznačují se životnou přímou řečí a působivou evokací smyslové skutečnosti. – 36. *Legenda o Veronice* (złomek: 156 neúplných veršů, resp. jednotlivých slov) se pravděpodobně opírala o apokryfní evangelium Mors Pilati, v němž se vypravuje o zbožné ženě přechovávající roušku se záračným otiskem Kristovy tváře. – 37. Dochovaná část *Legendy o Pilátovi* (złomek, celkem 106 veršů), volně se shodující s latinskou básní *De vita Pilati*, obsahuje vyprávění o Pilátově nemanželském původu. – 38. Dilem téhož autora snad je *Legenda o Jidášovi* (2 złomky: 1. Drkolenský, celkem 107 veršů, 2. Muzejní, 172 veršů). Předlohou neznámého básníka byla pravděpodobně anonymní prozaická kompilace *Historia apocrypha* z 12. století, již použil v článku o apoštolu Matějovi, zvoleném podle Skutků apoštolů na Jidášovo místo, také Jakub de Voragine. Dochované złomky obsahují vypravování o temném původu Kristova zrádce; aktualizující paralela mezi vraždou, jíž se Jidáš dopustil na nevlastním bratrovi, a zavražděním posledního Přemyslovce Václava III., které básník připisuje českým Němcům, klade vznik legendy za 1306. Se złomkem *Legendy o Pilátovi* spojuje fragmentárně dochovaný text především způsob, jímž je v něm užito tzv. amplifikace a abreviace (tj. techniky rozšiřování a krácení textu, vypracované latinskou poetikou) ke gradaci děje. Viz též heslo *Legenda o Jidášovi*. – 39. Złomek *Legendy o papeži Silvestrovi* (celkem 104 dochovaných veršů) obsahuje pasáž o disputaci sv. Silvestra s dvanácti židovskými učenci, svolanými podle vypravování ve Voraginově Zlaté legendě, o níž se česká báseň pravděpodobně opírala, císařem Konstantinem. – Mladší veršované legendy: 40. *Legenda o dětství Ježíšově* (1062 veršů) je složena bezrozměrnými verši tíhnuocími k próze; vypravuje volně podle apokryfních evangelií o narození Panny Marie a prvních letech Kristova

Legenda středověká

života. – 41. Viz heslo *Umučení Páně* (1–3). – 42. *Nanebevzetí Panny Marie* (563 veršů) je veršované kázání určené k svátku Nanebevzetí Panny Marie; jedna z jeho dochovaných verzí připojuje k zázraku, vypravovanému podle apokryfního evangelia, ještě dlouhou závěrečnou modlitbu. – 43. K přednesu při kázání byla snad určena také *Rozmluva Panny Marie se sv. Anselmem* (719 veršů), složená bezrozměrnými verši podle prozaického latinského dialogu připisovaného ve středověku sv. Anselmovi z Canterbury; Panna Maria, která se světcí na jeho prosby zjevila, v něm odpovídá na otázky o bližších, v kanonických knihách bible neobsažených okolnostech Kristovy smrti. – 44. Z českého zpracování *Legendy o sv. Alexiovi* (zloemek, 105 veršů), bohatém Římanovi, který se vzdal majetku, rodiny i jména, těšil se pověsti božního člověka a byl poznán teprve po své smrti, se dochovala jen část závěru. – 45. Autor *Legendy o sv. Jiří* (675 veršů), podle latinské legendy řeckého původu, prohlášené už 494 koncilem v Římě za apokryf, o tribunovi z Kapadocie umučeném pro křesťanskou víru na dvoře nehistorického krále Daciana, rozšířil apokryfní vyprávění epizodou o boji sv. Jiří s drakem, založenou na pozdějším podání, které je známo mj. ze Zlaté legendy Jakuba de Voragine (A. Havlík se domníval, že ji čerpal z nedochované české básně, jejímž zbytkem je moravská lidová píseň o sv. Jiří, zapsaná F. Sušilem). Nesledoval tím epický záměr; těžiště legendy tvoří přímá řeč použitá k rozvinutí náboženskovzdělavatelných promluv. – 46. Podobnou didaktickou tendencí se vyznačuje *Legenda o 10 000 rytířích* (506 veršů), kteří přijíždějí k císaři Adrianovi, aby se dobrovolně dali umučit za křesťanskou víru; její autor v závěrečném rozjímání výslovně rozlišuje dvojí rytířství, světské a duchovní. – 47. *Legenda o sv. Markétě* (v dochované podobě 508 veršů), křesťanské dívky, kterou údajně dal v Antiochii umučit římský prefekt Olibrius poté, co se za něho odmítl provdat, je veršovaný překlad latinské prozaické legendy. – 48. Autor *Legendy o sv. Dorotě (Lvovské)*, 420 veršů), jejíž umučení se klade k roku 287 nebo 304 do Caesareje, se až na jednotlivosti opíral o podání obsažené ve Zlaté legendě Jakuba de Voragine, ale na rozdíl od něho zdůraznil didaktické věroučné výklady vložené do přímých řečí, které v strohém vyprávění nabývají podobně samostatné funkce jako v Legendě o sv. Jiří

a Legendě o 10 000 rytířích. – 49. Viz heslo *Život svaté Kateřiny*. – 50. *Umučení sv. Kateřiny* (v dochované podobě 449 veršů, zčásti neúplných) je složeno strofami používanými staročeským lyrickoepickým básnictvím (čtyři osmislabičné verše spojené týmž rýmem); krátká, prostá legenda, zpracovávající totéž téma jako rozsáhlý, stylisticky rafinovaný *Život svaté Kateřiny*, má slohovými znaky blízko k pozdějším lidovým baladám. – 51. *Legenda o sv. Štěpánu* (zlomek, celkem 74 neúplných veršů), věnovaná prvomučedníku Štěpánovi, rozvádí vypravování sedmé kapitoly Skutků apoštolských. – 52. *Legenda o sv. Prokopu* (v dochované podobě 1084 veršů), zapsaná spolu s jinými básněmi v tzv. Rukopisu hradeckém, je přebásnění rozšířeného znění latinské prokopské legendy (č. 27). Její autor proměnil nacionálně zabarvené motivy latinských prokopských legend (český původ Prokopův, cizí původ latinských mnichů, kteří po jeho smrti vyhnali ze Sázavského kláštera slovanské benediktiny) v ústřední tendenci díla: je mluvčím češtví ohroženého rozpínavým němectvím, které se přihlásilo ke slovu v Dalimilově kronice, Alexandreidě a Legendě o Jidášovi. Doba vzniku Legendy o sv. Prokopu a její původní podoba nejsou s konečnou platností objasněny. R. Jakobson se domníval, že text zapsaný v Hradeckém rukopisu je přepracováním staršího znění, jehož původce, podle něho totožný s autorem jiných básní tohoto rukopisného sborníku, přiblížil původně bezrozměrné verše pravidelnému verši osmislabičnému a přibásnil některé části textu (mj. úvod, jehož stylizace je hlavní oporou názoru A. Škarky, že legenda byla napsána jako veršované kázání). D. Gerhardt naopak pokládá dochované znění za úpravu textu složeného pravidelnými osmislabičnými verši. Viz též hesla *Legenda o sv. Prokopu* a *Rukopis hradecký*. – 53. Viz heslo *Legenda o blahoslavené Anežce*. – Prozaické legendy: 54. Viz heslo *Pasionál*. – 55. Viz heslo *Životy sv. Otců*. – 56. Viz heslo *Život Krista Pána*. – 57. *Legenda o dřevu kříže Kristova* viz in heslo *Život Adama a Evy* (2). – 58. Viz heslo *Nikodémovo evangelium*. – 59. *Legenda o Veronice*, překlad latinského apokryfu Cura sanitas Tiberii, vypravujícího o vyléčení císaře Tiberia působením zázračného Kristova obrazu uchovávaného zbožnou Ježíšovou ctitelkou Veronikou, se dochovala ve dvou redakcích (mladší z nich se přidržuje věrněji latinské

předlohy); v rukopisech a později též v tištěných knížkách lidového čtení byla zpravidla spojována s Nikodémovým evangeliem. – 60. *O sv. Jeronýmovi knihy troje* jsou překlad fiktivních listů o životě sv. Jeronýma, připsovaných Eusebiovi z Cremony, sv. Augustinovi a Cyrilu Jeruzalémskému. Jednu z latinských verzí této kompilace, ve 14. století velmi rozšířeně, přeložil v přibližně téže době na přání Karla IV. do němčiny Jan ze Středy. – 61. *Věšší život sv. Františka* je překlad latinské legendy sv. Bonaventury (tzv. legenda maior).

1. Viz heslo *Životy sv. Konstantina a Metoděje*.
2. Viz heslo *Život sv. Václava*.
3. Viz heslo *Knihy o rodu a utrpení sv. knížete Václava*.
4. Viz heslo *Život sv. Benedikta*.
5. Viz heslo *Umučení blahoslavených mučedníků Víta, Modesta a Krescencie*.
6. *Kristiánova legenda*. EDICE: in FRB I (1873, s. 199, ed. J. Emler; srov. s. XVIII o starších ed.); J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903, s. upr. překladem J. Truhláře) + in Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906, s. 88); in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, ed. J. Ludvíkovský; kap. 1–3); *Kristiánova legenda* (1978, ed. J. Ludvíkovský). – *Překlady do češtiny*: in FRB I (1873, s. 199, přel. J. Truhlář); *Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily dle sepsání Křišťanova* (1921, přel. A. L. Stříž; s předml. a poznámkami J. Pekaře; 1941 s doplňky Z. Kristena) → Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík); in *Na úsvitu křesťanství* (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. J. Ludvíkovský) → (ukázka přeprac.) Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); *Kristiánova legenda* (1978, přel. J. Ludvíkovský). ■ LITERATURA: J. Pekař: Nejstarší kronika česká (1903) + Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906); H. G. Voigt: Die von dem Přemysliden Christian verfasste und Adalbert von Prag gewidmete Biographie des hl. Wenzel und ihre Geschichtsdarstellung (1907); V. Chaloupecký: Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939); R. Urbánek: Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1, 2 (1947, 1948); Z. Fiala: Hlavní pramen Legendy Kristiánovy (1974); H. Kölln: Die Wenzelslegende des Mönches Christian (Kodaň 1996). ■ J. Dobrovský in Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen, 1. Bořivoj's Taufe (1803), 2. Ludmila und Drahomir (1807), 3. Wenzel und Boleslaw (1819) + in Cyrill und Method, der Slawen Apostel (1823; 1948 s tit. Cyril a Method, apoštolové slovanští, ed. J. Vajs); J. Emler in FRB I (1873); J. Pekař: Nejstarší kronika česká, ČČH 1902, s. 385 → (přeprac.) Nej-

starší kronika česká (1903); J. Kalousek: Nejstarší kronika česká?, Osvěta 1903, s. 108 + O legendě Kristiánově, tamtéž, s. 538; J. Pekař: Nejstarší kronika česká. 1. Námitky Kalouskovy, 2. Ještě námitky Kalouskovy, 3. Text bodecenský, 4. Boj cyrilice s hlaholicí a správné datum umučení sv. Ludmily, ČČH 1903, s. 125 a pokr.; B. Bretholz: Neueste Literatur über Pseudochristian, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde (Hannover, Lipsko) 1904, s. 480; J. Pekař: Nejstarší kronika česká. 5. Děčinský text Kristiána, 6. Námitky Bretholzovy, 7. Staroslovanské zpracování Gumpoldovy legendy, 8. Legenda Oportet nos fratres, ČČH 1904, s. 37 a pokr.; F. Vacek: Legenda Kristiánova, prameny její a čas sepsání, ČČM 1903, s. 72 a pokr., a 1904, s. 65 + Legenda Kristiánova. Ke kritice nejstarší hagiografie české, Hlídkka 1903, s. 433 a pokr., 1904, s. 9 a pokr., 1905, s. 102 a pokr.; B. Bretholz: Cosmas und Christian, Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 1905, s. 70; J. Pekař: Nejstarší kronika česká. 9. Ještě námitky Bretholzovy, ČČH 1905, s. 267 (k polemice o Kristiánovu legendu srov. ČČH 1907, s. 117 a pokr.) + in *Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily dle sepsání Křišťanova* (1921) → O smyslu českých dějin (Rotterdam 1977, Praha 1990); F. Vacek: Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské, Sborník Historického kroužku 1926, s. 33, 1927, s. 1 a pokr., 1928, s. 44 a pokr., 1929, s. 6 a pokr.; J. Pekař: Svatý Václav, ČČH 1929, s. 237 (i sep.) → in Svatováclavský sborník 1 (1934); J. Slavík: Svatý Václav a ráz počátků křesťanství u Slovanů, Slovanský přehled 1929, s. 330 a pokr. + Sv. Václav a slovanské legendy, Sborník prací věnovaných P. N. Miljukovu (1929); V. Novotný in Český kníže Václav svatý (1929) + O Kristiána, ČNM 1930, s. 15 (k tomu J. P., tj. Pekař, ČČH 1929, s. 434); J. Pekař: O Kristiána, ČČH 1931, s. 209; B. Ryba: Panické manželství Václava svatého, ČMM 1931, s. 469 + Kronika Kristiánova z hlediska textové kritiky, LF 1932, s. 112 a pokr.; J. Slavík: Dvojí osob a dějů v legendě Kristiánově, Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovu k 60. narozeninám... (1932); M. Weingart: První česko-církevněslovanská legenda o sv. Václavu, Svatováclavský sborník 1 (1934); J. Slavík: Mladší slovanská legenda o sv. Václavu a její význam pro kritiku legend latinských, Svatováclavský sborník 1 (1934); Z. Kalandra: Kosmas a Kristián o původu státu, Dějiny a přítomnost 2, sv. 1, 1938, s. 1; V. Chaloupecký: Přemyslovská pověst a Kristián, ČČH 1938, s. 327; J. Vilikovský: V. Chaloupecký: Prameny 10. století legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Naše věda 1941, s. 81; V. Chaloupecký in ant. Na úsvitu křesťanství (1942); J. Ludvíkovský: Několik poznámek k výkladu Legendy Kristiánovy, Naše věda 1943, s. 17; Z. Kalandra in České pohanství (1947); V. Chaloupecký: R. Urbánek: Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor, ČČH 48–49,

Legenda středověká

1947/48, s. 287; Z. Kalandra: Vznik a prameny Kristiánovy legendy. Kritické poznámky k nové knize R. Urbánka, tamtéž, s. 565; J. Ludvíkovský: O Kristiána 1. Z. Kalandra: České pohanství, Naše věda 26, 1948/49, s. 209 + O Kristiána 2. R. Urbánek: Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor, Naše věda 1950, s. 158 a pokr. + K václavské legendě Laurentia z Montecassina, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 174 + La légende du prince-laboureur Přemysl et sa version primitive chez le moine Christian, sb. Charisteria T. Sinko... oblata (Varšava, Vratislav 1951) + Rytmičké klauzule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování, LF 1951, s. 169; R. Jakobson: Minor Native Sources for the Early History of the Slavic Church, Harvard Slavic Studies 2, 1954, s. 39 → (čes.) Cyrilo-metodějské studie (1996); F. M. Bartoš: Kdo je Kristián?, LF 1955, s. 14; J. Ludvíkovský: Crescente fide, Gumpold a Kristián. Příspěvek k datování Legendy Kristiánovy s dodatkem o dnešním stavu této otázky, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1955, č. 1 + Václavská legenda 13. století Ut annuncietur, její poměr k legendě Oriente a otázka autorství, LF 1955, s. 196 + Václavská legenda 13. století Ut annuncietur (Doplňk), LF 1957, s. 149 + Nově zjištěný rukopis legendy Crescente fide a jeho význam pro datování Kristiána, LF 1958, s. 56 → Antika, Čechy a evropská tradice (2002) + Život svatých Crhy a Strachoty v staro-českém Pasionále, sb. Rodné zemi (1958); O. Králík: J. Dobrovský a bádání o počátcích českých dějin, sb. Pocta Zdeňku Nejedlému (1959) + Kristián a Kosmas, ČLit 1959, s. 61 → K počátkům literatury v přemyslovských Čechách (1960) + in K počátkům literatury v přemyslovských Čechách (1960) + in Sázavské písemnictví 11. století (1961); J. Ludvíkovský: Legenda Beatus Cyrillus, SPFF Brno, ř. C – hist., 1961, č. 8; Z. Fiala, D. Třeštík: K názorům O. Králíka o václavských a ludmilských legendách, ČsČH 1961, s. 515; O. Králík: Dalimil und Christian, Zeitschrift für Slavistik (Berlín) 1962, s. 761 + Pověst vremených let i legenda Kristiána o svjatých Vjačeslave i Ljudmile, Trudy otdela drevnerusskoj literatury (Moskva, Leningrad) 1963, s. 177; P. Devos: La Legenda Christiani est-elle tributaire de la Vie Beatus Cyrillus?, Analecta Bollandiana (Brusel) 81, 1963, s. 351 + Un passage defectueux de la Légende de Christian. S. Wenceslas était-il marié?, tamtéž, s. 368; F. Graus: Velkomoravská říše v české středověké tradici, ČsČH 1963, s. 289 → (něm. s tit. Das Grossmährische Reich in der böhmischen mittelalterlichen Tradition), sb. Das östliche Mitteleuropa in Geschichte und Gegenwart. Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati (Wiesbaden 1966); O. Králík: Identita prvního českého spisovatele, ČsČH 1964, s. 843; J. Ludvíkovský: Kristián, či tzv. Kristián, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1964, č. 9; O. Králík: Nové práce o Moravské legendě a tzv. Kristiánovi, Slavia 1965, s. 145; J. Ludvíkovský:

Great Moravian Tradition in the 10th Century. Bohemia and Legenda Christiani, sb. Magna Moravia (Brno 1965); J. Cibulka: Vypravování legendy Kristiánovy o pokřtění Bořivoje, AUC Praha. Philosophica et historica 1 (s tit. Sborník k sedmdesátinám J. Květa), 1965; F. Graus: Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách 10. století, ČsČH 1966, s. 473; O. Králík in Šest legend hledá autora (1966) + in Slavníkovské interludium (1966) + Čechy a Evropa v 10. století, Orientace 1967, s. 14 → Osvobozená slova (1995); J. Ludvíkovský: Kristián, či Radim?, ČLit 1967, s. 518; D. Třeštík: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie, ČsČH 1967, s. 691; O. Králík: Nová fáze sporů o slovanskou kulturu v přemyslovských Čechách, Slavia 1968, s. 474 + Počátky kronikářství u Slovanů, Červený květ 1968, s. 41 + in Od Radima ke Kosmovi (1968); M. Šváb: Dva nové průzkumné podněty O. Králíka, LF 1968, s. 83; O. Králík: Spor o počátky české hagiografie, ČLit 1968, s. 679 + in V přiseří české protohistorie (1969) + in ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969) → Osvobozená slova (1995) + in Labyrint dávných dějin českých (1970) + Tzv. legenda o Podivenovi, LF 1970, s. 7; F. Dvorník in Byzantine missions among the Slavs (New Brunswick 1970; 1970 čes. vyd. s tit. Byzantské misie u Slovanů); Z. Fiala: O pražském názvosloví v Legendě Kristiánově, ČsČH 1970, s. 265 + Über den privaten Hof Boleslavs I. in Stará Boleslav in der Christian-Legende, Mediaevalia Bohemica 1970, s. 3; O. Králík in Nejstarší rodokmen české literatury (1971); J. Ludvíkovský: Tunna und Gommon – Wikinger aus der Fürstengefollgschaft?, Folia diplomatica 1, 1971, s. 171; F. Graus: Die Entwicklung der Legenden der sogenannten Slawenapostel Konstantin und Method in Böhmen und Mähren, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas (Wiesbaden), Neue Folge 19, 1971, s. 161; Z. Fiala: O církevně chronologické terminologii v legendě Kristiánově, AUC Praha. Philosophica et historica 3–4, 1971, s. 15; J. Ludvíkovský: Civitas Pragensis a metropolis Pragensis v Kristiánově legendě, SPFF Brno, ř. F – uměnovědná, 1972, č. 16; O. Králík: Nové pochybnosti o tzv. Kristiánovi, LF 1973, s. 246; Z. Fiala: O Kristiánových znalostech historie 10. století, ČsČH 1973, 389; J. Ludvíkovský: Souboj sv. Václava s vévodou kouřimským v podání václavských legend, Studie o rukopisech 1973, s. 89 + Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19 (přehled bádání) + Z. Fiala: Hlavní pramen Legendy Kristiánovy, LF 1975, s. 164 (ref.); R. Turek: Česká hradiska u Kristiána, sb. Classica atque mediaevalia J. Ludvíkovský octogenario oblata, SUJEP Brno 1975, č. 200, s. 139; H. Jilek: Forschungsbericht des Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts. Neuere Forschungsergebnisse, Zeitschrift für Ostforschung (Marburg) 1975, s. 79; R. Večerka: Slavistický příspěvek k latinské legendě Kristiánově, Slavia 1976, s. 132; O. Králík in Kosmova

kronika a předchozí tradice (1976); F. Graus: Der Herrschaftsantritt Sankt Wenzels in den Legenden. Zum Quellenwert mittelalterlicher Legenden für die Geschichte 1, sb. Osteuropa in Geschichte und Gegenwart. Festschrift für G. Stökl zum 60. Geburtstag (Köln n. R., Vídeň 1977); J. Ludvíkovský in ed. Kristiánova legenda (1978; k tomu ref.: J. Nechutová, ČLit 1980, s. 186; A. Vidmanová, LF 1980, s. 117); D. Třeštlík: Deset tezí o Kristiánově legendě, Folia historica bohemica 1980, s. 7; I. Kořán: Počátky Prahy a Kristián, Umění 1982, s. 468; D. Třeštlík: Kristián a václavské legendy 13. století, AUC Praha. Philosophica et historica 2, 1981 (1983), s. 45; O. Uhrová: Autor tzv. Legendy Kristiánovy a počátky českého státu, Nové obzory (St. Gallen) 1982, č. 4 a 6; J. Zachová: Zur sozialen Terminologie unserer ältesten lateinischen Legenden, AUC Praha. Philologica 1, 1982, s. 101; J. Nechutová: (heslo) Christian (6.), Lexikon des Mittelalters 2 (Mnichov, Curych 1983); B. N. Florja: Skazanie o preložení knih na slavjanskij jazyk, Byzantinoslavica 1985, s. 121; J. Hošna in Kníže Václav v obraze legend (1986); D. Martínková: Sémantické poznámky ke Kristiánově legendě, LF 1986, s. 72; A. Dohnalová: Ablativy absolutní v Kristiánově legendě, LF 1986, s. 141; R. Nový in ant. Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987); J. Tříška: Starší pražská vzdělávatelná literatura. 1. K václavské legendě Kristiánově a jejímu stylu, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1987, s. 1; A. Avenarius: Slovanská kultura po páde Velké Moravy: k počátkom slovanských literárních vztahov, Českosl. slavistika, Lingvistika – historie, 1988, s. 277; D. Martínková: Příspěvek k poznání slovní zásoby Kristiánovy legendy, LF 1988, s. 83; B. N. Florja: Kirillo-mefodiejskij tradicii v Legendě Kristiána, Byzantinoslavica 1995, s. 571; Z. Uhlíř: H. Kölln: Die Wenzelslegende des Mönches Christian, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků... 12, 1995 (1996), s. 129; N. Profantová in Kněžna Ludmila (1996); H. Kölln: Přemyslovská pověst v Kristiánově legendě a v Kosmově kronice, Bibliotheca Strahovensis 1996, s. 111; D. Třeštlík in Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935) (1997); J. Hošna in Druhý život sv. Václava (1997); F. Hoffmann: Kristiánský zlomek knihovny premonstrátů v Teplé, sb. Septuaginta Paulo Spunar oblata (70 + 2) (2000); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000); D. Třeštlík in Mýty kmene Čechů (2003). Viz též heslo *Kristiánova legenda*.

7. *Tempore igitur (Italská legenda)*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 93, ed. J. Emler; srov. s. X o starších ed.). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 93, přel. J. Truhlář). ■ LITERATURA: P. Devos, P. Meyvaert: Trois énigmes Cyrillo-Méthodiennes de la Légende Italique résolues grâce à un document inédit, Analecta Bollandiana (Brusel) 73, 1955, s. 375; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

8. *Tempore Michaelis imperatoris (Moravská legenda)*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 100, ed. J. Emler; srov. s. X o starších ed.); in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, s. 255, ed. J. Ludvíkovský). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 100, přel. J. Truhlář); in Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. J. Ludvíkovský); in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, s. 255, přel. J. Ludvíkovský). ■ LITERATURA: J. Dobrovský in Mährische Legende von Cyrill und Method (1826, s. edic); J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903) + in Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906); V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939) + in ant. Na úsvitu křesťanství (1942); Z. Kalandra in České pohanství (1947); P. Devos, P. Meyvaert: Trois énigmes Cyrillo-Méthodiennes de la Légende Italique résolues grâce à un document inédit, Analecta Bollandiana (Brusel) 73, 1955, s. 375 + La légende Morave du SS. Cyrille et Méthode et ses sources, tamtéž 74, 1956, s. 441; P. Devos: Une mosaïque: La légende Morave des Saints Cyrille et Méthode, tamtéž 81, 1963, s. 229; O. Králík: Nové práce o Moravské legendě a tzv. Kristiánovi, Slavia 1965, s. 145; F. Graus: Die Entwicklung der Legenden der sogenannten Slawenapostel Konstantin und Method in Böhmen und Mähren, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas (Wiesbaden), Neue Folge 19, 1971, s. 161; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

9. *Quemadmodum ex historiis*. EDICE: in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, s. 289, ed. J. Ludvíkovský). – *Překlady do češtiny*: in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, s. 289, přel. J. Ludvíkovský). ■ LITERATURA: O. Králík, Z. Kristen: Cyrilometodějská legenda Tradunt annales, sb. Příspěvky ke starší literatuře na Moravě 2 (1965–66, s. 3, o přeprac. znění legendy Quemadmodum, s. edic); F. Graus: Die Entwicklung der Legenden der sogenannten Slawenapostel Konstantin und Method in Böhmen und Mähren, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas (Wiesbaden), Neue Folge 19, 1971, s. 161; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19.

10. *Beatus Cyrillus*. EDICE: V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939, s. 501); in SPFF Brno, ř. C – hist., 1961, č. 8 (ed. J. Ludvíkovský); in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, s. 299, ed. J. Ludvíkovský). – *Překlady do češtiny*: in Magnae Moraviae fontes historici 2 (1967, s. 299, přel. J. Ludvíkovský); in Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík, přel. B. Ryba). ■ LITERATURA: V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu

Legenda středověká

a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939); O. Králík: in Sázavské písemnictví 11. století (1961); J. Ludvíkovský: Legenda Beatus Cyrillus, SPFF Brno, ř. C – hist., 1961, č. 8; P. Devos: La Legenda Christiani est-elle tributaire de la vie Beatus Cyrillus?, *Analecta Bollandiana* (Brusel) 81, 1963, s. 351; O. Králík in ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969) → *Osvobozená slova* (1995); F. Graus: Die Entwicklung der Legenden der sogenannten Slawenapostel Konstantin und Method in Böhmen und Mähren, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* (Wiesbaden), Neue Folge 19, 1971, s. 161; P. Devos: La Passion de S. Liévin de Gand, source inattendue de Beatus Cyrillus, *Analecta Bollandiana* (Brusel) 89, 1971, s. 371; O. Králík: Nová práce o legendě Beatus Cyrillus, LF 1972, s. 180; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; O. Králík in Kosmova kronika a předchozí tradice (1976); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

11. *Diffundente sole*. EDICE: V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939, s. 481); in *Magna Moraviae fontes historici* 2 (1967, s. 276 a 284, ed. J. Ludvíkovský; lat. text a staročes. zpracování). – *Překlady do češtiny*: in Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. J. Ludvíkovský) → (přepřac.) Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); in *Magna Moraviae fontes historici* 2 (1967, s. 276, přel. J. Ludvíkovský). ■ LITERATURA: J. Dobrovský in Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen. 1. Bořivoj's Taufe (1803), 2. Ludmila und Drahomir (1807, s. edicf); J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903) + in Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906); V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939); k tomu J. Vilíkovský, Naše věda 1941, s. 81); V. Chaloupecký in ant. Na úsvitu křesťanství (1942); Z. Kalandra in České pohanství (1947); R. Urbánek in Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1, 2 (1947, 1948); J. Ludvíkovský: Rytmičké klauzule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování, LF 1951, s. 169 + *Crescente fide*, Gumpold a Kristián, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1955, č. 1 (Dodatek) + Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000). Viz též heslo *Diffundente sole*.

12. *Fuit in provincia Boemorum*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 144, ed. J. Emler; srov. s. XV o starších ed.); V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939, s. 459; rozšíř. text). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 144, přel. J. Emler); in

Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století (1940, ed. A. Matějček a J. Šámal, přel. B. Ryba) → (rozšíř. text) Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, přel. B. Ryba) → (kratší text) Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík). ■ LITERATURA: J. Pekař in Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906); V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939); k tomu ref. J. Vilíkovský, Naše věda 1941, s. 81) + in ant. Na úsvitu křesťanství (1942); Z. Kalandra in České pohanství (1947); R. Urbánek in Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1, 2 (1947, 1948); O. Králík in Sázavské písemnictví 11. století (1961) + in ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969) → *Osvobozená slova* (1995); H. Łowmiański in Początki Polski 4 (Varšava 1970); J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; O. Králík in Kosmova kronika a předchozí tradice (1976); J. Zachová: Zur sozialen Terminologie unserer ältesten lateinischen Legenden, *AUC Praha. Philologica* 1, 1982, s. 101; D. Třeštíková in Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935) (1997); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000). Viz též heslo *Fuit in provincia*.

13. *Crescente fide*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 183, ed. J. Emler; srov. s. XVII o starších ed.; tzv. bavorská recenze); V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939; tzv. česká recenze); in LF 1958, s. 56 (ed. J. Ludvíkovský; česká recenze). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 183, přel. J. Truhlář; tzv. bavorská recenze); in Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. J. Ludvíkovský; česká recenze s doplňky podle bavorské); in Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík, přel. B. Ryba; bavorská recenze). ■ LITERATURA: J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903) + in Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians (1906) + Svätý Václav, ČČH 1929, s. 237 (i. sep.) → in Svatováclavský sborník 1 (1934); F. Vacek: Poměr Gumpoldovy legendy o sv. Václavu k legendě *Crescente fide*, sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); M. Weingart: První česko-církevněslovanská legenda o sv. Václavu, J. Slavík: Mladší slovanská legenda o sv. Václavu a její význam pro kritiku legend latinských, obojí Svatováclavský sborník 1 (1934); V. Chaloupecký in Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sborník 2, sv. 2 (1939); K. Doskočil: Manželství sv. knížete Václava a úcta svatojímramská, ČČH 1940, s. 201; V. Chaloupecký in ant. Na úsvitu křesťanství (1942); Z. Kalandra in České pohanství

(1947); R. Urbánek in *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor* 1, 2 (1947, 1948); J. Ludvíkovský: *Crescente fide*, Gumpold a Kristián, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1955, č. 1 + *Nově zjištěný rukopis legendy Crescente fide a jeho význam pro datování Kristiána*, LF 1958, s. 56 → *Antika, Čechy a evropská tradice* (2002); O. Králík in *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách* (1960) + in *V příšeří české protohistorie* (1969) + in *ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech* (1969) → *Osvobozená slova* (1995); J. Staber: *Die älteste Lebensbeschreibung des Fürsten Wenzeslaus und ihr Ursprungsort Regensburg*, sb. *Acta V. Congressus internationalis historiae Slavicæ Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati* (Wiesbaden 1970); J. Ludvíkovský: *Latinské legendy českého středověku*, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; H. Jilek: *Forschungsbericht des Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts*. *Neuere Forschungsergebnisse*, *Zeitschrift für Ostforschung* (Marburg) 1975, s. 79; J. Zachová: *Zur sozialen Terminologie unserer ältesten lateinischen Legenden*, *AUC Praha. Philologica* 1, 1982, s. 101; D. Třeštík in *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)* (1997); J. Hošna in *Druhý život sv. Václava* (1997) + *Intertextové vztahy ve svatováclavské legendistice*, *Sb. Speculum mediæ aevi – Zrcadlo středověku* (1998); J. Nechutová in *Latinská literatura českého středověku do roku 1400* (2000). Viz též heslo *Crescente fide*.

14. *Gumpoldova legenda*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 146, ed. J. Emler; srov. s. XV o starších ed.). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 146, přel. F. J. Zoubek); in *Nejstarší legendy přemyslovských Čech* (1969, ed. O. Králík, přel. Z. Kristen). ■ LITERATURA: J. Dobrovský in *Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von spätem Erdichtungen zu reinigen*. 3. Wenzel und Boleslaw (1819, s. edicí); J. Pekař in *Nejstarší kronika česká* (1903) + in *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians* (1906); M. Manitius in *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* 2 (Mnichov 1923); A. Friedl in *Iluminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttelu* (1926); F. Vacek: *Poměr Gumpoldovy legendy o sv. Václavu k legendě Crescente fide*, sb. *Od pravěku k dnešku* 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); W. Wostry: *Drei St. Wenzel-Studien*. 3. Gumpold, *Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 3, 1930/33, s. 345; J. Slavík: *Mladší slovanská legenda o sv. Václavu a její význam pro kritiku legend latinských*, *Svatováclavský sborník* 1 (1934); V. Chaloupecký in *Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile*, *Svatováclavský sborník* 2, sv. 2 (1939); R. Urbánek in *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor* 1, 2 (1947, 1948); J. Ludvíkovský: *Crescente fi-*

de, Gumpold a Kristián, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1955, č. 1; O. Králík in *ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech* (1969) → *Osvobozená slova* (1995); J. Ludvíkovský: *Latinské legendy českého středověku*, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; H. Jilek: *Forschungsbericht des Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts*. *Neuere Forschungsergebnisse*, *Zeitschrift für Ostforschung* (Marburg) 1975, s. 79; J. Zachová: *Zur sozialen Terminologie unserer ältesten lateinischen Legenden*, *AUC Praha. Philologica* 1, 1982, s. 101; D. Třeštík in *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)* (1997); J. Nechutová in *Latinská literatura českého středověku do roku 1400* (2000).

15. *Laurentiova legenda*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 167, ed. J. Emler; srov. s. XVI o starších ed.); in *Monumenta Germaniae historica, Die deutschen Geschichtsquellen des Mittelalters 500–1500, Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters* 7 (Výmar 1973, s. 23, ed. F. Newton). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 167, přel. J. Truhlář); in *Nejstarší legendy přemyslovských Čech* (1969, ed. O. Králík, přel. Z. Kristen). ■ LITERATURA: J. Pekař in *Nejstarší kronika česká* (1903) + in *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians* (1906); M. Manitius in *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* 2 (Mnichov 1923); V. Chaloupecký in *Prameny 10. století Legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile*, *Svatováclavský sborník* 2, sv. 2 (1939); W. Holtzmann: *Laurentius von Amalfi, ein Lehrer Hildebrands*, sb. *Studi Gregoriana per la storia di Gregorio VII e della riforma Gregoriana* 1 (Řím 1947); R. Urbánek in *Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor* 1, 2 (1947, 1948); O. Králík: *La leggenda di Laurenzio di Montecassino su s. Venceslao ed il suo modello*, *Ricerche slavistiche* (Řím) 1959, s. 24 + in *K počátkům literatury v přemyslovských Čechách* (1960) + in *ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech* (1969) → *Osvobozená slova* (1995); D. Třeštík: *Miscellanea zu den St. Wenzelslegenden* 2. *Laurentius aus Monte Cassino und Laurentius aus Amalfi*, *Mediaevalia Bohemica* 1969, s. 73; F. Newton in *Laurentius, monachus Casinensis, archiepiscopus Amalfianus, opera*, *Monumenta Germaniae historica, Die deutschen Geschichtsquellen des Mittelalters 500–1500, Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters* 7 (Výmar 1973); J. Ludvíkovský: *Latinské legendy českého středověku*, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; H. Jilek: *Forschungsbericht des Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts*. *Neuere Forschungsergebnisse*, *Zeitschrift für Ostforschung* (Marburg) 1975, s. 79; O. Králík in *Kosmova kronika a předchozí tradice* (1976); J. Veselý: *Diskuse k tajemstvím Laurentiovy legendy. Pribislawa, ave nomine Pribisl, mulier aevi plena*, LF 1984, s. 77; D. Třeštík: *Diskuse k před-*

Legenda středověká

loze václavské legendy Laurentia z Monte Cassina, LF 1984, s. 85; D. Třeštík in Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935) (1997); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

16. Viz heslo *Oportet nos fratres*.

17. Viz heslo *Ut annuncietur*.

18. Viz heslo *Oriente iam sole*.

19. *Karlova legenda*. EDICE: Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV. (1934, ed. A. Blaschka). – *Překlady do češtiny*: in Spisové císaře Karla IV. (1878, ed. J. Emler; staročes. překlad z Pasionálu) → (v novočes. úpravě) ant. Průza z doby Karla IV. (1938, ed. J. Vilíkovský); Karel IV.: Legenda o sv. Václavu (1971, přel. J. Ludvíkovský); in Karel IV.: Literární dílo (2000, přel. R. Mašek). ■ BIBLIOGRAFIE: Z. Uhlíř in Literární prameny svatováclavského kultu a úcty ve vrcholném a pozdním středověku (1996, s. 132, č. 12). ■ LITERATURA: A. Blaschka in ed. Die St. Wenzelslegende Kaiser Karls IV. (1934); R. Urbánek in Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1, 2 (1947, 1948); A. Blaschka in překl. Kaiser Karls IV. Jugendleben und St. Wenzels-Legende (Výmar 1956); J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; M. Rádlová-Jensenová: Zázrak „Vidění dánského krále Erika“ ve svatováclavské legendě Karla IV., sb. Otec vlasti. 1316–1378 (Řím 1980); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000). Viz též heslo *Karel IV*.

20. *Passio sancti Adalberti martyris*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 231, ed. J. Emler; srov. s. XIX o starších ed.). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 231, přel. J. Truhlář); in Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987, ed. R. Nový, přel. J. Zachová). ■ LITERATURA: O. Králík: Filiace vojtěšských legend (1971). ■ H. G. Voigt in Adalbert von Prag (Berlín 1898) + in Der Verfasser der römischen Vita des heiligen Adalbert (1904); J. Karwasińska: Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. Vita I, Studia Źródloznawcze (Poznań) 2, 1958, s. 41 a pokr. + Drzwi Gnieźnieńskie i rozwój legendy o biskupie Wojciechu, sb. Drzwi Gnieźnieńskie 1 (Vratislav 1956); O. Králík in Slavníkovské interludium (1966); D. Třeštík: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie, ČsČH 1967, s. 691; J. Ludvíkovský: Kristián, či Radim?, ČLit 1967, s. 518 + Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; R. Nový in ant. Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

21. *Canapariova legenda*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 235, ed. J. Emler; srov. s. XIX o starších ed.); Św. Wojciecha biskupa i męczennika żywot pierwszy (S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita prior) (Varšava 1962, ed. J. Karwasińska). – *Překlady*

do češtiny: in FRB 1 (1873, s. 235, přel. J. Truhlář); in Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987, ed. R. Nový, přel. J. Zachová). ■ LITERATURA: H. G. Voigt: Der Verfasser der römischen Vita des heiligen Adalbert (1904); O. Králík: Filiace vojtěšských legend (1971). ■ H. G. Voigt in Adalbert von Prag (Berlín 1898); A. Kolberg in Die von Papst Silvester II. herausgebene Passio S. Adalberti (Braunsberg 1907); R. Urbánek in Legenda tzv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor 1, 2 (1947, 1948); J. Karwasińska: Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. Vita I, Studia Źródloznawcze (Poznań) 2, 1958, s. 41 + Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego III. Redakce Vita I, tamtéž (Varšava, Poznań) 4, 1959, s. 9; V. Meysztowicz: Sylvestre II, auteur de la Vita prior sancti Adalberti, sb. Mélanges Eugène Tisserant 5. Archives Vaticanes. Histoire ecclésiastique 2 (Vatikán 1964); O. Králík: Tři redakce tzv. legendy Canapariovy. Na okraj edice J. Karwasińskiej, LF 1965, s. 32 + in Šest legend hledá autora (1966) + in Slavníkovské interludium (1966) + Nové příspěvky o legendě tzv. Canaparia (o studii V. Meysztowicze), LF 1966, s. 181; D. Třeštík: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie, ČsČH 1967, s. 691; J. Ludvíkovský: Kristián, či Radim?, ČLit 1967, s. 518; O. Králík: Atribuice děl starší literatury, AUP Olomouc. Facultas philosophica 47. Philologica 25, 1968, s. 77; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; R. Nový in ant. Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987); W. Danielski in Kult św. Wojciecha na zemiach polskich w świetle przedtrydenckich ksiąg liturgicznych (Lublin 1997); F. Lotter: Das Bild des hl. Adalberts in der römischen und der sächsischen Vita, sb. Adalbert von Prag – Brückenbauer zwischen dem Ost und Westen Europas (Baden-Baden 1997); G. Labuda in Św. Wojciech, biskup – męczennik, patron Polski, Czech i Węgier (Vratislav 2000); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

22. *Brunova legenda*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 266, ed. J. Emler; delší redakce, srov. s. XXII o starších ed.); Św. Wojciecha biskupa i męczennika żywot drugi, napisany przez Brunona z Kwerfurtu (S. Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita altera) (Varšava 1969, ed. J. Karwasińska, obě redakce); Bruno z Querfurtu: Život sv. Vojtěcha. Legenda Nascitur purpureus flos (1996, ed. M. Kyralová; delší redakce). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 266, přel. J. Truhlář); Bruno z Querfurtu: Život a utrpení sv. Vojtěcha, biskupa a mučedníka (1935, přel. J. Vilíkovský, úvod R. Holinka; delší redakce) → in Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík); in Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987, ed. R. Nový, přel. J. Zachová; kratší redakce s doplňky podle delší redakce); Bruno z Querfurtu: Život sv. Vojtěcha. Legenda Nascitur purpureus flos (1996, přel. M. Kyralová; delší redakce). ■ LITE-

RATURA: O. Králík: Filiace vojtěšských legend (1971). ■ F. Hýbl: Brun Querfurtský a jeho životopis sv. Vojtěcha, ČČH 1898, s. 73 a pokr. + Nejstarší životopisy sv. Vojtěcha, ČČH 1899, s. 280; H. G. Voigt in Der Verfasser der römischen Vita des heiligen Adalbert (1904) + in Brun von Querfurt, Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer (Stuttgart 1907); J. Vilíkovský in překl. Bruno z Querfurtu: Život a utrpení sv. Vojtěcha, biskupa a mučedníka (1935); R. Wenskus in Studien zur historisch-politischen Gedankenwelt Bruns von Querfurt (Münster, Kolín n. R. 1956); J. Karwasińska: Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. Vita I, Studia Źródłoznawcze (Poznań) 2, 1958, s. 41 a pokr.; O. Králík in Slavníkovské interludium (1966); D. Třeštík: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie, ČsČH 1967, s. 691; J. Ludvíkovský: Kristián, či Radim?, ČLit 1967, s. 518; O. Králík in ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969) → Osvobozená slova (1995) + Dvě redakce vojtěšské legendy Bruna z Querfurtu, LF 1970, s. 249 + Poznámky o hagiografickém stylu, Miscellanea linguistica, AUP Olomouc. Philologica, supplementum 1971, s. 223; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; R. Nový in ant. Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987); W. Danielski in Kult św. Wojciecha na zemiach polskich w świetle przedtrydenckich ksiąg liturgicznych (Lublin 1997); F. Lotter: Das Bild des hl. Adalberts in der römischen und der sächsischen Vita, sb. Adalbert von Prag – Brückenbauer zwischen dem Ost und Westen Europas (Baden-Baden 1997); G. Labuda in Św. Wojciech, biskup – męczennik, patron Polski, Czech i Węgier (Vratislav 2000); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

23. Viz heslo *Versus de passione sancti Adalberti*.

24. *Miracula sancti Adalberti*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 305, ed. J. Emler; srov. s. XXIII o starších ed.); in Monumenta Poloniae historica 4 (Lvov 1884, s. 221, ed. W. Kętrzyński). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 305, přel. J. Truhlář); in Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987, ed. R. Nový, přel. J. Zachová). ■ LITERATURA: O. Králík: Filiace vojtěšských legend (1971). ■ H. G. Voigt in Der Verfasser der römischen Vita des heiligen Adalbert (1904); J. Karwasińska: Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. Vita I, Studia Źródłoznawcze (Poznań) 2, 1958, s. 41; O. Králík in Slavníkovské interludium (1966); D. Třeštík: Radim, Kristián, vojtěšské legendy a textologie, ČsČH 1967, s. 691; J. Ludvíkovský: Kristián, či Radim?, ČLit 1967, s. 518; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; R. Nový in ant. Slavníkovci ve středověkém písemnictví (1987); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

25. *Vita sancti Procopii minor*. EDICE: V. Chaloupecký, B. Ryba in Středověké legendy prokopské

(1953). – *Překlady do češtiny*: in Na úsvitu křesťanství (1942, ed. V. Chaloupecký, přel. B. Ryba) → Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969, ed. O. Králík). ■ LITERATURA: V. Chaloupecký in ant. Na úsvitu křesťanství (1942) + in Středověké legendy prokopské (1953, s. doslovem B. Ryby); B. Ryba: Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavových dekretů, sb. Strahovská knihovna 3, 1968, s. 15; O. Králík in ant. Nejstarší legendy přemyslovských Čech (1969) → Osvobozená slova (1995); J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000); P. Sommer: Svatý Prokop a jeho kult ve středověku, sb. Svěťci a jejich kult ve středověku (2006). Viz též heslo *Fuit itaque beatus abbas Procopius*.

26. *Vita sancti Procopii antiqua (Feifalikova legenda)*. EDICE: in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 30, 1859, s. 414 (ed. J. Feifalik); F. M. Bartoš in ČNM 1929, s. 45; V. Chaloupecký, B. Ryba in Středověké legendy prokopské (1953). ■ LITERATURA: J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903); V. Chaloupecký in Středověké legendy prokopské (1953, s. doslovem B. Ryby); B. Ryba: Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavových dekretů, sb. Strahovská knihovna 3, 1968, s. 15; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000).

27. *Vita sancti Procopii maior*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 360, ed. J. Emler; srov. s. XXVI o starších ed.); F. Krásl in Svatý Prokop, jeho klášter a památka u lidu (1895, dodatek č. 4); V. Chaloupecký, B. Ryba in Středověké legendy prokopské (1953). – *Překlady do češtiny*: Život sv. Prokopa (1923, přel. A. L. Stříž); in Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století (1940, ed. A. Matějček a J. Šámal, přel. B. Ryba). ■ LITERATURA: J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903); V. Chaloupecký in Středověké legendy prokopské (1953, s. doslovem B. Ryby); J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000); P. Sommer: Svatý Prokop a jeho kult ve středověku, sb. Svěťci a jejich kult ve středověku (2006). Viz též in heslo *Fuit itaque beatus abbas Procopius*.

28. *Vita fratris Hroznatae*. EDICE: in FRB 1 (1873, s. 369, ed. J. Emler; srov. s. XXX o starších ed.). – *Překlady do češtiny*: in FRB 1 (1873, s. 369, přel. J. Truhlář); Život bl. bratra Hroznata, zakladatele klášterů v Teplé a v Chotěšově a patrona země české (1930, přel. A. Voves). ■ LITERATURA: J. Dostál in Život bl. bratra Hroznata, zakladatele klášterů v Teplé a v Chotěšově a patrona země české (1930, přel. A. Voves); J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého

Legenda středověká

středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologicko-klasická, 1973–74, č. 18–19; P. Kubín in Blahoslavený Hroz-nata (2000); J. Nechutová in Latinská literatura čes-kého středověku do roku 1400 (2000).

29. *Vita virginis sororis Agnetis*. EDICE: J. K. Vy-skočil in Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry (1932). – *Překlady do češtiny*: in J. Beran: Blahoslavená Anežka Česká (Řím 1974; tzv. Vita II). ■ LITERATURA: J. K. Vyskočil: Legenda blahosla-vené Anežky a čtyři listy sv. Kláry (1932). ■ A. Blasch-ka: J. K. Vyskočil: Legenda blahoslavené Anežky a čtyři listy sv. Kláry, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 71, 1933, s. 171; J. Joachimová-Votočková: Anežka Přemyslo-va a sv. Klára, ČČH 1938, s. 41 + in Anežka Přemyslova (1940); J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno, ř. E – archeologic-ko-klasická, 1973–74, č. 18–19; J. Beran in Blahosla-vená Anežka Česká (Řím 1974); J. Polc in Svěťice Anežka Přemyslovna (1988); J. Nechutová in Latinská literatura českého středověku do roku 1400 (2000); V. Kybal in Sv. Anežka Česká (2001); J. Kali-vođa: Rukopisná tradice anežské legendy Candor lucis aeternae, LF 2004, s. 19.

30. *Legenda o Panně Marii*. EDICE: in ČČM 1855, s. 529 (ed. P. J. Šafařík); in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 32, 1859, s. 300 (ed. J. Feifalik); in ČČM 1879, s. 113 (ed. A. Patera); in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajšhans); H. Kunstmann in Denkmäler der alttschechischen Literatur (Berlín 1955); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); in Nejstarší čes-ké veršované legendy (1964, ed. J. Cejnar). ■ LITE-RATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböh-mischen Literatur 2. Über das Bruchstück eines altböh-mischen Marienlebens, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissen-schaften (Viedeň) 32, 1859, s. 300; A. Patera: Staročes-ký zlomek legendy o Panně Marii, ČČM 1879, s. 113; A. Havlík: O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. 1. Legenda o Panně Marii, ČČM 1896, s. 443; E. Smetánka: Kdy byla skládána česká Alexandreis? 1. Shody Alexan-dreidy s Legendou o Panně Marii, LF 1899, s. 235; V. Flajšhans in ed. Nejstarší památky jazyka i písem-nictví českého 1 (1903); F. Repp: Untersuchungen zur alttschechischen Marienlegende, Zeitschrift für Sla-wistik (Berlín) 1959, s. 321; J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

31. Viz heslo *Umučení Páně* (4).

32. *Legenda o nanebevstoupení Páně*. EDICE: in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cej-nar). ■ LITERATURA: J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

33. *Legenda o seslání sv. Ducha*. EDICE: in ČČM 1829, sv. 3, s. 67 (ed. V. Hanka); in Výbor z literatury české 1 (1845); in LF 1893, s. 379 (ed. L. Dolanský); in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajšhans); H. Kunstmann in Denkmäler der alttschechischen Literatur (Berlín 1955); in Vý-bor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cejnar). ■ LITERATURA: A. Havlík: O vý-znamu slovných shod rýmových pro poznání příbuz-nosti skládání staročeských. 4. Seslání Ducha svatě-ho, ČČM 1896, s. 558; E. Smetánka: Kdy byla skládána česká Alexandreis? 4. Shody Alexandreidy s Legendou o seslání sv. Ducha, LF 1899, s. 357; V. Flajšhans in ed. Nejstarší památky jazyka i písem-nictví českého 1 (1903); J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihov-na 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

34. *Legenda o apoštolech*. EDICE: J. Dobrovský in Geschichte der Böhmischen Sprache und ältern Li-teratur (1818, s. 103; Durychův zlomek); in Starobylá skládání 3 (1818, ed. V. Hanka; Durychův zlomek); in Výbor z literatury české 1 (1845; Durychův zlo-mek); in ČČM 1847, s. 295 (ed. P. J. Šafařík; Šafaříkův zlomek); Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben; Šafaříkův zlomek); in LF 1879, s. 140 (ed. F. Menčík; Durychův zlomek); in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajš-hans); H. Kunstmann in Denkmäler der alttschechi-schen Literatur (Berlín 1955); in Výbor z české lite-ratury od počátků po dobu Husovu (1957); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cej-nar). ■ LITERATURA: V. B. Nebeský: Zlomky bás-ní dějeprových, ČČM 1847, s. 11; J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböh-mischen Literatur 7. Über die Bruchstücke einer alttschechischen Kaiserchro-nik und über die Benützung der Legenda aurea in der alttschechischen Dichtung, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissen-schaften (Viedeň) 37, 1861, s. 56 a 420 (Anhang); A. Havlík: O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. 5. Legenda o 12 apoštolech, ČČM 1896, s. 561; E. Smetánka: Kdy byla skládána česká Alexandreis? 5. Shody Alexan-dreidy s Legendou o apoštolech, LF 1899, s. 357; V. Flajšhans in ed. Nejstarší památky jazyka i písem-nictví českého 1 (1903); R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

35. *Legenda o Jakobovi Menším*. EDICE: in Kle-mentinské zlomky nejstarších českých legend (1959, ed. E. Urbánková s F. Ryšánkem a F. Šimkem); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cej-nar). ■ LITERATURA: V. Flajšhans in Nejstarší pa-mátky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, s. 97);

F. Šimek: Zbásnil náš nejstarší cyklus legend i Alexandreidu jeden básník?, ČNM 1956, s. 68; E. Urbánková in ed. Klementinské zlomky nejstarších českých legend (1959); J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); M. Šváb: Staročeská Alexandreis a legenda o Jakubu Menším, Sborník pedagogické fakulty v Plzni. Jazyk a literatura 8, 1968, s. 97; J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

36. *Legenda o Veronice*. EDICE: in LF 1960, s. 263 (ed. J. Cejnar); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cejnar). ■ LITERATURA: J. Polívka in Drobné příspěvky literárněhistorické (1891; k tomu ref. V. Tille, ČČM 1891, s. 113); V. Flajšhans in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, s. 97); J. Cejnar: Staročeská veršovaná legenda o Veronice, LF 1960, s. 263, a 1961, s. 50; J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964).

37. *Legenda o Pilátovi*. EDICE: in ČČM 1829, sv. 3, s. 63 (ed. V. Hanka); in Výbor z literatury české 1 (1845); in LF 1893, s. 375 (ed. L. Dolanský); in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého (1903, ed. V. Flajšhans); H. Kunstmann in Denkmäler der alttscheichischen Literatur (Berlín 1955); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cejnar). ■ LITERATURA: V. B. Nebeský: Zlomky básní dějpravných, ČČM 1847, s. 11; J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmschen Literatur 7. Über die Bruchstücke einer alttscheichischen Kaiserchronik und über die Benützung der Legenda aurea in der alttscheichischen Dichtung, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 37, 1861, s. 56 a 420 (Anhang); A. Havlík: O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. 3. Legenda o Pilátu, ČČM 1896, s. 461; E. Smetánka: Kdy byla skládána česká Alexandreis? 3. Shody Alexandreidy s Legendou o Pilátovi, LF 1899, s. 243; A. Havlík: K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských, ČČM 1900, s. 404; V. Flajšhans in ed. Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903); R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

38. *Legenda o Jidášovi*. EDICE: in ČČM 1829, sv. 3, s. 58 (ed. V. Hanka; Muzejní zlomek); in Výbor z literatury české 1 (1845; Muzejní zlomek); in LF 1878, příl., s. 19 (ed. an., doplněk in LF 1879, s. 80); in ČČM 1888, s. 86 (ed. A. Patera); in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajšhans); H. Kunstmann in Denkmäler der alttscheichischen Literatur (Berlín 1955); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cej-

nar). ■ LITERATURA: V. B. Nebeský: Zlomky básní dějpravných, ČČM 1847, s. 11; J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmschen Literatur 7. Über die Bruchstücke einer alttscheichischen Kaiserchronik und über die Benützung der Legenda aurea in der alttscheichischen Dichtung, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 37, 1861, s. 56 a 420 (Anhang); A. Patera: Drkolenský a muzejní zbytek staročeské rýmované legendy o Jidášovi, ČČM 1888, s. 86; J. Polívka in Drobné příspěvky literárněhistorické (1891; k tomu ref. V. Tille, ČČM 1891, s. 113); A. Havlík: O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. 2. Legenda o Jidáši, ČČM 1896, s. 449; E. Smetánka: Kdy byla skládána česká Alexandreis? 2. Shody Alexandreidy s Legendou o Jidášovi, LF 1899, s. 239; A. Havlík: K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských, ČČM 1900, s. 404; V. Flajšhans in ed. Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903); R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983); A. Vidmanová: Proměny zobrazení legendárního hrdiny, sb. Legenda, její funkce a zobrazení 1, 2 (1992); J. Lehár: Sémantizace formy ve staročeském Apokryfu o Jidášovi, ČLit 2001, s. 14 → Studie o sémantizaci formy (2005). Viz též heslo *Legenda o Jidášovi*.

39. *Legenda o papeži Silvestrovi*. EDICE: in Klementinské zlomky nejstarších českých legend (1959, ed. E. Urbánková s F. Ryšánkem a F. Šimkem); in Nejstarší české veršované legendy (1964, ed. J. Cejnar). ■ LITERATURA: F. Šimek: Zbásnil náš nejstarší cyklus legend i Alexandreidu jeden básník?, ČNM 1956, s. 68; E. Urbánková in ed. Klementinské zlomky nejstarších českých legend (1959); J. Cejnar, J. Hrabák in ed. Nejstarší české veršované legendy (1964); J. Lehár: Nejstarší české legendy, sb. Strahovská knihovna 16–17, 1981–82, s. 5 → Nejstarší česká epika (1983).

40. *Legenda o dětství Ježíšově*. EDICE: in Výbor z literatury české 1 (1845); in ČČM 1885, s. 114 a 1889, s. 454 (ed. A. Patera; zlomek jiného zpracování); in ČČM 1897, s. 245 (ed. A. Patera; zlomek jiného zpracování). ■ LITERATURA: V. B. Nebeský: Ježíšovo mládí, ČČM 1847, s. 596; R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934).

41. Viz heslo *Umučení Páně* (1–3).

42. *Nanebevzetí Panny Marie*. EDICE: in Starobylá skládání 2 (1818, ed. V. Hanka); in Svatovítský rukopis (1886, ed. A. Patera; s lat. předlohou). ■ LITERATURA: A. Patera in ed. Svatovítský rukopis (1886); R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); A. Škarka: Z problematiky českého gotického básnictví. Veršovaná mystická homilie Pláč Marie Magdaleny z Hradeckého rukopisu 5,

Legenda středověká

ČČH 48–49, 1947/48, s. 79 → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); F. Svejkovský: Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 123 a pokr.

43. *Rozmluva Panny Marie se sv. Anselmem*. EDICE: in Starobylá skládání 3 (1818, ed. V. Hanka); in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 33, 1860, s. 219 (ed. J. Feifalik); in Svatovítský rukopis (1886, ed. A. Patera; s lat. předlohou, srov. s. XXXIV o zlomcích prozaického zpracování; další zlomky in ČČM 1890, s. 186, a 1900, s. 508). ■ LITERATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 4. Bruchstücke der Anselmuslegende, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 33, 1860, s. 219; R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934).

44. *Legenda o sv. Alexiovi*. EDICE: in ČČM 1851, s. 142 (ed. V. B. Nebeský); in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 37, 1861, s. 420 (Anhang, ed. J. Feifalik); in Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1955, s. 284 (ed. F. Repp). ■ LITERATURA: V. B. Nebeský: Legenda o sv. Alexiovi, ČČM 1851, s. 138; J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 7. Über die Bruchstücke einer alttschechischen Kaiserchronik und über die Benützung der Legenda aurea in der alttschechischen Dichtung, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 37, 1861, s. 56 a 420 (Anhang); R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); S. Vrtel-Wierczyński in Staropolska legenda o św. Aleksym. Na porównawczem tle literatur słowiańskich (Poznaň 1937; k tomu J. Hrabák, SaS 1938, s. 250); F. Repp: Die alttschechische Alexiuslegende, Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg) 1955, s. 284; S. Wierczyński, W. Kuraszewicz in ed. Polskie wierszowane legendy sredniowieczne (Vratislav 1962).

45. *Legenda o sv. Jiří*. EDICE: in LF 1878, příl., s. 34 (ed. an.; zlomek Vratislavský); in ČČM 1881, s. 271 (ed. A. Patera; zlomek Muzejní, Vratislavský, Klementínský); in ČČM 1887, s. 77 (ed. A. Patera; tzv. Brněnská legenda, s lat. předlohou; srov. zlomek prozaického zpracování tohoto lat. textu in ČČM 1900, s. 511, ed. A. Patera). ■ LITERATURA: A. Patera: Zbytky staročeských legend o sv. Jiří ze 14. století, ČČM 1881, s. 271 + O Umučení sv. Jiří, ČČM 1887, s. 77; F. X. Prusík: Epizoda o boji se saní v Brněnské legendě o sv. Jiří, Krok 1892, s. 167; A. Havlík: Boj s drakem v Brněnské legendě o sv. Jiří, ČČM 1907, s. 423; K. Horálek in Staré veršované legendy a lidová tradice (1948); F. Svejkovský: Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 123 a pokr.

46. *Legenda o 10 000 rytířích*. EDICE: in ČČM 1840, s. 289 (ed. V. Hanka); F. Menčík in Rozmanitosti. Příspěvky k dějinám starší české literatury 1 (1880); in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in LF 1888, s. 248 (ed. J. Truhlář); in LF 1889, s. 21 (ed. V. Vondrák); in LF 1889, s. 116 (ed. J. Truh-

lár; dodatek k ed. F. Menčíka, J. Truhláře a V. Vondráka); in Jižní Morava 1966, s. 33 (ed. J. Skutil). ■ LITERATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 7. Über die Bruchstücke einer alttschechischen Kaiserchronik und über die Benützung der Legenda aurea in der alttschechischen Dichtung, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 37, 1861, s. 56 a 420 (Anhang); V. Vondrák: Kremmünsterská legenda o 10 000 rytířích, LF 1889, s. 21; V. Kůst: K poměru některých skladeb Lvovského sborníku modliteb a legend k jiným staročeským rukopisům, Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); F. Svejkovský: Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 123 a pokr.

47. *Legenda o sv. Markétě*. EDICE: in ČČM 1887, s. 204 (ed. A. Patera; s lat. předlohou). ■ LITERATURA: F. Svejkovský: Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 123 a pokr.

48. *Legenda o sv. Dorotě (Lvovská)*. EDICE: in ČČM 1859, s. 21 (ed. J. Jireček). ■ LITERATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 7. Über die Bruchstücke einer alttschechischen Kaiserchronik und über die Benützung der Legenda aurea in der alttschechischen Dichtung, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 37, 1861, s. 56 a 420 (Anhang); J. Gebauer: Legendový příběh sv. Doroty v literatuře české a staročeská píseň ku sv. Dorotě, LF 1877, s. 206 → Stati literárnědějepisné 1 (1941); K. Horálek in Staré veršované legendy a lidová tradice (1948); F. Svejkovský: Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 123 a pokr.

49. Viz heslo *Život svatě Kateřiny*.

50. *Umučení sv. Kateřiny*. EDICE: in ČČM 1887, s. 204 (ed. A. Patera; srov. A. Brückner, Archiv für slavische Philologie, Berlín 1892, s. 2). ■ LITERATURA: R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); K. Horálek in Staré veršované legendy a lidová tradice (1948); F. Svejkovský: Skupina veršovaných legend doby Karlovy, LF 1951, s. 123 a pokr.; A. Škarka in ed. Dvě legendy z doby Karlovy. Legenda o sv. Prokopu, Život sv. Kateřiny (1959, ed. J. Hrabák a V. Vážný) → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986).

51. *Legenda o sv. Štěpánu*. EDICE: in sb. Pocta dr. E. Urbánkové (1979, ed. B. Ryba). ■ LITERATURA: B. Ryba: Vyšehradský zlomek staročeské veršované legendy o sv. Štěpánu, sb. Pocta dr. E. Urbánkové (1979).

52. *Legenda o sv. Prokopu*. EDICE: in Starobylá skládání 1 (1817, ed. V. Hanka); in Výbor z literatury české 1 (1845); in FRB 1 (1873, s. 349, ed. J. Jireček); in Hradecký rukopis (1881, ed. A. Patera); H. Kunstmann in Denkmäler der alttschechischen Literatur (Berlín 1955); in Dvě legendy z doby Karlovy (1959, ed. J. Hrabák). – *Ukázka in*: Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu (1957).

■ LITERATURA: J. Feifalik: Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 1. St. Prokops Leben, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Viedeň) 30, 1859, s. 416; A. Patera in ed. Hradecký rukopis (1881); V. Vondrák: Zur Würdigung der altslowenischen Wenzelslegende und der Legende vom hl. Prokop, Sitzungsberichte... (Viedeň) 127, 1892, č. 13; A. Havlík: Veršové shody Rukopisu hradeckého. 2. Shody uvnitř básní latinským textem opřených, ČČM 1904, s. 413 + Veršové shody Rukopisu hradeckého. 4. Shody básní latinskými texty opřených s jinými básněmi, 5. (bez nadpisu), 6. (bez nadpisu), 7. Rým o sobě, ČČM 1905, s. 36 a pokr. + O skladateli Rukopisu hradeckého, ČČM 1906, s. 56 + V které době žil skladatel Rukopisu hradeckého, tamtéž, s. 255; V. Chaloupecký: V které době žil skladatel Rukopisu hradeckého?, ČČH 1912, s. 1; E. Smetánka: Dobu, kdy byl skládán Rukopis hradecký..., LF 1912, s. 160; A. Havlík: Shody veršové legendy o sv. Prokopu s kronikou Dalimilovou, Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); V. Flajšhans in J. Dobrovského Kritická rozprava o legendě prokopské (1929); R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934); J. Vilikovský: O staročeské poezii, Řád 2, 1934/35, s. 122 → (s tit. Literatura bez spisovatelů?) Písemnictví českého středověku (1948); R. Jakobson: Glosy k Legendě o sv. Prokopu, roč. Chudým dětem (1937, s. 65); M. Weingart: Datierung und Ursprung der alttschechischen Königgrätzer Handschrift, Slavische Rundschau 1938, č. 6; A. Škarka: Z problematiky českého gotického básnictví. Veršovaná mystická homilie Pláč Marie Magdaleny z Hradeckého rukopisu 5, ČČH 48–49, 1947/48, s. 79 → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); V. Chaloupecký in Středověké legendy prokopské (1953, s. doslovem B. Ryby); J. Hrabák in ed. Dvě legendy z doby Karlovy. Legenda o sv. Prokopu, Život sv. Kateřiny (1959, ed. J. Hrabák a V. Vážný) + Sémantická analýza rýmů v staročeské Legendě o sv. Prokopu, LF 1970, s. 186; J. Lehár in Nejstarší česká epika (1983); R. Jakobson: Iz istorii epičeskich form v češskoj poezii četyrnadcatogo veka, Selected writings 6, sv. 2 (Berlín, New York, Amsterdam 1985; studie je částí větší, nepublikované monografie z let 1922–24 vydané teprve z autorovy pozůstalosti); D. Gerhardt: Über die Nachfolge der lateinischen Metrik im alttschechischen und die Prinzipien der Edition, LF 1998, s. 10. Viz též hesla *Legenda o sv. Prokopu* a *Rukopis hradecký*.

53. *Legenda o blahoslavené Anežce*. EDICE: M. Mladějovská in *Legenda o blahoslavené Anežce*. Chebské zlomky (1948). – *Ukázka in: Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957); in *Bohemia (Mnichov) 1978*, s. 325 (ed. W. Baumann). ■ LITERATURA: M. Mladějovská in ed. *Legenda o blahoslavené Anežce*. Chebské zlomky (1948; s předml. J. Vilikovského); J. Beran in *Blahoslavená Anežka Česká* (Řím 1974); W. Baumann: *Die Egerer*

Fragmente der tschechischen Agneslegende, Bohemia (Mnichov) 1978, s. 321; J. Polc in *Světice Anežka Přemyslovna* (1989); V. Kýbal in *Sv. Anežka Česká* (2001). Viz též heslo *Legenda o blahoslavené Anežce*.

54. Viz heslo *Pasionál*.

55. Viz heslo *Životy sv. Otců*.

56. Viz heslo *Život Krista Pána*.

57. *Legenda o dřevu kříže Kristova* viz in heslo *Život Adama a Evy* (2).

58. Viz heslo *Nikodémovo evangelium*.

59. *Legenda o Veronice*. EDICE: in ant. *Próza českého středověku* (1983, ed. J. Kolár a M. Nedvědová). ■ BIBLIOGRAFIE: *Knihopis č. 1791–1803* (knížky lidového čtení; spolu s *Nikodémovým evangeliem*). ■ LITERATURA: J. Polívka in *Drobné příspěvky literárněhistorické* (1891, k tomu ref. V. Tille, ČČM 1891, s. 113); M. Nedvědová in ed. *Próza českého středověku* (1983).

60. *O sv. Jeronýmovi knihy troje*. EDICE: *O sv. Jeronýmovi knihy troje* (1903, ed. A. Patera). ■ LITERATURA: J. Feifalik: Über das Leben des heiligen Hieronymus von Johannes VIII., Bischof von Otmütz, Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde (Brno) 9, 1856, s. 193; F. Tadra: Kancléř Jan ze Středy a jeho Život sv. Jeronýma, *Věstník ČAVU* 1899, s. 421; A. Patera in ed. *O sv. Jeronýmovi knihy troje* (1903); J. Vilikovský: *K staročeským knihám o sv. Jeronýmovi*, ČMF 25, 1938/39, s. 22; J. Kejř: Ioannis Andreae Hieronymianum opus a jeho ohlas v českých zemích 3, *Studie o rukopisech* 1973, s. 75.

61. *Větší život sv. Františka*. EDICE: *Das alttschechische Leben des hl. Franciskus von Assisi* (1931, ed. E. Rippl). ■ LITERATURA: E. Rippl in ed. *Das alttschechische Leben des hl. Franciskus von Assisi* (1931).

jl

Letáky

1902–1904

Nepravidelně vydávané tiskoviny obsahující především básně mladých autorů na počátku 20. století.

Titul: první sešit (červen 1902) *Letáky literární*; následující sešity *Letáky*. – *Podtitul*: pátý a šestý sešit (říjen a listopad 1902) *Volná edice neperiodická*. – *Redaktoři*: první sešit (červen 1902) F. Heller, druhý sešit (červenec 1902) J. Müldner, třetí a čtvrtý sešit neuvedeni; pátý a šestý sešit (říjen a listopad 1902) R. Hašek, sedmý sešit (únor 1903) A. Zeman, osmý sešit (září 1904) F. S. Frabša. – *Vydavatelé*: první sešit (červen 1902) F. Heller, druhý až čtvrtý sešit (červenec–září 1902) Vydavatelstvo Letáků, pátý až sedmý sešit (říjen 1902 – únor 1903) A. Zeman, osmý sešit (září 1904) F. S. Frabša; Praha. –

Letáky

Periodicita: sešity (pravidelně 16 stran) nejsou průběžně číslovány, v některých je uvedeno „vychází ve volných lhůtách“ nebo „volná edice neperiodická“: od června do listopadu 1902 jeden sešit měsíčně, potom pravděpodobně jen 2 sešity v letech 1903–04.

V L. vystoupili začínající autoři, často ještě gymnaziální studenti z Prahy (např. z gymnázia v Křemencově ul. J. Baudyš, J. Mach, A. Zeman, z gymnázia v Truhlářské ul. V. Chaloupecký) i z venkova (zvláště J. Mahen z Ml. Boleslavi), k nimž se připojili další debutanti, avšak i známí básníci. L. souvisely s formováním mladé generace na počátku 20. století, která se krátkodobě seskupila v literárním sdružení *Syrinx* a vedle L. také v časopisech *Moderní život* a *Srdce*. Zatímco 1902 vyšlo v rychlém sledu 6 sešitů, později aktivita vydavatelů zřejmě narázela na překážky nebo postupně ochabla. Z 1903 je doložen jen únorový sešit, z jehož informace však vyplývá, že se s pokračováním L. počítalo (sdělení o obsahu březnového a květnového čísla), z 1904 rovněž jeden sešit; není vyloučeno, že některé sešity jsou nezvěstné.

Autorská skupina kolem L., podobně jako samo sdružení *Syrinx*, byla dosti nesourodá. Patřili k ní mladší přívrženci dekadence (K. Babánek, A. J. Havránek, K. H. Hilar, E. Lešehrad, J. Opolský; báseň J. Karáska ze Lvovic Nad obrazem Marie Magdaleny v hradčanské Loretě v červencovém sešitě 1902 byla konfiskována), bohémská a anarchistická družina kolem S. K. Neumanna (L. Freimuth, F. Gellner, J. Mahen, J. Mach, S. K. Neumann, F. Šrámek, K. Toman) a další autoři (V. Dyk, F. S. Frabša, R. Hašek, F. X. Hodáč pod pseud. *Catapultus*, V. Chaloupecký pod pseud. V. nebo Ch. V. Banjon, J. Lukavský, J. Müldner i pod pseud. Jiří Dostál a Jos. Roman Šíma, K. Rožek, P. Sula, O. Theer, F. Tichý pod pseud. Zdeněk Broman, Q. M. Vyskočil, A. Zeman aj.). Žánrově v L. převládala poezie, zejména milostné, reflexivní, satirické a parodické básně. Krátké prózy se objevovaly výjimečně (S. Kovanda), podobně efemérní byla kriticko-informativní rubrika *Obzory*. Autorská rozptýlenost se promítala do rozdílné poetiky básnických příspěvků: ta sahala od zádumčivé melancholie napodobující K. Hlaváčka (A. J. Havránek) k frivolní a ironické fejetonističnosti (R. Hašek, J. Mach) a provokativní útočnosti podnícené dobovými kuplety (F. Gellner, F. Šrámek).

Jistý pokus o obsahové vyhranění naznačil říjnový sešit z 1902, redigovaný R. Haškem; obecný cíl „popularizovati moderní umění interpretované mladými umělci“ byl dále konkretizován: „Dávající místa v první řadě produkci satirické, parodistické a veršům polemickým, chceme tak aspoň v malém řešiti otázku českého kupletu a šansony... a postavit tak lehkou, svižnou práci proti ponuré melancholii, sentimentalitě a blazeovanosti...“ Toto proklamované a zčásti i realizované zaměření korespondovalo s programem *Letáku pro zpěváky*, vydaných S. K. Neumannem (s pomocí Kroužku přátel Nového kultu). Již v červnu 1901 vystoupil Neumann v Novém kultu s výzvou k „přátelům uměleckého šansonu“, aby zasílali své příspěvky, a se slibem zahájit ihned vydávání těchto letáků. Vyšlo však jen jedno číslo (bez vnošení, patrně 1901), a to s programovým zacílením: „sebrati pokud možno všechny pokusy o českou šansonu a český kuplet, pokud tyto nejsou psány jen pro úzký kruh“ (přispěli J. Foltýn, L. Freimuth, J. Opolský, S. K. Neumann pod pseud. Kozonoh, též uveden překlad H. Heina). – S aktivitami spolku *Syrinx* souvisel i sešit s titulem *Neperiodická edice*, který v květnu 1903 (jako č. 1) vydali a redigovali J. Hašek (i pseud. Viktor Janota) a L. Hájek (podp. L. H. Domažlický); přinesl především ironicky laděné verše i prózy, jejichž autory byli vedle redaktorů i J. Havlíček a J. Mach. – L. a zvláště *Letáky pro zpěváky* se staly inspirací i pro pozdější stejnojmenné sešity (1911) a pro *Leták E. Basse* (1917–20). Z autorů původních L. v těchto pozdějších svazcích, zaměřených už vyhraněně na politickou satiru, publikovali V. Dyk a J. Mach.

LITERATURA: ● ref. L.: L., Zvon 1, 1901/02, s. 715; an., *Moderní život* 1902, s. 29; an., NL 28. 9. 1902; an., *Časopis pokrokového studentstva* 6, 1902/03, s. 135; an., *Přehled* 1, 1902/03, s. 183; A. Pražák, *Máj* 3, 1904/05, s. 335 ●; J. Mach: *Počátkové našeho básnictví*, sb. Mahenovi (1933); A. Pražák in J. Mach: *Básně* (1933, s. 247); F. Buriánek in *Generace buřičů* (1968, s. 65, 153).

jhо

Letáky pro zpěváky viz in *Letáky*
(Dodatky, 4. díl)

Lokální patriot viz in *Vest pocket revue*

Lyrika středověká

13.–15. století

Básnický žánr určený jednak ke zpěvu, jednak k recitaci (lyrika zpěvná – mluvná). Česká lyrika navazuje na středověké latinské básnictví a na dvorskou poezii; latinská lyrika českého původu je součástí středolatinšského básnictví.

1. Nejstaršími projevy české duchovní lyriky (českého básnictví vůbec) jsou písně *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave*. Jejich zápisy sice pocházejí teprve ze 14. století, obě však byly v té době již uctívány pro svoji starobylost; první z nich připisovala tradice sv. Vojtěchovi, druhou pokládala za píseň odedávna zpívanou. Dnesklademe píseň *Hospodine, pomiluj ny* do 10. století (podle R. Jakobsona a jiných byla původně složena staroslověnsky a postupně počeštěna), píseň *Svatý Václave* před poslední třetinu 13. století (hypoteticky blíže k jeho počátku). Na přelomu 13. a 14. století se začala rozvíjet dosti různorodá duchovní lyrika v českém jazyce (duchovní písně, veršované modlitby, veršovaná kázání). Část této tvorby převzalo v 15. století do svého básnického kánonu husitství. – 2. Ze 14.–15. století se dochovaly dvě desítky milostných písní ovlivněných dvorskou poezií. O jejich původ, povahu a význam v dějinách literatury se vedly vědecké spory. V. Černý je pokládal za zbytky daleko bohatší tvorby: staročeská milostná lyrika se podle něho vyvinula z domácí lidové písně, kterou v 13. století zasáhl vliv raného minnesangu a jeho prostřednictvím vliv staršího vývojového stadia trobadorské poezie. Nověji naproti tomu ukázal P. Trost, že většina dochovaných textů odpovídá pozdnímu písňovému typu, který v Německu na přelomu 14. a 15. století přechází od minnesangu k lidové písni; tzv. *Závišova píseň*, která se od nich liší složitou formální a obsahovou stavbou, je výsledek setkání tradice dvorského básnictví s tradicí latinské žakovské poezie. – 3. Od poloviny 13. století vznikají v českém prostředí hlavní druhy latinské duchovní lyriky: nejdříve tropy, později sekvence, hymny, písně, rýmovaná officia a veršované modlitby. Výjimečně známe jména jejích autorů (dominikána Domaslava, arcibiskupa Jana z Jenštejna aj.). – 4. Po založení pražské univerzity 1348 vzniklo prostředí, jež bylo příznivé pěstování latinské žakovské poezie. Toto prostředí však bylo pře-

vážně receptivní: několik desítek žakovských písní českého původu jsou epigonské ohlasy evropské produkce.

1. Duchovní lyrika česká: Písně *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave* vznikly rozvedením řecko-latinského volání „Kyrie, eleison – Christe, eleison“, jemuž od 9. století učili misionáři lid zemí získaných pro křesťanství (viz též hesla *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave*). Z přelomu 13. a 14. století pochází několik stylově rozmanitých textů: především *Ostrovská píseň*, stručně shrnující Kristovo vykupitelské dílo (viz heslo *Ostrovská píseň*), *Kunhutina modlitba*, rozsáhlá meditace o tajemství eucharistie (část odborné literatury ji pokládá rovněž za píseň, viz heslo *Kunhutina píseň*), dále veršované kázání *Viz, člověče bohobojný* (jako komentáře Kristova vjezdu do Jeruzaléma ho užil autor veršované legendy o umučení Páně) a *Nota od pana Viléma Zajíce* (tj. Zpráva o panu Vilému Zajícovi), vlastenecký manifest, který vznikl (zřejmě rovněž jako veršované kázání) 1319 v okruhu autora Dalimilovy kroniky. Ve 14. století přibýly k starobylým písním *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave* dvě nové písně téhož typu (viz hesla *Buoh všemohůcíc a Jezu Kriste, ščedry kněže*). Protikladem jejich formální a obsahové prostoty jsou formálně rafinované nebo významově mnohovrstevné básně, zpěvné i mluvné. V písni *Na čest Panně* aktualizuje složitá strofika běžné mariánské motivy. V tzv. *Vzývání Panny Marie* veršová stavba rafinovaně oživuje monotónnost litanie. V básnických hádankách *Mistr Lepič* a *Kocovník* je hrnčič („lepič“) symbolem Boha stvořitele a kožišník („kocovník“) symbolem Boha vykupitele. V písni *Otep myrny* je roztožená dívka symbolem duše toužící po Kristu. Píseň *Slůvce M* je v rovině doslovného významu milostné vyznání, v rovině alegorického významu píseň k počtě sv. Markéty. Úsilí o maximální zatížení formy a významu nevytláčuje potřebu jednoduché formy a věcného sdělení: vedle nově vzniklých písní typu „Kyrie, eleison“ je jejím projevem např. *Píseň o Pravdě*, kritika porušování křesťanských životních norem, vložená do úst personifikované Pravdě, která marně hledá na světě útočiště. Důraz na bezprostřední sdělení někdy provází potlačení formy (tzv. *Píseň veselé chudiny*, varování před zahálkou přinášející bídu, je složena nepravdělnými strofami). Mezi zpěvnou a mluvnou lyrikou (písní a veršovanou modlitbou) nebyla ve

14. století ostrá hranice: řada textů z té doby byla určena jak ke zpěvu, tak k recitaci. Většina textů má narativní osnovu (např. v písni *Doroto, panno čistá* jsou osnovou lyrického rozjímání motivy legendy o sv. Dorotě). Část české duchovní lyriky doby lucemburské tvoří překlady z latiny a němčiny: překlad slavného hymnu *Ave, maris stella* (*Zdráva, mořská hvězdo*), sekvencí *Veni, sancte Spiritus* (*Zavítaj, Duše svatý*) a *Stabat mater* (*Stáše matka bolestivá*), latinsko-německých básní Huga z Trimbergu o lidském údělu podrobeném času *En juvenus – Ich binz diu jugent* a *En senectus – Ich binz das alter* (*Řeč jinocha mladého* a *Řeč kmetě starého*) aj. Duchovní píseň se stala nejproduktivnějším útvarum husitského básnictví; její rozmach pokračoval až do 18. století (viz hesla *Jistebnický kancionál* a *Kancionál*). Některé české duchovní písně byly v 15. století přeloženy do polštiny. – 2. Světská lyrika česká: Většina staročeských milostných písní obsahuje motivy dvorské poezie, ale není již dvorská: liší se od dvorské poezie jednak tím, že evokuje nekomplikovaný, šťastný, opěťovaný cit, jednak prostou strofickou formou. Typické příklady: *Andělíku rozkochaný* mluví o lásce jako o službě nedostupné paní, ale vyjadřuje milostnou důvěrnost, *Noci milá, pročs tak dlúha* začíná milostným nářkem, ale nakonec popírá jeho odůvodněnost, *Dřevo sě listem odievá* pracuje s motivy dvorské poezie, ale zlehčuje jejich smysl (milovaná řeže ctiteli srdce pilou a ten vyzývá ženy i dívky, aby zahaly každého, kdo kazí milostnou hru); text první písně je složen nestejnými, stroficky nevyhraněnými verši spojenými týměž rýmem, text druhé osmislabičnými čtyřveršími, text třetí „falešnou“ trojdílnou strofou; její trojdílnost je vymezena nápěvem, který spojuje do větších celků sedmislabičná sduženě rýmovaná čtyřverší (viz též hesla *Andělíku rozkochaný* a *Dřevo sě listem odievá*). Přirazování tradičních, relativně samostatných motivů přibližuje staročeskou milostnou lyriku lidové písni. Oslabení jednotné sémantické intence se projevuje v „para-folklorní“ neustálenosti textů: např. různé verze písně *Milý, jasný dni* zjevně vznikly obměňováním osamostatněných motivů alby (tj. písně o ranním loučení milenců). Spřízněnost *Piesně o Štemberkovi* a *Stratilaf jsem milého* je tak nápadná, že se opětovně klade otázka, zda jejich texty s folklorní slovesností přímo ne-

souvisí. Nepochybně folklorního původu jsou obscenní erotické metafory písně *Šla dva tovaříšě* a písňových vsuvek ze Hry veselé Magdalény a Mastičkáře. Představitost a formální virtuozitu dvorské lyriky rozvíjejí jen ojedinělé texty; je příznačné, že zároveň přesahují její hranice. Text písně *Ach, to! sem smutný i pracovní* obměňuje téma vzdálené lásky slovníkem mariánské modlitby. Autor písně *Slóvce M* užívá naopak slovníku dvorské lyriky, ale obrací se k sv. Markétě, jejíž jméno ukryl do akrostichu. Autor tzv. *Závišovy písně* pracuje s motivy dvorské poezie, ale stylizuje se jako „smutný zák“ (viz heslo *Závišova píseň*). – 3. Duchovní lyrika latinská: Nejstarší tropy českého původu obsahuje svatovátské troparium z 1235 (některé z nich se zpívaly ještě v 15. století). Z doby kolem 1300 pocházejí sekvence blíže neznámého dominikána Domaslava; uvádějí do Čech ozdobný sloh latinského liturgického básnictví, jehož předním představitelem byl Adam de Sancto Victore. V liturgických knihách kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, které dala mezi 1302–21 pořádit abatyše Kunhuta, jsou nejstarší doklady latinských hymnů, písní a rýmovaných oficií českého původu. Během 14. století se vyvinul nový typ písně: od prostých písní z doby abatyše Kunhuty se liší složitou strofickou stavbou, velkým rozsahem, zčásti též klasicizujícím rázem (mytologickými obrazy, zálibou v řeckých slovech) a citovým zabarvením (zvláště v mariánských písních). Nejbohatším souborem písní tohoto typu je zpěvník vyšebrodského kláštera z 1410. K tomuto typu patří písně arcibiskupa Jana z Jenštejna (spolu s jeho sekvencemi, hymny, rýmovanými oficii, tropy a veršovanými modlitbami jsou zapsány ve sborníku, který dal sestavit ze svých spisů na sklonku života v Římě). Další básník, který před koncem 14. století vystupuje z anonymity, je převor pražského kartuziánského kláštera Albert Pražský († 1397), autor veršovaných modliteb shrnutých do souboru *Scala coeli* (*Žebřík do nebe*). Uvolnění liturgie v době husitské způsobilo rozmach české duchovní písně; spolu s ní se však rozvíjí také latinská hymnografie (viz heslo *Kancionál Franusův*). – 4. Světská lyrika latinská (významnější žakovské písně českého původu): *Ach, in luctum chelym verto* (*Žalně, ach má loutna nyje*) od Vojtěcha Raňkova z Ježova vypočítává Venušiny úklady a chválí život zasvěcený Múzám. *Filia, si vox tua* (*Za tvé ano, de-*

ro má) navazuje na latinské spory o přednostech jednotlivých společenských stavů v lásce (matka se ptá dcery, chce-li za ženicha vojáka, mnicha, sedláka, klerika nebo studenta, a ta postupně všechny návrhy odmítá, až poslední z nich vyvolá její radostný souhlas). *O quantum sollicitor* (Jaké to, ach, trápení) je satira na zkaženost pozemského světa. Starší bádání kladlo neprávem do českého prostředí vznik milostné písně *Iam vernalis amoenitas* (Hle, jaro plné vábných krás). Žákovského původu jsou také makarónské latinsko-české písně (viz heslo *Detrimentum patior*).

1. *Duchovní lyrika česká*. EDICE: in Výbor z literatury české 1 (1845); in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Víděň) 39, 1862, s. 281 (ed. J. Feifalik); in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in K. Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského 1, příl. (1881); in Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého 1 (1903, ed. V. Flajšhans); in Z. Nejedlý: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904) → Dějiny husitského zpěvu 1 (1954) + Počátky husitského zpěvu (1907) → Dějiny husitského zpěvu 2, 3 (1954, 1955); in R. Jakobson: Nejstarší české písně duchovní (1929); in Staročeská lyrika (1940, ed. J. Vilikovský); in Nejstarší česká duchovní lyrika (1949, ed. A. Škarka); in H. Kunstmann: Denkmäler der alttschechischen Literatur (Berlín 1955); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými); in Česká středověká lyrika (1990, ed. J. Lehár; zde soupis edic jednotlivých textů). ■ BIBLIOGRAFIE: in Česká středověká lyrika (1990, ed. J. Lehár). ■ LITERATURA: J. Feifalik: Untersuchungen über altböhmisches Vers- und Reimkunst. 2. Die dreiteilige lyrische Strophe im Altböhmischen. Zweite Abhandlung. Das Kirchenlied insbesondere, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Víděň) 39, 1862, s. 281; J. Gebauer: Legendový příběh sv. Doroty v literatuře české a staročeská píseň ku sv. Dorotě, LF 1877, s. 206 → Stati literárnědějepisné 1 (1941); A. Patera: Píseň staročeská ze 13. století: Slovo do světa stvořené, ČCM 1878, s. 289 (Ostrovská píseň, s ed.); K. Konrád in Dějiny posvátného zpěvu v Čechách (1881); A. Patera: Staročeská píseň o božím těle ze 13. století, ČCM 1882, s. 103 (Kunhutina modlitba, s ed.); J. Pachta: O počtu sluk v písní svatováclavské, Cyril 1882, s. 20; J. Jireček: Z rukopisů kláštera vyšňobrodského, ČCM 1885, s. 563 (mj. Otep myrry, s ed.); K. Novák in Staročeská píseň o Pravdě (Tábor 1888); A. Kraus: Christe ginádó a Hospodine, pomiluj ny, Věstník KČSN 1897, č. 13; V. Flajšhans in ed. Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého (1903); Z. Nejedlý in Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904) → Dějiny husitského zpěvu 1 (1954) + in Počátky husitského

zpěvu (1907) → Dějiny husitského zpěvu 2, 3 (1954, 1955); J. Jaroš: Příspěvek k dějinám písně svatováclavské, Časopis katol. duchovenstva 1914, s. 1; F. Spina: Über das alttschechische Ostrower Lied: Slovo do světa stvořenie, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1920, s. 406; R. Jakobson: Staročeské stichotvorenija, složennye odnorifmennymi četverostišijami (8a.4), Slavia 3, 1924/25, s. 272 + Dvě staročeské skladby o smrti, ed. Spor duše s tělem, O nebezpečném času smrti (1927; opr. vyd. 2002) → Poetická funkce (1995) + Nejstarší české písně duchovní (1929; srov. autorův dodatek, Slavia 1931, s. 396, srov. i ref. M. Weingarta, Byzantinoslavica 1930, s. 447, a B. Havránek, ČMM 1931, s. 192) + Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Poetická funkce (1995) + K časovým otázkám nauky o českém verši. 2. Český verš před tisíci lety, SaS 1935, s. 50 + Úvahy o básnictví doby husitské, SaS 1936, s. 1 → Poetická funkce (1995); B. Havránek in Vývoj spisovného jazyka českého, Českosl. vlastivěda, ř. 2. Spisovný jazyk český a slovenský (1936); D. Tschizewskij: Příspěvek k symbolice českého básnictví náboženského, SaS 1936, s. 98; D. Orel: Hudební prvky svatováclavské, Svatováclavský sborník 2, sv. 3 (1937; srov. ref. R. Jakobsona, SaS 1938, s. 41); D. Orel: Hospodine, pomiluj ny, Akord 7, 1939/40, s. 46 a pokr.; A. Špaldák: O překládání liturgických textů do češtiny za starších dob, ČNM 1940, s. 154; J. Vilikovský in ed. Staročeská lyrika (1940); P. Trost: Kunhutina píseň a sekvence Tomáše Akvinského Louda Sion, SaS 1940, s. 35 + K nejstarší české duchovní poezii, SaS 11, 1948/49, s. 162 → (obojí) Studie o jazyce a literatuře (1995); A. Škarka in ed. Nejstarší česká duchovní lyrika (1949) → Půl tisíciletí českého písemnictví (1986); F. M. Bartoš: O básnické písně o Pravdě-Spravedlnosti, Jihočeský sb. historický 1950, s. 84; R. Jakobson: O stichotvorných reliktech rannego srednevekova v češškoj literaturnoj tradicii, Slavistična revija (Lublaň) 1950, s. 267; F. Mužík: Nejstarší nápěv písně Jezu Kriste, štedrý kněz a jeho vztah k Husově variantě, AUC Praha. Philosophica et historica 1, 1958, s. 31; R. Jakobson: Nepovšimnuté filiace, Scando-Slavica (Kodaň) 1960, s. 26; D. Gerhardt: Hugo von Trimberg in alttschechischer Übersetzung, International Journal of slavie linguistic and poetics (Haag) 1961, s. 84; A. Stender-Petersen: Zur Geschichte der ältesten polnischen Auferstehungshymne, Scando-Slavica (Kodaň) 1962, s. 65; H. Birnbaum: Zu den Anfängen der Hymnographie bei den Westslawen, Scando-Slavica (Kodaň) 1965, s. 69; F. Mužík: Hospodine, pomiluj ny. K dějinám forem nejstarších českých písní, Miscellanea musicologica sv. 18, 1965, s. 7; J. Racek: Sur la question de la genèse du plus ancien chant liturgique tchègue Hospodine, pomiluj ny, sb. Magna Moravia (1965) → (něm., zkráceno) s tit. Das älteste tschechische Bittlied Hospodine, pomiluj ny (Herr, erbarme Dich unser), sb. Geschichte der Ost- und Westkirche in ihren Wechsel-

seitigen Beziehungen, Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati 1, sv. 3 (Wiesbaden 1967); R. Fischer: Studien zur tschechischen Literatur, Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, philol.-hist. Klasse 110, (Berlín) 1965, seš. 5, s. 7 (mj. o Hospodine, pomiluj ny); F. Mužík: Systém rytmiky české písně 14. století, Miscellanea musicologica sv. 20, 1967, s. 7; J. Tříška: Muzejní texty duchovní lyriky, ČNM 1967, s. 65; F. V. Mareš: De hymni Hospodine, pomiluj ny lingua et versu, Zprávy Jednoty klasických filologů 1967, s. 103 + Stich česko-cerkevoslavjanskoi piesni Gospodine, pomiluj ny, sb. To honor R. Jakobson 2 (Mouton 1967) + Analiza tekstologiczna pieśni Hospodine, pomiluj ny, Sprawozdania z posiedzeń komisji naukowych (Krakow) 11, sv. 2, 1968, s. 694; O. Králík in Od Radima ke Kosmovi (1968); F. V. Mareš: Das Wort „zref fenie“ im Ostrower Lied, Mediaevalia Bohemica 1969, s. 69 → Cyrillometodějská tradice a slavistika (2000); F. Mužík: Christ ist erstanden. Buoh všemohúci, Miscellanea musicologica 21–23, 1970, s. 7; R. Jakobson: Staroslověnská kantiléna v dědictví českém, Ricerche slavistiche (Řím) 17–19, 1970–72, s. 259; J. Lehár: Úvahy o dvou staročeských básních, SaS 1972, s. 319 (o Mistru Lepiči a Kocovníkovi); D. Tschizewskij in Kleinere Schriften 2. Bohemica (Mnichov 1972; s dodatkem D. Gerhardta); M. Korolko in ed. Sredniowieczna pieśń religijna polska (Vratislav 1980); P. Trost: Zur ältesten tschechischen geistlichen Lyrik. 1. Hospodine, pomiluj ny, 2. Svatý Václave, 3. Slovo do světa stvoření, Wiener slavistischer Almanach 8, 1981, s. 225; E. Pražák: K interpretaci staročeské písně Slovice M, LF 1982, s. 222 + Poznámky k původu a dějinám textu svatováclavské písně, Slavia 1983, s. 74 + Svatováclavská píseň v husitství, Směřování. Sborník k šedesátinám A. Molnára (1983) → (vše) Stati o české středověké literatuře (1996); J. Tříška: Některé druhy a okruhy staročeské literatury. 6. Slovice M – perla v srdci, Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1983, s. 13; E. Pražák: Kunhutina modlitba, nebo píseň?, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1985, č. 32 + Ediční problémy malých útvarů středověké lyriky, ČLit 1985, s. 446 → (obojí) Stati o české středověké literatuře (1996); J. Lehár: Staročeský překlad Stabat mater, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1985, č. 32; M. Pelc: Vztah polské verze legendy-písně o sv. Dorotě k české předloze, Slavia 1985, s. 278; P. Trost: Drei Anmerkungen zur alttschechischen Literatur. 3. Nochmals zum Ostrower Lied, Wiener slavistisches Jahrbuch 32, 1986, s. 75 → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995); J. Lehár in ed. Česká středověká lyrika (1990); J. Vintr: Styl dvou vrcholných děl nejstarší české duchovní lyriky – Ostrovské písně a Kunhutiny modlitby, ČLit 1991, s. 313; J. Lehár: Staročeská píseň Otep myrry: smysl a struktura textu, LF 1994, s. 13 → Studie o sémantizaci formy (2005); E. Pražák in Stati o české středověké literatuře

(1996, o zápisu Ostrovské písně); D. Gerhardt: Über die Nachfolge der lateinischen Metrik im Altschechischen und die Prinzipien der Edition, LF 1998, s. 10; F. V. Mareš in Cyrilometodějská tradice a slavistika (2000, o Hospodine, pomiluj ny; k tomu Slavia 2001, s. 197 a 2002, s. 49); H. Kölln in Westkirchliches in altkirchenslavischer Literatur aus Grossmähren und Böhmen (Kodaň 2003); L. Veselý: Das Bild der Jungfrau Maria in der deutschen und alttschechischen Mariendichtung. Analyse der rhetorischen Arbeitstechnik – Frauenlobs „Marienleich“ und die alttschechischen Lieder „Zdráva, králevno slavnosti“ und „Sedmero radosti Panny Marie“, Deutsche Literatur des Mittelalters in und über Böhmen 2 (Hamburg 2004); J. Sichálek: K interpretaci Ostrovské písně, ČLit 2004, s. 559. – Viz též hesla *Buoh všemohúci*, *Hospodine, pomiluj ny*, *Jezu Kriste, šedrný kněže*, *Kunhutina píseň* a *Ostrovská píseň*.

2. *Světská lyrika česká*. EDICE: in Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 39, 1862, s. 664 (ed. J. Feifalik); in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in Staročeská lyrika (1940, ed. J. Vilikovský); in H. Kunstmann: Denkmäler der alttschechischen Literatur (Berlín 1955); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, ed. B. Havránek a J. Hrabák s jinými); in Zbav mě mé tesknosti. Výbor z české a latinské světské tvorby epochy středověku a renesance (1983, ed. M. Kopecký); in Česká středověká lyrika (1990, ed. J. Lehár); *Labuť je divný pták... Soubor české světské lyriky doby gotické* (1999, ed. V. Černý). ■ BIBLIOGRAFIE: in Česká středověká lyrika (1990, ed. J. Lehár); soupis edic jednotlivých textů. ■ LITERATURA: V. Černý: Staročeská milostná lyrika (1948); 1999 rozšíř. vyd. s tit. Staročeská lyrika a další studie ze staré české literatury. ■ J. Feifalik: Altschechische Leiche, Lieder und Sprüche des 14. und 15. Jahrhunderts, Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň) 39, 1862, s. 627; J. Letošník: O některých obdobích mezi českými písněmi lidovými a umělou poezií staročeskou, Časopis Mor. muzea 1910, s. 122 a pokr., a 1911, s. 80; F. M. Bartoš: Osobnost nejstaršího českého hudebního skladatele Závíše, ČČM 1921, s. 74; R. Jakobson: Verš staročeský, Českosl. vlastivěda 3. Jazyk (1934) → Poetická funkce (1995); J. Vilikovský in ed. Staročeská lyrika (1940); V. Černý: Píseň Závíšova a Itálie, Slavia 18, 1947/48, s. 390 → Staročeská milostná lyrika (1948); J. Vilikovský in Písemnictví českého středověku (1948); F. M. Bartoš: Osobnost předhusitského skladatele Závíše, Jihočeský sb. historický 1948, s. 78; V. Polák: K základní tezi Staročeské milostné lyriky V. Černého, Slovesná věda 1949, s. 104; L. Zatočil: Závíšova píseň ve světle minnesangu a její předloha, SPFF Brno, 1953, č. 2–4, s. 110; P. Trost: K německé předloze Závíšovy písně, SVŠP Olomouc. Jazyk a literatura 2, 1955, s. 260; J. Kolár: Neznámá česká světská píseň z předhusitské doby, LF 1960, s. 318; F. Mužík:

Závišova píseň, SPFF Brno, ř. F – uměnovědná, 1965, č. 9; R. Auty: Zum alttschechischen Tagelied Přechekaje všě zlé strážě, sb. Orbis scriptus. Festschrift für D. Tschizewskij zum 70. Geburtstag (Mnichov 1966); F. Mužík: Systém rytmiky české písně 14. století, *Miscellanea musicologica* sv. 20, 1967, s. 7; R. Auty: The Medieval Czech Love-lyric, *Oxford Slavonic Papers*, N. S. 1, 1968, s. 12; F. Svejkský: Problematika rytmu v Piesni od pana Štemberka, *ČLit* 1968, s. 609; D. Tschizewskij in *Kleinere Schriften* 2. *Bohemica* (Mnichov 1972); D. Šlosar a Z. Rusínová: Staročeská píseň s nářečnými rysy? (Dřěvo sě listem odievá), *LF* 1975, s. 8; F. Všetická: Kompozice Písně o Štemberkovi, *LF* 1975, s. 14; K. Petráček: Staročeská milostná lyrika a středomošská tradice, *SaS* 1977, s. 121; P. Trost: Zum Verhältnis der alttschechischen zur altdeutschen Dichtung, *Korrespondenzen. Festschrift für D. Gerhardt* (Marburg 1977) → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995); K. Petráček: Noci milá, proč tak dlúha? z hlediska srovnávacího, *ČLit* 1980, s. 568; M. Kopecný: Problémy studia a vydávání staročeské světské lyriky, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1981, č. 28; P. Trost: Zur alttschechischen Liebeslyrik, *Wiener slavistischer Almanach* 8, 1981, s. 225 → (čes.) Studie o jazycích a literatuře (1995); J. Lehár: K problematice staročeské písně Šla dva tovařišě, *ČLit* 1982, s. 407 + Staročeská milostná lyrika a kurtoazní tradice, Směřování. Sborník k šedesátinám A. Molnára (1983) + Folklorní vrstva staročeské milostné lyriky?, *Slavia* 1983, s. 355; J. Trška: Některé druhy a okruhy staročeské literatury. 5. Milostná lyrika a stupně lásky, *Sborník NM v Praze*, ř. C – lit. hist., 1983, s. 10; M. Kopecný in ed. *Zbav mě mé tesknosti* (1983); F. Všetická: Staročeská píseň o barváč, Jihočeský sb. historický 1985, s. 196; E. Pražák: Ediční problémy malých útvarů středověké lyriky, *ČLit* 1985, s. 446 → Stati o české středověké literatuře (1996); F. Všetická: K staročeské písní Šla dva tovařišě, *LF* 1989, s. 168 (srov. J. Lehár, tamtéž, s. 172); J. Lehár: Závišova píseň jako problém textologický a interpretační, *LF* 1989, s. 159 + in ed. *Česká středověká lyrika* (1990); V. Brom: Heinrich von Morungen und alttschechische Liebeslyrik, SPFF Brno, ř. R – germanistická, 2001, č. 6; S. Stanovská: Das alttschechische und das deutsche Liebeslied im 14. und 15. Jh., *Germanoslavica* 9, 2002/03, s. 163. – Viz též hesla *Andělíku rozkochaný*, *Dřěvo sě listem odievá* a *Závišova píseň*.

3. *Duchovní lyrika latinská*. EDICE: Die Hymnen Johans von Jenstein (1886, ed. G. M. Dreves → přeprac. in *Analecta hymnica mediæ aevi* 48, 1905); in *Analecta hymnica mediæ aevi* (Lipsko): 1 (1886, ed. G. M. Dreves, písně), 2 (1888, ed. G. M. Dreves, písně), 3 (1888, ed. G. M. Dreves, modlitby Alberta Pražského), 4 (1888, ed. G. M. Dreves, hymny), 5 (1889, ed. G. M. Dreves, rýmovaná officia), 8 (1890, ed. G. M. Dreves, sekvence), 9 (1890, ed. G. M. Dreves, sekvence), 10 (1891, ed. G. M. Dreves, sekvence), 11 (1891, ed. G. M. Dreves, hymny), 12 (1892, ed. G.

M. Dreves, hymny), 20 (1895, ed. G. M. Dreves, písně), 21 (1895, ed. G. M. Dreves, písně), 23 (1896, ed. G. M. Dreves, hymny), 24 (1896, ed. G. M. Dreves, rýmovaná officia), 25 (1897, ed. C. Blume, rýmovaná officia), 28 (1898, ed. G. M. Dreves, rýmovaná officia), 37 (1901, ed. C. Blume, sekvence), 42 (1903, ed. C. Blume, sekvence), 44 (1904, ed. C. Blume, sekvence), 45b (1904, ed. G. M. Dreves, písně), 47 (1905, ed. C. Blume a H. M. Bannister, tropy), 48 (1905, ed. G. M. Dreves, skladby Jana z Jenštejna), 49 (1906, ed. C. Blume, tropy), 52 (1909, ed. C. Blume, hymny); in *Věstník KČSN*, tř. filoz.-hist.-filol., 1950 (1951), č. 6 (ed. A. Šarka, sekvence dominikána Domaslava a hymnografů jeho směru); in *Die Hohenfurter Liederhandschrift* (H 42) von 1410 (Kolín, Vídeň 1984, ed. H. Rothe s jinými); in *Geistliche Lieder und Gesänge in Böhmen* (Kolín, Vídeň 1988, ed. H. Rothe, B. Böse a F. Schäfer); in *J. Trška: Latinitas Bohemica. Výbor z latinské literatury českých zemí* (1996, ukázka z Domaslavových sekvcí); in *Historická antologie hudby v českých zemích* (do cca 1530) (2005, ed. J. Černý s jinými, liturgické skladby, písně). – *Překlady do češtiny*: in *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957, překl. F. Stiebitz).

■ **LITERATURA**: Z. Nejedlý in *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách* (1904) → *Dějiny husitského zpěvu* 1 (1954) + *Počátky husitského zpěvu* (1907) → *Dějiny husitského zpěvu* 2, 3 (1954, 1955); D. Orel in *Kancionál Franasův* (1922) + in *Hudební prvky svatováclavské, Svatováclavský sb.* 2–3 (1937); J. Vilikovsky: Modlitby Alberta Pražského, *Řád* 1940, s. 233 → *Písemnictví českého středověku* (1948); A. Šarka: Nové kapitoly ze staré české hymnologie, *Sborník filologický* 12, 1940–46, s. 37; J. Vilikovsky in *Písemnictví českého středověku* (1948); A. Šarka: Dominikán Domaslav a čeští hymnografové jeho směru, *Věstník KČSN*, tř. filoz.-hist.-filol., 1950 (1951), č. 6; J. Snížková: Jan z Jenštejna, *Slovesná věda* 1952, s. 83; V. Ploček: Nově nalezená sekvence o sv. Dorotě a její poměr k Jenštejnově Decet huius, *Ročenka UK* 1956; F. Fišer: Nejstarší exemplář Jenštejnova officia Navštívení Panny Marie, sb. *Strahovská knihovna* 3, 1968, s. 81; E. Pražák: Ediční problémy malých útvarů středověké lyriky, *ČLit* 1985, s. 446 → *Stati o české středověké literatuře* (1996); A. Šarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví* (1986); H. Vlhová: Die Ordinarium-Tropen im Troparium des Prager Dekans Vít, sb. *Cantus Planus. Papers read at the 6th Meeting, Eger* 1993 (Budapešť 1995) + *Fama crescit eundo* (Případ: Dominikán Domaslav), *Septuaginta Paulo Spunar oblata* (2000); J. Nechutová in *Latinská literatura českého středověku do roku 1400* (2000). – Viz též hesla *Jan z Jenštejna* a *Kancionál Franasův*.

4. *Světská lyrika latinská*. EDICE: in *Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften* (Vídeň) 36, 1861, s. 151 (ed. J. Feifalik); in *Zbav mě mé tesknosti. Výbor z české a latinské světské tvorby epochy středověku a renesance*

Minyde

(1983, ed. M. Kopecký, s. překl. R. Mertlíka); in J. Tříška: *Latinitas Bohemica. Výbor z latinské literatury českých zemí* (1996); in *Historická antologie hudby v českých zemích (do cca 1530)* (2005, ed. J. Černý s jinými). – *Překlady do češtiny in: Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1957, překl. F. Stiebitz); ant. *Zbav mě mé tesknosti* (1983, překl. R. Mertlík); ant. *Sestra Múza. Světská poezie latinského středověku* (1990, usp. A. Vidmanová). ■ LITERATURA: J. Feifalik: *Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 5. Anhang. Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der k. Akademie der Wissenschaften (Vídeň)* 36, 1861, s. 151; Z. Nejedlý: *Koleda husitských žáků*, ČL 1904, s. 49 + *Staročeské koledy a protikoledy v 15. století*, ČL 1904, s. 145 + in *Počátky husitského zpěvu* (1907) → *Dějiny husitského zpěvu 2* (1954); J. Vilikovský: *Latinská poezie v středověkých Čechách 1. Mistr Vojtěch Raňkův a jeho komentátor, Bratislava 1930*, s. 87 (s ed.) + *Latinská poezie žákovská v Čechách*, SFFUKo Bratislava 8, č. 61 (2), 1932, s. 147 (i sep.); F. Ryšánek: *Dvě literární drobnosti. 1. Makarónská skladba Detrimentum patior*, sb. *Příspěvky k dějinám starší české literatury* (1958); A. Vidmanová in ant. *Písňe žáků darebáků* (1971, přel. R. Mertlík) → (přepřac.) *Laborintus. Latinská literatura středověkých Čech* (1994); A. Vidmanová a V. Plocek: *O quantum sollicitor*, *Hudební věda* 1973, s. 301 (s ed.); P. Trost: *Zur altschechischen Liebeslyrik, Wiener slavistischer Almanach* 8, 1981, s. 225 → (čes.) *Studie o jazycích a literatuře* (1995); E. Pražák: *Žákovská milostná skladba Detrimentum patior*, ČLit 1982, s. 396 → *Stati o české středověké literatuře* (1996); J. Kouba a M. Skalická: *Koledy v předbělohorských písňových pramenech, Miscellanea musicologica sv. 30*, 1983, s. 9; M. Kopecký in ant. *Zbav mě mé tesknosti* (1983); E. Pražák: *Ediční problémy malých útvarů středověké lyriky*, ČLit 1985, s. 446 → *Stati o české středověké literatuře* (1996); A. Vidmanová: *Středolatinšská poezie jako pokračování a překonávání latinské poezie antické, sb. Strahovská knihovna 20–21, 1985–86*, s. 25 + in ant. *Sestra Múza* (1990); J. Nechutová in *Latinská literatura českého středověku do roku 1400* (2000). – Viz též hesla *Detrimentum patior* a *Vojtěch Raňkův* z *Ježova*.

jl

Magazín DP viz Žijeme

Matěj Minyde

* 14. 2. 1776 *Uhříněves*

† 27. 6. 1842 *Poděbrady*

Kronikář, skladatel písní a náboženských skladeb, jediný známý autor loutkové hry pro české loutkáře první poloviny 19. století.

Psal se a byl psán též Mathias (Math.) Minetti, Minette, Minide, Mynyde i Mynyde. Datum M. křtu 16. 2. (podle matriky) bývá v literatuře uváděno též jako datum narození. – Syn zedníka a chalupníka, jehož předkové snad pocházeli z Itálie a do Čech se pravděpodobně dostali v pobělohorské době. M. působil jako učitelský pomocník v Kladrubech, 1809 se stal učitelem normální školy v Poděbradech. Vedle školních povinností M. psal historické kroniky, pověsti, básně, příležitostně zhudebňoval písně, skládal mše a další drobné skladby. Stýkal se mj. s plzeňským učitelem a obrozenským pracovníkem J. V. Sedláčkem, rozšiřoval české knihy. M. učitelskou práci ocenila 1815 hradecká konzistoř; později byl však pro pijáckou vášeň opakovaně napomínán, 1825 byl poslán do výslužby. Příležitostně si přivydělával hrou na varhany, kolem 1830 byl postižen těžkou oční nemocí a postupně oslepl (i posléze se patrně věnoval literatuře).

M. se zařadil svou literární činností, v níž mají dominantní postavení historické práce, mezi četné lidové kronikáře doby předbřeznové. Věnoval se zejména dějinám města Poděbrad a jejich blízkého okolí: v *Kronice poděbradské* (rukopis je uložen v Knihovně Nár. muzea v Praze) se snažil vylíčit vznik a historii města s využitím prací V. Hájka z Libočan, D. Adama z Veveslavína, F. M. Pelcla i vlastní archivní a archeologické činnosti. Nápadné je M. zaujetí lidovou slovesností, okouzlení místními pověstmi a legendami, z nichž se mnohé zachovaly jen v jeho zápisech (1821 M. zaslal *Kroniku poděbradskou* s žádostí o vydání zemskému guberniu, které vydání zamítlo). Příběhy Poděbrad (1835, dnes v Polabském muzeu Poděbrady) jsou kratší aktualizovanou verzí *Kroniky poděbradské*. V rukopisu se zachovaly další historické práce, z nichž např. *Stínání havířů v Poděbradech* či *Selské vzbouření* (obě dnes v Polabském muzeu Poděbrady) prokazují M. sociální cítění a vlastenecké smýšlení. Časopisecky otiskl povídku *Strášídlo*. M. je též autorem loutkové hry *Čarodějník Barnabáš aneb Zavinšovaná princezna*, která prozrazuje výraznou inspiraci kouzelnými pohádkovými hrami vídeňských předměstských divadel. Hru prostupuje etický patos, autor klade důraz na nutnost zachování mravního řádu, spravedlnosti a tolerance, odsuzuje pýchu a povýšenectví. Opis, pořízený pro loutkářskou rodinu Meissnerových (Maiznero-

vých) z Nové Paky, patří k nejstarším dochovaným opisům loutkové hry z repertoáru českých obrozeneckých loutkářů. Je možné, že M. napsal i některé další, dosud anonymní loutkové hry, avšak k potvrzení této hypotézy chybějí důkazy.

PŘÍSPĚVKY in: Hyllos; Přítel mládeže (1825, P Strašidlo); Vídenské noviny. ■ **EDICE:** Čarodějník Barnabáš aneb Zavinšovaná nevěsta, in Etnografie národního obrození 2 (1976, s. 12, ed. A. Robek). ■

BIBLIOGRAFIE: F. M. Bartoš: Soupis rukopisů Nár. muzea v Praze 1 (1926). ■ **LITERATURA:** V. Kryšpín: Působení učitelstva národního na vzkříšení národa našeho, Beseda učitelská 1877, s. 519; L. Šmíd: „Příběhy Poděbrad“ – typ lidové městské kroniky ze středního Polabí, in Lidová kronikářská středního Polabí 2 (1968, s. 3); A. Robek: Nalezený rukopis loutkové hry divadla Meissnerova, Etnografie národního obrození 2 (1976, s. 3); A. Dubská: Proměny jedné hry, Českosl. loutkář 1992, s. 250 + Obtížné hledání souvislosti, Divadelní revue 1992, č. 2 + in Dvě století českého loutkářství (2004, s. 76).

ad

Václav **Mírovský** viz in Karel **Tobis**

Moravský vykládatel
viz in Antonín Břetislav **Šenk**

Nakladatelství Československé akciové tiskárny viz Vyšehrad

František **Pigl Vožický** viz
František P. **Vožický**

Antonín **Podlaha**

* 22. 1. 1865 *Praha*

† 14. 2. 1932 *Praha*

Církevní a kulturní historik, archivář, editor, bibliograf, teolog; příležitostný básník.

Německé práce podepisoval Anton P., latinské Antonius P. – Syn stavitele a správce hospodářského úřadu hl. m. Prahy, sběratele uměleckých památek a amatérského kreslíře. Absolvoval Akademické gymnázium v Praze (mat. 1883); začal studovat práva, po roce přešel do

arcibiskupského semináře (zde 1885 spoluzakládal pražskou pobočku Literární jednoty bohoslovců československých Růže Sušilova a aktivně v ní působil), 1888 byl vysvěcen na kněze. Do 1890 působil jako kaplan v Rokycanech, poté byl půl roku administrátorem v Kojeticích u Prahy, od 1891 kooperátorem u Sv. Haštala v Praze; t. r. byl pro své vědecké schopnosti jmenován adjunktem na teologické (tehdy ještě nerozdělené) fakultě pražské univerzity. 1893–94 suploval biblická studia a přednášel hebrejštinu a východní jazyky, 1894 obhájil doktorát teologie. 1895 působil jako katecheta na českém gymnáziu v Praze-Novém Městě (Truhlářská ul.), 1896–98 jako prefekt a duchovní správce v Akademii hraběte Straky, 1899–1904 jako katecheta na české reálce na Malé Straně, 1901–04 jako soukromý docent přednášel dějiny umění v pražském arcibiskupském semináři a zároveň byl vychovatelem v několika šlechtických rodinách (Josef princ Lobkovic, Albík hrabě Kolovrat, Jan a Karel baroni Nádherní). 1904 se stal kanovníkem u katedrály sv. Víta (byl tammím archivářem a knihovníkem). Zastával mnoho církevních a školských funkcí (konzistorní rada, rada duchovních soudů a examinátor při farních a katechetických zkouškách, člen c. k. duchovní rady ve Vídni, od 1917 předseda arcibiskupského soudu, člen zemské školní rady, místokancléř teologické fakulty). 1918 byl jmenován domácím papežským prelátem, po vzniku ČSR vyjednával jako zástupce kapituly se státem a pražskou obcí o majetkových záležitostech, 1919 se stal kapitulním vikářem, 1920 pražským světcím biskupem, 1930 byl kapitulním děkanem. Vedle kněžských a úředních povinností vyvíjel rozsáhlou odbornou (od 1891 člen Historického kroužku Družstva Vlast, 1905 člen ČAVU, 1907 KČSN, 1911–29 hlavní referent Archeologické komise při ČAVU), osvětovou (od 1905 redaktor Dědictví svatojanského, 1917 starosta Dědictví svatoprokopského) a charitativní činnost (od 1905 předseda tzv. Růžencové výroby pro zmračené a opuštěné dívky), velkoryse podporoval jednotlivce, mnoho církevních korporací, vydávání časopisů a knih. Od 1923 se aktivně podílel na organizaci svatováclavských oslav (1928 byl zvolen předsedou výkonného výboru pro tyto oslavy), ve své době chápaných jako příležitost k harmonizaci napjatých vztahů mezi katolickou církví a českosloven-

Podlaha

ským státem. 28. 9. 1929 slavnostně otevřel dostavěný a vysvěcený Svatovítský chrám, za zásluhy o katedrálu byl v ní též pohřben. Pro svůj katolicky vyhraněný, ale vlastenecký a konciliantní postoj a především pro dobročinnost, obětavost a skromnost byl ctěn odbornou, uměleckou i širší veřejností; jeho rozsáhlé umělecké a knižní sbírky byly po smrti vydraženy pro dobročinné účely. – V rukopisu je zachována pětisvazková beletrizovaná monografie o P. od J. Lebedy s tit. Katedrála (archiv NM).

P. rozsáhlá odborná činnost se týkala církevní archeologie, dějin umění, kulturní, církevní a literární historie. Zahájil ji na výzvu J. Jirečka, V. Vlčka a jezuitů J. Svobody články z církevních a kulturních dějin katolické církve doby pobělohorské, veden neskrývaným, níméně nekonfliktním apologetickým tónem (*Život a působení Antonína Koniáše*). Více než k literárnímu a historickému zpracování materiálu však tíhl k primárnímu heuristickému průzkumu a k ediční práci; oboje zúročil zvláště ve svém působišti v metropolitní knihovně a archivu v dodnes cenných spolehlivých soupisech inkunábulí (*Catalogus incunabulorum, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur*) a rukopisných fondů (*Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské; Doplnky a opravy k Soupisu rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské; Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur*), včetně hudebnin (*Catalogus collectionis operum artis musicae, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur*). Pro pramenné edice založil dvě řady, v nichž otiskoval své rukopisné a knižní objevy k církevním, kulturním a literárním dějinám 14.–18. století (zejména svatováclavská legenda *Ut annunciatur*, teologické traktáty a polemiky administrátora pražského arcibiskupství Hilaria Litoměřického a dominikána J. Vodňanského, letopisy plaského kláštera, zápisy a paměti T. Pešiny z Čechorodu a dalších církevních a klášterních hodnostářů doby tereziánské, josefínské a leopoldovské, relace o stavu církve a pražského arcibiskupství, dopisy a výnosy pobělohorské rekatolizační komise české i německé aj.). Seřadil též biografický a knihopisný seznam (s bohatým ilustračním doprovodem) 931 kanovníků a prelátů metropolitního chrámu pražského od nejstarších dob (*Series praepositorum, decanorum archidiaconorum aliorum-*

que praelatorum et canonicorum...), který doplnil čtyřmi svazky dodatků až do současnosti. Pro církevní historiky 14. a 15. století jsou nepostradatelné edice záznamů o založení a obdarování kostelů, kaplí a oltářů (*Libri erectionum archidiocesis Pragensis...*) a seznamu světců pražského arcibiskupství (*Liber ordinationum cleri 1395–1416*). Časopisecky vydal řadu rukopisných památek 17.–18. století (liturgické hry, časové básně, epigramy, zápisy, písně, na pokračování vycházející rukopisný sborník E. J. Košetického, lidové hry V. F. Kocmánka aj.); na pokračování uveřejňoval též biografické a knihopisné záznamy zamýšlené jako doplněk k Jirečkově Rukověti (*Dodatky a opravy k bibliografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii*), rukopisné a knihopisné informace ke svatováclavskému kultu (*Z bibliografie a ikonografie svatováclavské*) a mnoho drobných kulturně-historických miscelaneí důležitých zejména pro českou literární historii 16.–18. století (*Nepovšimnutý dosud spis utrakvistického kněze Bartoloměje Dvorského; Protijezuitský pamflet z r. 1619; Vlastenecký projev katolického kněze v Litoměřicích r. 1722; Žalm lkající města Prahy*). Veden sňahou bibliograficky zpracovat a dále kultivovat odbornou českou teologickou literaturu, založil a řídil s J. Tumpachem naukovou edici *Vzdělávací knihovna katolická*; s ním sestavil i pětidílné *Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby* a založil Český slovník bohovědný, do něhož napsal mnoho biografii a hesel z církevních, kulturních a uměleckých dějin. Dosud nezpracovaný materiál využitelný i pro kulturní a literární historii vkládal P. i do svých přehledných prací z oblasti církevní historie (např. *Dějiny kolejí jezuitských v Čechách a na Moravě od r. 1654 až do jejich zrušení*); značnou část svého odborného působení P. věnoval církevnímu umění (1894–95 při příležitosti Národopisné výstavy československé sbíral a uveřejňoval materiály k jeho dějinám, jako člen archeologické komise ČAVU publikoval fundované soupisy církevních památek podle vikariátů a kulturních památek podle okresů, byl autorem odborných monografií o svatovítském, svatojiřském a loretánském chrámu, o korunovačnických klenotech, mariánských, svatojánských a svatovojtěšských sochách a obrazech), ochranu památek promýšlel i teoreticky. S jeho

pedagogickým působením souviselo i autorství a překládání učebnic biblické dějepřavy, katechismů a katolické liturgiky a ediční příprava nového českého překladu Bible. V 90. letech se P. zabýval i výtvarnou kritikou a až do konce života příležitostně skládal meditativní, tvarově kultivované verše s náboženskou tematikou, zachované vesměs v rukopisech (některé z nich otiskl J. Lebeda v monografii Sváteční člověk). Z vlastních prostředků na přelomu 19. a 20. století též vydával a redigoval beletristický, populárně-naučný a výtvarně orientovaný časopis *Obrázková revue* (pokr. *České květy*), v němž se mu podařilo shromáždit řadu přispěvatelů hlavně z okruhu Katolické moderny.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. H. Polda, Fr. Budil, Jan Bláha, Karel Wagner, K. Benda, K. Novák, V. Bernard; Ant. P., Ant. Pa., A. P., Dr. Ant. Pa., Dr. X. Y., -I, N., P., P-a, Pa. Pdl., X., x. y., X-. Y., x.-y. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Čes. akademie (1908); Almanach mariánský (1905); Blahověst (1890–91); Bulletin Tchecoslovaque (1929); Časopis archivní školy (1926); ČČM, pokr. ČNM (1888–99, 1901–02, 1909, 1924; od 1888 Dodatky a opravy k bibliografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii; 1899 Zám lkající města Prahy; 1903 Protijezuitský pamflet z r. 1619); Časopis katol. duchovenstva (1889–1932; 1897 Styky bl. Petra Canisia s vlastní naší a stručné dějiny překladu jeho katechismu, i sep.); 1904 Vlastenecký projev katolického kněze v Litoměřicích r. 1722; 1914 Nepovšimnutý dosud spis ultravistického kněze Bartoloměje Dvorského; 1924–32 Z bibliografie a ikonografie svatováclavské); Časopis Matice moravské (1899); Čech (od 1895; 1895 Ucta sv. Jana Nepomuckého v Mexiku, i sep.); Čes. lid (1895–1905; 1898 Václava Františka Kozmanecia lidové hry z let 1644–1646, 1899 V. F. K. lidové hry z let 1644 až 1646 z rukopisu strahovského kláštera, 1905 Kocmánkova hra o nedbalém sedláku, jenž maje místo manželky své, jež do města šla, ošetřovati dobytek, toho neučinil); Čes. slovník bohovědný (1909–30); sb. Čítanka svatojanská (1932); sb. Čítanka svatováclavská (1912); F. Š. Kott: Česko-německý slovník zvláště gramaticko-frazeologický (1883–90); Hlas národa (1889, dub.); Hlídka (1896); sb. Jubilejní jesličková výstava v Praze 1223–1923 (1923); Kazatel (1898); Lid. listy (1924); Method (1889–90, 1895–98); sb. Mirjam – Maria (1903); Muzeum (1929); sb. Národopisná výstava československá (1895); sb. O vědě a víře (1902); Obrana (1899); Obrázková revue, pokr. České květy (1900–04; 1904 K sedmistému výročí svatořečení sv. Prokopa, i sep.); Ordinariátní list pražský; Památky archeologické a místopisné (1896–1920, 1922–24, 1930; 1930 Královská hrobka v chrámu sv. Víta na hradě Pražském, s K. Hilbertem

a J. Matiegkou, i sep.); Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea... Františka Josefa I. (1898); sb. Pragensia svatojanská (1929); Prager Presse (1926); Rádce duchovní; Ročenka Okresní jednoty muzejní (Brandýs n. Lab. 1929); Sborník Historického kroužku (1893–1924; 1893 Život a působení Antonína Koniáše; 1898–99 Václava Frant. Kozmanecia spisování historická; 1909–14 Dějiny kolejí jezuitských v Čechách a na Moravě od r. 1654 až do jejich zrušení, 1914 sep.); 1917 Rukopisný sborník Evermoda Jiřího Košetického; 1923 Třetí díl rukopisného sborníku E. J. K.; 1924 Čtvrtý díl rukopisného sborníku E. J. K., Pátý díl rukopisného sborníku E. J. K.); Sitzungsberichte KBGW (1901, Ein deutsches Theaterspiel aus dem Jahre 1662, i sep.); Sursun (1929); Věstník ČAVU (1909, Paběrky z rukopisů metropolitní kapitoly v Praze); Věstník KČSN (1891, 1900; 1891 Hammerschmidova Historia Pragensis, i sep.); 1900 Misie P. Kašpara Diriga v horách Krkonošských vykonaná r. 1679–1680, i sep.); Vlasť (od 1884); Výr. zpráva vyššího gymnázia českého v Novém Městě v Praze (1895–97, O řeckých překladech Pisma sv. Starého zákona 1, 2); Život (1925); – posmrtně: Svatováclavský sborník (1934). ■ KNIŽNĚ. *Soupis rukopisů a prvotisků, bibliografické, knihopisné a biografické práce*: Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské 1, 2 (1910–22, d. 1. s A. Paterou); Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby 1–5 (1912–23; 1–4 s J. Tumpachem); Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum S. metropolitanae ecclesiae Pragensis primordii usque ad praesenta tempora (1912); Supplementum primum ad seriem praepositorum, decanorum... et canonicorum... (1916); Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani Pragensis asservantur (1923); Povšechný katalog arcibiskupského archivu v Praze (1925); Supplementum secundum ad seriem praepositorum, decanorum... et canonicorum (1925); Catalogus collectionis operum artis musicae, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur (1926); Catalogus incunabulorum, quae in bibliotheca capituli metropolitani Pragensis asservantur (1926); Doplnky a opravy k Soupisu rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské (1928); Supplementum tertium ad seriem praepositorum, decanorum... et canonicorum... (1928); Šimon Fagellus Villaticus (1930); Supplementum quartum ad seriem praepositorum, decanorum... et canonicorum... (1931). – *Ostatní práce* (část v cizojazyčné mutaci, převážně něm.): Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese sedlčanském (1898, s E. Šittlerem); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese milevském (1898, s E. Šittlerem); Dějiny zjevení božího Starého a Nového zákona pro třetí třídu gymnázií (1899); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese mělnickém (1899);

Podlaha

Výklad velikého katechismu katolického náboženství (1900); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu rokycanském (1900); Dějiny zjevení božího Nového zákona pro 4. třídu gymnázií (1901); Dějiny zjevení Starého i Nového zákona pro třetí třídu škol reálných (1901); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu přibramském (1901); Soupis památek král. hl. města Prahy. Loretánský poklad v Praze (1901, s E. Šittlerem); Biblické dějiny pro školu a dům (1902); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu karlínském (1902); Bedřich Nietzsche a jeho filozofie (1903); Poklad svatovítský (1903, s E. Šittlerem); Soupis památek král. hl. města Prahy. Knihovna kapitulní v Praze (1903); Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis (1903, s E. Šittlerem); Katolická liturgika (1904); Katalog Mariánské výstavy v Praze 1904 (1904); Obrazy mariánské v Čechách ze století 14.–16. (1904); Sochy a sočtury mariánské v Čechách od dob nejstarších až do století 16. (1904); Průvodce metropolitním chrámem sv. Víta v Praze (1905); Soupis památek král. hl. města Prahy. Metropolitní chrám sv. Víta (1905, s K. Hilbertem); Idea cyrilometodějská (1905, s F. X. Grívcem); Život Pána Ježíše (Viedeň 1906, text k obrazům F. Schumachera); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu českobrodském (1907); Posvátná místa Království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém. Ř. první: Arcidiecéze pražská 1–7 (1907–13; 1. Vikariáty: Českobrodský, Černokostelecký, Mnichovický a Prosecký, 1907; 2. Vikariáty: Berounský, Bystřický a Plzeňský, 1908; 3. Vikariáty: Kralovický, Vlašimský a Zbraslavský, 1909; 4. Vikariáty: Kolínský a Rokycanský, 1910; 5. Vikariát Libocký, 1911; 6. Vikariáty: Sedčanský a Votický, 1912; 7. Vikariát Slánský, 1913); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu vinohradském (1908); Posvátné umění. Ř. první (1909, soubor vyobrazení); Osek (1910, s J. Tumpachem, rozšíř. ← Posvátná místa Království českého 4); Svatého Václava hrob a ostatky (1911); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu benešovském (1911); Soupis památek král. hl. města Prahy. Korunovační klenoty Království českého (1912, s K. Chytilém a K. Vrbou); Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu kralovickém (1912); Ilustrovaný průvodce chrámem sv. Víta v Praze (1916); Dějiny arcidiecéze pražské od konce století 17. do počátku století 19. D. 1. Doba arcibiskupa Jana Josefa hraběte Breunera (1694 až 1710). Část první (1917); Ilustrovaný průvodce chrámem sv. Jiří na Hradě pražském (1918); Co učinila církev pro národ český (1922); Průvodce výstavou svatováclavskou na Hradě pražském, uspořádanou v jubilejním roce 1929 (1929, s A. Šormem); Výstava korunovačních klenotů v jubilejním roce svatováclavském (1929); Slova, která pronesl... A. P. ... v den

tisícího výročí mučednické smrti svatého Václava (1929, ed. J. Lebeda; 1933 s tit. Dobudování českého Monsalvatu, bibliof.); Doplnky k Ilustrovanému průvodci metropolitním chrámem sv. Víta v Praze (1932); – posmrtné: Z řečí biskupa dr. A. P. 1. 2 (1932, 1934, ed. J. Lebeda). – *Překlady*: F. Vigoroux: Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Asýrii 1–5 (1896–1903); F. Duilhé de Saint-Projet: Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních (1898); L. von Hammerstein: Nedělní a sváteční čtení pro vzdělaný svět 1, 2 (1900, 1902); B. Duhr: Bajky o jezuitách (1902, dopln. vyd., s J. Tumpachem); J. Panholzer: Malá dějprava biblická Starého i Nového zákona pro katolickou mládež nižších tříd škol obecných (1907) + Veliká dějprava biblická Starého i Nového zákona pro katolickou mládež škol měšťanských a vyšších tříd škol obecných (1908). ■ KORESPONDENCE: J. Hejčl: Pracovitost dr. P. (Hejčlovi z 1914, faksimile), Archa 1932, s. 217; an.: Životní plány rokycanského kaplana A. P. z r. 1890 (J. Svobodovi z 1890), Časopis katol. duchovenstva 1933, s. 149; J. Hejčl: Veledušojný pane profesore (Hejčlovi z 1914), sb. Sváteční člověk (1935, s. 35). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Obrazková revue (1899–1902), pokr. České květy (1902–04), Časopis katol. duchovenstva (1905–32; z toho 1905–16, 1921–24 a 1930–32 s jinými), Rozhledy v oboru víry, vědy a umění (přil. čas. Čech 1908–09), Památky archeologické a místopisné (1908–29; do 1912 s jinými); *ediční řady, knižnice a díla*: Vzdělávací knihovna katolická (1896–1921; do 1916 s J. Tumpachem), Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis (1905–31), Sběrka pramenů církevních dějin českých stol. 16.–18. (1908–32), Český slovník bohovědný 1–3, do sešitu 151 (1909–32; do 1917 s J. Tumpachem), Bible česká 1–3 (1917–25, s J. Tumpachem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Album svatojanské (1896, s E. Šittlerem); Album svatovoječtšské (1897, s E. Šittlerem); J. Willenberg: Pohledy na města, hrady a památné stavby Král. českého z počátku 17. století (1903, s I. Zahradníkem, i něm.); Slavnostní list k sedmistému výročí svatořečení sv. Prokopa (1904); Almanach mariánský vydaný na památku mariánského kongresu v Praze (1905); J. Locatelli: Babylon Bohemiae ab anno 1780 usque ad annum 1790 (1905) + Regimen Leopoldinum 1790–1792. Memorabilia 1792–1799 (1906); Hilarius Litoměřický: Traktát o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou (1905) + List králi Jiřímu z Poděbrad (1931); Zwei Legenden über das Leben des Laienbruders Friedrich von Regensburg (1905); Privilegia semper fidelis metropolitano capitulo Pragensi a Sancta Sede concessa (1905); Statuta metropolitanae ecclesiae Pragensis anno 1350 conscripta (1905); Posvátné umění v Čechách. Sběrka obrazů náboženských. Pořadí 1. (1906); F. V. Pokorný: Památnosti městečka Pyšely a okolí (1907); Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627–1629 (1908); Relationes super statu ecclesiae et archidioecesis Pragensis ad s. Congregationem concilii

ab archiepiscopis Pragensibus factae a. 1759–1781 (1908); J. Vodňanský: Traktát o početi přechistém a neposkvrněném důstojné P. Marie (1908); Chronici Plassensis privati Tilia Plassensis inscripti, a F. Mauritio Vogt... exarati pars tertia. – Benedicti Schepl... De abbatibus monasterii Plassensis et De monasterii Plassensis professis (1909); Veliký katechismus katolického náboženství. Vydání obrázkové (1910); Liber ordinationum cleri 1395–1416. 1–3 (1. 1395–1399, 1910; 2. 1399–1412, 1920; 3. 1412–1416, 1922); Deutsche Erlässe der Reformations-Commission an die Bürger und an die Inwohner der Prager Städte aus den Jahren 1627–1630 (1915); Excerpta ex Francisci Barton scripto Phosforus auctus (1915); Liber informationum de altaribus, fundationibus et aliis divinis officiis in metropolitana ecclesia Pragensi peragi solitis per Casparum Arsenium a Radbuza conscriptus a. D. 1624 cum additamentis successorum ipsius (1915); T. Pessina (Pešina z Čechorodu): Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680 (1916); Tumbarius S. metropolitanae ecclesiae Pragensis (1916); Libri erectionum archidiocesis Pragensis saec. XIV. et XV. Liber VI. (1397–1405). 1–9 (1916–27); Vita Sancti Wenceslai incipiens verbis Ut annuncietur (1917); Obrázky sv. Václava, sv. Ludmily, sv. Vojtěcha, sv. Prokopa, sv. Jana Nepomuckého, bl. Mladý, bl. Anežky (1918); Akta korektorů duchovenstva diecéze pražské z let 1407 až 1410 (1921); W. Coelestinus a Blumenberg: Devota ac debita venerato ad sanctos Patronos in Sacra Metropolitana Ecclesia Pragensi 1654 – Catalogi s. s. Reliquiarum, quo in sacra Metropolitana Ecclesia Pragensis asservantur, annis 1673, 1691 et 1721 typis editi (1931). ■

BIBLIOGRAFIE: in A. P.: Series praepositorum... S. metropolitanae ecclesiae Pragensis... (1912, s. 377) + Supplementum primum ad seriem... (1916, s. 38) + Supplementum secundum... (1925, s. 37) + Supplementum tertium... (1928, s. 40) + Supplementum quartum... (1931, s. 75); J. Šámal: Bibliografie dr. A. P., in K. Chytil: A. P. (1933, s. 39). ■ LITERATURA: V. Bitnar: P. gotický sen (1932); sb. Biskup A. P., český kněz, archeolog a historik (1932; přisp. J. Cibulka, J. Pekař, J. V. Šimák, Z. Wirth); K. Chytil: A. P. (1933); A. Šorm: Za biskupem A. P. (1933 ← kal. Přítel opuštěných na... 1933); sb. Sváteční člověk. Vzpomínky přátel a ctitelů na českého biskupa A. P. (1935; přisp. mj. O. Blažiček, J. Cibulka, J. Hejčl, K. Chytil, J. Matiegka, C. Merhout, K. Reban, J. Sajíc, A. Seifert, J. Skrbek, J. Šejnost, O. Štancl, J. Vajs, V. Vojtěšek, J. Volf, Z. Wirth, F. Žákavec); J. Lebeda: K pátému výročí smrti biskupa A. P. (1937); B. Dlouhá: Český biskup dr. A. P., rytíř svatováclavský (1940) + Pan biskup doma (1948); J. Lebeda: Sváteční člověk (1965); M. Ryantová: ThDr. A. P. (1865–1932)

(Inventář Archivu Nár. muzea 1993). ■ A. Rezek: ref. Hammerschmidova Historia Pragensis, ČČM 1892, s. 129; J. V. Prašek: ref. O řeckých překladech Pisma sv. Starého zákona 1, Čes. muzeum filologické 1896, s. 309; V. Flajšhans: ref. ed. Hilarius Litoměřický: Traktát o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou, Osvěta 1906, s. 81; Č. Zibrť: ref. ed. J. Vodňanský, Dopisy reformační komise..., Relationes super statu ecclesiae et archidiocesis Pragensis..., ČČM 1909, s. 167; ● ref. Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské 1: K. Kr. (Krofta), ČČH 1910, s. 466; an., Věstník ČAVU 1910, s. 401; F. Slabý, ČMF 1911, s. 417; F. Kameníček, ČMM 1911, s. 362 ●; ● ref. Series praepositorum... an., ČČH 1912, s. 250; Č. Zibrť, ČČM 1913, s. 467 ●; A. Dostál: Dr. A. P., kanovník a spisovatel český (k padesátinám), Vlast 31, 1914/15, s. 193; A. L. Krejčík: ref. ed. T. Pešina z Čechorodu, ČMM 1916, s. 299; J. V. (Volf): ref. ed. Liber ordinationum cleri..., ČČM 1922, s. 193; ● ref. Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské 2: V. Novotný, ČMM 1923, s. 216; V. F. (Flajšhans), ČČH 1923, s. 199; -r- (F. Štědrý), Sborník Historického kroužku 1923, s. 64 ●; V. Vojtěšek: ref.: Catalogus codicum manu scriptorum..., ČMM 1923, s. 213; V. F. (Flajšhans): ref. Catalogus collectionis operum artis musicae..., ČČH 1926, s. 195; ● ref. Doplnky a opravy k Soupisu...: V. F. (Flajšhans), ČČH 1928, s. 654; -r- (F. Štědrý), Sborník Historického kroužku 1923, s. 127 ●; V. Bitnar: A. P. literárním historikem, Archa 1925, s. 49 a pokr. (nedokonč.); J. V. Šimák in Slova, která pronesl... A. P. ... (1929); ● nekrology: D. S., LidN 15. 2. 1932; A. N. (Novák), Z. Wirth, LidN 16. 2. 1932; p. (A. M. Píša), PL 16. 2. 1932; F. Čihák, Časopis katol. duchovenstva 1932 (nestr. příl.); J. V. Šimák, ČNM 1932, s. 378; vh-, LF 1932, s. 187; K. Guth, Naše věda 1932, s. 88; an., Sborník Historického kroužku 1932, s. 109; T. J. Jiroušek, Vlast 1932, s. 50 ●; A. Šorm: Sbírky uměleckých předmětů biskupa dr. A. P., Vlast 1932, s. 223; V. Bitnar, J. Sajíc in Z řeči biskupa dr. A. P. 1, 2 (1932, 1934); bs (B. Slavík): Sváteční člověk, LidN 14. 2. 1942; hjk (Z. Hájek): Památce biskupa A. P., LidN 23. 1. 1945; J. K.: Sváteční člověk, LD 14. 2. 1957; J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 433); J. Lebeda: A. P. a dnešek, Duchovní pastýř 1965, č. 1 + Zem se otvírá (o své rkp. monografii o P.), Katol. noviny 1965, č. 11 a pokr.; V. M. K. (Kimák): Neúnavný vědec a bibliofil, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1985, s. 95; J. Lebeda: A. P., sb. Bohemia sancta (1989); Z. Kuchyňka: Tvůrce Svatováclavské výstavy, Posel z Budče 2002, č. 19; J. Hanuš in Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století (2005, s. 120).

vpb